

WYTYCZNE I ZESTAW NARZĘDZI DO OCEN ODDZIAŁYWANIA

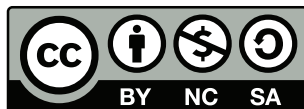
W KONTEKŚCIE ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA

Wydany w 2023 r. przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury (UNESCO), 7, place de Fontenoy, 75352 Paryż 07 SP, Francja; Międzynarodowe Centrum Badań nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego (ICCROM), Via di San Michele 13, Rzym, Włochy; Międzynarodową Radę Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS), 11 rue du Séminaire de Conflans, 94220 Charenton-le-Pont, Francja oraz Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody (IUCN), Rue Mauverney 28, 1196 Gland, Szwajcaria i Narodowy Instytut Dziedzictwa, ul. Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa, Polska.

© UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN i Narodowy Instytut Dziedzictwa, 2023

ISBN: 978-92-3-000207-7

Niniejsza publikacja jest dostępna w ramach otwartego dostępu zgodnie z warunkami licencji Attribution-NonCommercial-Share Alike 3.0 IGO (CC-BY-NC-SA 3.0 IGO) (<http://creativecommons.org/licenses/bync-sa/3.0/igo/>). Postępując się nią, użytkownik zgadza się na warunki korzystania z Repozytorium Otwartych Zasobów Edukacyjnych UNESCO (<https://www.unesco.org/en/open-access/cc-nc-sa>).

Oryginalny tytuł: *Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context*. Opublikowany w 2022 przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury (UNESCO), ICCROM, ICOMOS i IUCN.

Zastosowane tutaj nazewnictwo i przedstawiony materiał nie są wyrazem żadnych opinii UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN dotyczących statusu prawnego jakiegokolwiek kraju, terytorium, miasta lub obszaru bądź ich władz ani też kwestii przebiegu ich granic.

Idee i stanowiska wyrażone w niniejszej publikacji są ideami i stanowiskami jej autorów i niekoniecznie muszą być podzielane przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS czy IUCN. Nie są też w żaden sposób wiążące dla Organizacji.

Koordynatorzy publikacji: Laura Frank (UNESCO), Eugene Jo (ICCROM)

Autorzy: Sarah Court (ICCROM), Eugene Jo (ICCROM), Richard Mackay (ICOMOS), Mizuki Murai (IUCN), Riki Therivel (ekspertka ds. oceny oddziaływania)

Weryfikacja tłumaczenia i redakcja merytoryczna polskiej wersji językowej: Barbara Furmanik, Anna Marconi-Betka

Tłumaczenie: Iwona Kaczanowska

Redakcja i korekta: Aleksandra Kalinowska

Zdjęcia na okładce: Uczestnicy kursu ICCROM z 2018 roku „Ludzie, przyroda, kultura” (People, Nature, Culture) w Muzeum Kolejnictwa, Livingstone, Zambia © Sarah Court

Projekt graficzny: Guilden Design

Projekt okładki: Felipe Echeverri Velasco i Alberto José Moncayo

Ilustracje: Felipe Echeverri Velasco i Alberto José Moncayo

Opracowanie graficzne i skład polskiej wersji: Izolda Bączkowska

Zródłem wszystkich danych liczbowych podanych w poradniku jest UNESCO/ICCROM/ICOMOS/IUCN 2022. *Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context*. Paryż, UNESCO.

NORWEGIAN MINISTRY OF
CLIMATE AND ENVIRONMENT

Oryginał opublikowano przy wsparciu finansowym Norweskiego Ministerstwa Klimatu i Środowiska

Narodowy Instytut Dziedzictwa / National Institute of Cultural Heritage

ul. Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa

tel. + 48 22 826 02 39, fax. + 48 22 826 17 14

e-mail: nid@nid.pl

nid.pl

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

60
LAT MISJI

Sfinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

KRÓTKIE STRESZCZENIE

Nasze światowe dziedzictwo spotyka się z zagrożeniami – oceny oddziaływania oferują rozwiązania

Gdy Konwencja światowego dziedzictwa obchodzi 50. rocznicę w 2022 roku, ponad 1100 miejsc na całym świecie jest już uznanych za światowe dziedzictwo – miejsca, które są tak cenne dla ludzkości, że ich ochrona została uznana za nasz wspólny obowiązek. Wiele z tych wyjątkowych miejsc zmagają się jednak z rosnącą presją ze strony różnego rodzaju projektów rozwojowych w ich obrębie i wokół nich. Ocenianie oddziaływania takich projektów – przed podjęciem decyzji o ich realizacji – ma zasadnicze znaczenie zarówno dla zapobiegania szkodom w światowym dziedzictwa, jak i dla określania ewentualnych zrównoważonych rozwiązań.

Wytyczne i zestaw narzędzi do ocen oddziaływania w kontekście światowego dziedzictwa to praktyczne źródło informacji, które wyjaśnia proces osiągania tych celów. Zawiera praktyczne wskazówki i narzędzia, w tym listy kontrolne i glosariusz, które wyznaczają ramy do przeprowadzania ocen oddziaływania w odniesieniu do miejsc dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Niniejszy poradnik opracowany przez UNESCO i organizacje doradcze Komitetu Światowego Dziedzictwa, ICCROM, ICOMOS i IUCN, wspiera międzysektorową, wielodyscyplinarną współpracę w celu określenia rozwiązań służących zarówno ochronie miejsc światowego dziedzictwa, jak i wspieraniu dobrej jakości i właściwego rozwoju. Zachęcamy Państwa-Strony Konwencji światowego dziedzictwa, zarządców dziedzictwa, decydentów, planistów i deweloperów do korzystania z poradnika, aby wspomóc realizację naszego wspólnego zobowiązania do przekazania naszego cennego dziedzictwa przyszłym pokoleniom.

Oceny
oddziaływania
są wnioskowane przez
Komitet Światowego
Dziedzictwa dla
1 na 8
dóbr światowego
dziedzictwa

WYTYCZNE I ZESTAW NARZĘDZI DO OCEN ODDZIAŁYWANIA

w kontekście światowego dziedzictwa

O SERII PORADNIKÓW ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA

Od czasu przyjęcia Konwencji światowego dziedzictwa w 1972 r. Lista światowego dziedzictwa nieustannie ewoluuje i stale się rozrasta. Wraz z tym rozwojem pojawiła się krytyczna potrzeba zapewnienia Państwom-Stronom wytycznych do realizacji Konwencji. Różne spotkania ekspertów oraz wyniki raportów okresowych wskazały na potrzebę bardziej ukierunkowanych szkoleń i rozwoju potencjału w określonych obszarach, w których Państwa-Strony i zarządcy miejsc światowego dziedzictwa wymagają większego wsparcia. Odpowiedzią na tę potrzebę jest opracowanie serii poradników światowego dziedzictwa.

Publikacja serii jest wspólnym przedsięwzięciem UNESCO jako sekretariatu Konwencji i trzech organizacji doradczych Komitetu Światowego Dziedzictwa (ICCROM, ICOMOS i IUCN). Komitet Światowego Dziedzictwa na 30. sesji (Wilno, Litwa, lipiec 2006 r.) poparł tę inicjatywę i zwrócił się do organizacji doradczych i UNESCO o przygotowanie i opublikowanie szeregu tematycznych poradników.

Poradniki mają na celu przedstawienie konkretnych wytycznych dotyczących realizacji Konwencji Państwom-Stronom, organizacjom ochrony dziedzictwa, władzom lokalnym, zarządcom miejsc i społecznościom lokalnym związanym z miejscami światowego dziedzictwa, a także innym interesariuszom w procesie określania i ochrony. Ich celem jest dostarczenie wiedzy i pomocy w tworzeniu reprezentatywnej i wiarygodnej Listy światowego dziedzictwa, składającej się z dobrze chronionych i skutecznie zarządzanych dóbr.

Poradniki są opracowywane jako przyjazne dla użytkownika narzędzia służące do rozwijania kompetencji i wiedzy oraz podnoszenia świadomości na temat Konwencji światowego dziedzictwa. Mogą one być wykorzystywane niezależnie do samodzielnej nauki, a także jako materiał w warsztatach szkoleniowych i powinny uzupełniać podstawowe zapisy w celu zrozumienia tekstu zarówno samej Konwencji, jak i Wytycznych Operacyjnych dotyczących jej realizacji.

Tytuły z tej serii są wydawane jako dokumenty online w formacie PDF, które można bezpłatnie pobrać i uzyskać do nich dostęp na stronie: <https://whc.unesco.org/en/resourcemanuals/>.

WSTĘP DYREKTORA CENTRUM ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA UNESCO

W ciągu ponad 75 lat od powstania UNESCO opracowało zbiór międzynarodowych instrumentów ustanawiających standardy ochrony różnorodności twórczej na świecie. Konwencje, deklaracje i zalecenia UNESCO obejmują wszystkie aspekty materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego, wspólnie tworząc sieć narzędzi prawnych, zaprojektowanych w celu wspierania państw członkowskich w ich wysiłkach na rzecz ochrony dziedzictwa i kreatywności we wszystkich regionach świata.

Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, powszechnie zwana Konwencją światowego dziedzictwa, jest uważana na jeden z najbardziej skutecznych instrumentów międzynarodowych dotyczących ochrony miejsc dziedzictwa. Jako pierwszy w historii instrument prawny, obejmujący zarówno dziedzictwo przyrodnicze, jak i kulturowe, jest ona unikalnym i potężnym łącznikiem pomiędzy instrumentami dotyczącymi dziedzictwa kulturowego i odnoszącymi się do kwestii, takich jak ochrona dziedzictwa przyrodniczego, bioróżnorodność i zmiany klimatu. Co więcej, sieć ponad 1154 dóbr obecnie wpisanych na Listę światowego dziedzictwa odzwierciedla ogromną różnorodność dziedzictwa i stała się kluczowym poligonem doświadczalnym dla wszystkich aspektów ochrony dziedzictwa.

Przy okazji obchodów 50. rocznicy Konwencji światowego dziedzictwa w 2022 r. wszyscy aktorzy światowego dziedzictwa podejmują krytyczną refleksję nad niezwykłymi osiągnięciami, jakie dokonały się od 1972 roku, a także nad przyszłością w duchu *Następnych 50 lat: światowego dziedzictwa jako źródła odporności, humanitaryzmu i innowacyjności* (*The Next 50: World Heritage as a source of resilience, humanity and innovation*). Niniejsza publikacja porusza wiele krytycznych obszarów refleksji podejmowanych po pół wieku działania światowego dziedzictwa, takie jak zmiany klimatyczne i ochrona dziedzictwa, zrównoważona turystyka, rosnąca rola komunikacji cyfrowej oraz wrodzona odporność wyjątkowego dziedzictwa, które odgrywają rolę w życiu społeczności.

Jedną z powtarzających się obaw Komitetu Światowego Dziedzictwa, wyrażanych podczas przeglądu stanu zachowania dóbr, pozostaje wiarygodność i terminowość ocen projektów, które mogą oddziaływać na wyjątkową uniwersalną wartość dóbr światowego dziedzictwa. Uwzględnienie potrzeb rozwojowych, dobrobytu społeczności i ochrony dziedzictwa może być wyzwaniem, więc zindywidualizowane narzędzia są niezbędne, aby pomóc Państwom-Stronom Konwencji w wypełnianiu ich obowiązków zgodnie z najwyższymi możliwymi standardami.

W ciągu ostatnich dziesięcioleci organizacje doradcze Komitetu Światowego Dziedzictwa (ICCRUM, ICOMOS, IUCN) opracowały specjalne dokumenty zawierające wytyczne, aby pomóc Państwom-Stronom we wdrażaniu aktualnych najlepszych praktyk w zakresie ochrony dziedzictwa: *Wskazówki dotyczące ocen oddziaływania na dziedzictwo dla obiektów światowego dziedzictwa kulturowego* (*Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties*, ICOMOS, 2011 r.) oraz *Wskazówka dotycząca światowego dziedzictwa w sprawie oceny oddziaływania na środowisko* (*World Heritage Advice Note on Environmental Assessment*, IUCN, 2013 r.). Od czasu ich opublikowania Komitet zachęca Państwa-Strony do korzystania z tych wytycznych, gdy zwraca się o zlecenie i przegląd ocen oddziaływania.

Niniejsze *Wytyczne i zestaw narzędzi* to wspólna publikacja UNESCO i organizacji doradczych Komitetu Światowego Dziedzictwa. Jest to unikalny wkład w dziedzictwo, który ma na celu poprowadzenie użytkowników przez wymagane kroki w celu dokonania ocen oddziaływania w odniesieniu do wszystkich typów przedsięwzięć i zakresów we wszystkich dobrach światowego dziedzictwa – kulturowych, przyrodniczych lub mieszanych – przy użyciu tych samych adaptowalnych ram. Dlatego też publikacja ta nie byłaby możliwa bez specjalistycznej wiedzy technicznej, a także głębokiego i ciągłego zaangażowania organizacji doradczych.

Te ramy – tworzone przez kilka lat i dostosowane do najwyższych aktualnych standardów metodologicznych – zapewniają Państwu-Stronom, interesariuszom projektu i niezależnym ekspertom praktyczne wskazówki dotyczące zlecenia, przeprowadzania i recenzji ocen oddziaływania na dobra dziedzictwa. W duchu *Zalecenia UNESCO z 1972 r. dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego na poziomie krajowym* metodologia ta ma również zastosowanie do wszystkich form dziedzictwa, nie tylko tych wpisanych na Listę światowego dziedzictwa.

Jestem szczególnie zadowolony z faktu, że poprawione *Wytyczne* stanowią również źródło rozwijania kompetencji i wiedzy oraz podnoszenia świadomości w zakresie zarządzania dobrami światowego dziedzictwa, które może być wykorzystywane zarówno w ramach zorganizowanych szkoleń grupowych, jak i do samodzielnej nauki. To dodatkowe narzędzie, bezpośrednio inspirowane tekstami przewodnimi i zasadami Konwencji światowego dziedzictwa, zostało zaprojektowane tak, aby było jak najbardziej przyjazne dla użytkownika i możliwe do dostosowania. Bez wątpienia będzie miało bardzo pozytywne oddziaływanie w odniesieniu do wyjątkowego dziedzictwa na całym świecie.

Na koniec chciałbym wyrazić podziękowania UNESCO dla norweskiego Ministerstwa Klimatu i Środowiska, które wsparło opracowanie niniejszych *Wytycznych* w ramach Programu Liderów Światowego Dziedzictwa ICCROM-IUCN. Nie wątpię, że w miarę korzystania przez wielu interesariuszy z *Wytycznych i zestawu narzędzi*, będą oni mogli podejmować dalsze kroki w celu mobilizowania wsparcia i działań na rzecz zachowania i ochrony naszego wspólnego dziedzictwa dla dobra przyszłych pokoleń.

Lazare Eloundou Assomo

Dyrektor Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO

WSTĘP ORGANIZACJI DORADCZYCH KOMITETU ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA

Niniejsze *Wytyczne i zestaw narzędzi* są wspólną publikacją UNESCO, Międzynarodowego Centrum Badań nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego (ICCROM), Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS) oraz Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN). Prace te zostały wspólnie wsparte przez norweskie Ministerstwo Klimatu i Środowiska w ramach Programu Liderów Światowego Dziedzictwa ICCROM-IUCN (World Heritage Leadership Programme).

Celem niniejszego dokumentu jest przedstawienie w ujęciu ramowym wytycznych dotyczących oceny oddziaływania na dobra światowego dziedzictwa, które mogą być stosowane zarówno do dóbr przyrodniczych, jak i kulturowych oraz do małych i dużych projektów, zarówno w ramach szerszych Ocen oddziaływania na środowisko i społeczeństwo (ESIA), jak i jako odrębna Ocena oddziaływania na dziedzictwo (HIA).

We wrześniu 2018 r. rozpoczął się proces określania zakresu badania i wspólnego opracowywania, który obejmował liczne spotkania i warsztaty w wielu częściach świata. Zgodnie z aktualnymi najlepszymi praktykami w zakresie metodologii oceny oddziaływania niniejsze *Wytyczne* zostały przygotowane przy użyciu zintegrowanego podejścia, z uwzględnieniem licznych wniosków i potrzeb, które zostały określone przez różnych interesariuszy Konwencji światowego dziedzictwa w ramach powiązanych działań ICCROM na rzecz rozwijania kompetencji i wiedzy. Zawiera on i zastępuje *Wskazówki dotyczące ocen oddziaływania na dziedzictwo dla obiektów światowego dziedzictwa kulturowego* (ICOMOS, 2011 r.) oraz *Wskazówkę dotyczącą światowego dziedzictwa w sprawie oceny oddziaływania na środowisko* (IUCN, 2013 r.) i jest obecnie najbardziej aktualnym źródłem informacji na temat przeprowadzania i przeglądu ocen oddziaływania dla wszystkich dóbr światowego dziedzictwa. Metodologia zawarta w niniejszych *Wytycznych* może być również stosowana w odniesieniu do innych rodzajów miejsc dziedzictwa.

Materiał przedstawia zarys systemu światowego dziedzictwa, podstawowe zasady i wyjaśnienie procesu przeprowadzania Oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo (ESIA) lub Oceny oddziaływania na dziedzictwo (HIA). Zawiera również glosariusz, sugerowany zestaw narzędzi i listy kontrolne do zastosowania. Nowe *Wytyczne* pomogą Państwom-Stronom, zarządcom dziedzictwa, decydentom, wnioskodawcom, społecznościom i innym osobom w zarządzaniu dobrami światowego dziedzictwa, w przypadku, gdy proponowane lub podejmowane są działania przekształcające w miejscu lub w jego pobliżu, które mogą oddziaływać na wyjątkową uniwersalną wartość dobra (OUV).

Oprócz zapewnienia ram do przeprowadzania ocen oddziaływania w kontekście dóbr światowego dziedzictwa, *Wytyczne* służą również jako inspiracja do rozwijania kompetencji i wiedzy oraz podnoszenia świadomości na temat zarządzania miejscami światowego dziedzictwa. Będą one stanowiły podstawę powiązanych działań w zakresie rozwijania kompetencji i wiedzy prowadzonych przez Centrum Światowego Dziedzictwa, organizacje doradcze i centra UNESCO kategorii 2, a także mogą być wykorzystywane niezależnie do samodzielnego uczenia się. Ich celem jest wspieranie realizacji Konwencji światowego dziedzictwa wraz z Wytycznymi Operacyjnymi.

Organizacje doradcze są przekonane, że niniejszy poradnik będzie przydatny dla wszystkich osób zaangażowanych w światowe dziedzictwo w celu określenia rozwiązań zarówno w zakresie ochrony miejsc światowego dziedzictwa, jak i wspierania dobrej jakości i odpowiedniego zrównoważonego rozwoju.

ICCROM, IUCN, ICOMOS

SPIS TREŚCI

WSTĘP DYREKTORA CENTRUM ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA UNESCO	5
WSTĘP ORGANIZACJI DORADCZYCH KOMITETU ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA	7
1 WPROWADZENIE	9
2 ZASADY	10
3 KONTEKST ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA DLA OCENY ODDZIAŁYWANIA	13
3.1 Konwencja światowego dziedzictwa	13
3.2 Dobra światowego dziedzictwa	15
3.3 Zarządzanie i administrowanie światowym dziedzictwem jako podstawa oceny oddziaływania ...	18
3.4 Włączanie perspektywy zrównoważonego rozwoju do procesów Konwencji światowego dziedzictwa	19
4 OCENA ODDZIAŁYWANIA DLA ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA	20
4.1 Ocena oddziaływania	20
4.2 Rodzaje ocen oddziaływania	23
4.3 Ocenianie oddziaływań na światowe dziedzictwo	25
4.4 Określanie rodzaju potrzebnej oceny oddziaływania	25
5 OCENIANIE ODDZIAŁYWAŃ NA ŚWIATOWE DZIEDZICTWO JAKO CZĘŚĆ SZERSZEJ OCENY ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO I SPOŁECZEŃSTWO	27
6 ODRĘBNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA WYJĄTKOWĄ UNIWERSALNĄ WARTOŚĆ	32
6.1 Co to są odrębne oceny oddziaływania?	32
6.2 Uczestnictwo: jak uprawnieni, społeczności lokalne i inni interesariusze powinni być zaangażowani?	33
6.3 Proaktywne rozwiązywanie problemów	35
6.4 Przesiew: czy ocena oddziaływania jest potrzebna?	35
6.5 Określanie zakresu: co należy ocenić?	37
6.6 Ocena sytuacji wyjściowej	39
6.7 Proponowane działanie i rozwiązania alternatywne	41
6.8 Określanie i przewidywanie oddziaływań	43
6.9 Szacowanie oddziaływań	47
6.10 Łagodzenie i wzmacnianie	48
6.11 Sprawozdawczość	50
6.12 Przegląd raportu	52
6.13 Podejmowanie decyzji	54
6.14 Działania następcze	55
SKRÓTY	57
GLOSARIUSZ	58
ODNOŚNIKI	67
PODZIĘKOWANIA	70
ZAŁĄCZNIKI: NARZĘDZIA	71
INFORMACJE KONTAKTOWE	90

1. WPROWADZENIE

Niniejsze *Wytyczne* wyjaśniają, w jaki sposób oceny oddziaływania mogą być wykorzystywane do ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości dóbr światowego dziedzictwa w celu zarządzania ciągłością i zmianami poprzez informowanie o podejmowaniu dobrych decyzji w kontekście Konwencji UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego – Konwencji światowego dziedzictwa (UNESCO, 1972). Konwencja została przyjęta w czasie wielkiego zaniepokojenia oddziaływaniem szybkich przemian zachodzących we współczesnym świecie. Pięćdziesiąt lat później Konwencja została ratyfikowana przez 194 Państwa-Strony, które zgłosiły ponad 1000 miejsc dziedzictwa do wpisów na Listę światowego dziedzictwa UNESCO. Jednocześnie przemiany te stały się jeszcze bardziej intensywne i nie zawsze kierują się wcześniejszą refleksją nad potrzebą zachowania równowagi między interesem ludzi a ich środowiskiem naturalnym i kulturowym. Zarówno dziedzictwo przyrodnicze, jak i kulturowe są ważne dla całej globalnej społeczności, a światowa współpraca jest niezbędna, aby zapewnić nie tylko ochronę dziedzictwa, lecz także by uwzględnić jego rolę we współczesnym społeczeństwie i zagwarantować jego przekazywanie przyszłym pokoleniom w jak najlepszym stanie.

Zmianami zarówno w obrębie dóbr światowego dziedzictwa, jak i poza nimi należy zarządzać zgodnie z celami Konwencji. Ocena oddziaływania może mieć tu kluczowe znaczenie i od dawna jest wykorzystywana jako narzędzie w odniesieniu do dóbr światowego dziedzictwa. Komitet Światowego Dziedzictwa zażądał, aby oceny oddziaływania w większym stopniu uwzględniały wyjątkową uniwersalną wartość dóbr światowego dziedzictwa, wspierając tym samym Państwa-Strony w wypełnianiu ich zobowiązań wynikających z Konwencji.

Niniejsze *Wytyczne* skierowane są zarówno do osób zaznajomionych z oceną oddziaływania, jak i do osób zaangażowanych w zarządzanie (management) i systemowe rządzenie/administrowanie (governance) światowym dziedzictwem. Jego struktura jest następująca:

- **Część 2** zawiera podstawowe zasady ocen oddziaływania w kontekście światowego dziedzictwa;
- **Część 3** wyjaśnia pojęcie światowego dziedzictwa oraz koncepcje, na których się ono opiera;
- **Część 4** omawia potrzebę przygotowania oceny oddziaływania i opisuje różne rodzaje oceny;
- **Część 5** dotyczy przypadków, w których ocena oddziaływania jest obowiązkowa w ramach regulacji krajowych lub innych i gdzie należy uwzględnić również kwestie związane ze światowym dziedzictwem;
- **Część 6** odnosi się do przypadków, w których ocena oddziaływania jest wymagana, aby spełnić wymogi wynikające ze statusu światowego dziedzictwa, ale w przeciwnym razie nie zostałyby przeprowadzone w ramach krajowych regulacji („odrębna ocena”);
- Szczegółowy **Glosariusz** wyjaśnia terminy techniczne używane w niniejszych *Wytycznych*;
- **Załączniki** zawierają narzędzia, które mogą być wykorzystywane przez praktyków podczas oceny oddziaływania na dobra światowego dziedzictwa. Narzędzia te zostały przedstawione jako ogólne modele sugerujące jedno z wielu możliwych podejść i mogą być dalej dostosowywane i udoskonalane w miarę potrzeby.

2. ZASADY

W tej części omówiono zasady, które powinny leżeć u podstaw wszystkich ocen oddziaływania proponowanych działań, które mogą mieć wpływ na dobro światowego dziedzictwa i ich wyjątkową uniwersalną wartość.

1. Podpisując Konwencję UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, każde Państwo-Strona zobowiązało się do ochrony i zachowania światowego dziedzictwa.

Państwa-Strony Konwencji mają obowiązek identyfikować, chronić, zachować, prezentować i przekazywać przyszłym pokoleniom swoje dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, a także zapewnić dziedzictwu funkcję w życiu społeczności. Decyzje dotyczące wszelkich proponowanych działań powinny zapewniać ochronę i zachowanie wyjątkowej uniwersalnej wartości ich dóbr światowego dziedzictwa. To z kolei może wymagać ochrony innych wartości dziedzictwa/ochrony. Jeśli stan dobra światowego dziedzictwa pogorszy się do tego stopnia, że utraci on cechy, które zadecydowały o jego wpisaniu na Listę światowego dziedzictwa, Komitet Światowego Dziedzictwa może ostatecznie podjąć decyzję o usunięciu dobra z Listy.

→ Konwencja światowego dziedzictwa, art. 4, 5 itd.

2. Ocena oddziaływania może pomóc w osiągnięciu zrównoważonego rozwoju, który jest możliwy do pogodzenia z ochroną i zachowaniem światowego dziedzictwa.

Państwa-Strony zobowiązały się do ochrony i zachowania światowego dziedzictwa przy jednoczesnej optymalizacji jego potencjału, aby przyczynić się do zrównoważonego rozwoju. Ocena oddziaływania może być wykorzystana do określania potrzeby proponowanego działania i jego konsekwencji tak, aby można było osiągnąć cele w zakresie ochrony środowiska, a także w odniesieniu do kwestii społecznych i gospodarczych bez szkody dla wyjątkowej uniwersalnej wartości. Może również wskazać fundamentalne niezgodności między proponowanymi działaniami a nadrzędnym celem ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości dóbr światowego dziedzictwa.

→ Wytyczne Operacyjne, par. 14bis; Polityka włączania perspektywy zrównoważonego rozwoju do procesów Konwencji światowego dziedzictwa; Agenda ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030.

3. Państwa-Strony mają obowiązek powiadamiania Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO z wyprzedzeniem przed podjęciem jakichkolwiek proponowanych działań, które mogą oddziaływać na światowe dziedzictwo.

Dotyczy to wszelkich proponowanych działań, odnośnie których istnieje uzasadnione podejrzenie, że będą one oddziaływać na wyjątkową uniwersalną wartość dobra światowego dziedzictwa zarówno w obrębie dobra, jak i w jego strefie buforowej lub szerszym otoczeniu. Komitet Światowego Dziedzictwa lub Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO mogą również wymagać przygotowania i przedłożenia oceny oddziaływania, co powinno nastąpić przed podjęciem jakichkolwiek nieodwracalnych decyzji. Ocena oddziaływania powinna stanowić podstawę do podjęcia decyzji o kontynuowaniu lub zaniechaniu proponowanych działań, dlatego nigdy nie należy podejmować decyzji przed przeprowadzeniem oceny ani nie wolno wpływać na jej wynik.

→ Wytyczne Operacyjne, par. 110, 112, 118bis.

4. Każda ocena oddziaływania na dobro światowego dziedzictwa powinna dotyczyć w szczególności jego wyjątkowej uniwersalnej wartości, a także innych wartości dziedzictwa/ochrony.

W wielu krajach proponowane działania, które mogą oddziaływać na światowe dziedzictwo, będą oceniane w ramach regulacji krajowych lub innych jako część Oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo (Environmental and Social Impact Assessment) lub Strategicznej oceny środow-

iskowej (Strategic Environmental Assessment). W takich przypadkach światowe dziedzictwo powinno zostać uwzględnione w szerszej ocenie. Gdy proponowane działanie nie podlega tego rodzaju procesowi planowania, należy przeprowadzić odrębną Ocenę oddziaływania na dziedzictwo (Heritage Impact Assessment). W obu przypadkach ocena musi wyraźnie odnosić się do potencjalnego wpływu na atrybuty dobra, które niosą wyjątkową uniwersalną wartość, a także inne wartości dziedzictwa/ochrony.

→ Wytyczne Operacyjne, par. 110, 118bis.

5. Ocena oddziaływania powinna rozpocząć się na najwcześniejszym etapie rozważania proponowanego działania, które może mieć wpływ na światowe dziedzictwo oraz powinna być kontynuowana w trakcie i po wykonaniu działania.

Każda decyzja dotycząca ustalenia konieczności przeprowadzenia oceny oddziaływania (tzw. przesiew – screening) powinna traktować dobra światowego dziedzictwa jako wrażliwe i cenne. Należy przyjąć podejście zapobiegawcze – zawsze należy przeprowadzić ocenę oddziaływania, chyba że można jednoznacznie wykazać, że proponowane działanie nie będzie miało wpływu na dobro światowego dziedzictwa i jego wyjątkową uniwersalną wartość. Dotyczy to nawet sytuacji, gdy proponowane działanie nie będzie miało żadnych innych oddziaływań. Dzięki temu dziedzictwo może zostać odpowiednio uwzględnione z wyprzedzeniem, a proponowane działania mogą zostać dostosowane, relokowane lub uniemożliwione – jeśli to konieczne – przed podjęciem zobowiązań lub rozpoczęciem nieodwracalnych działań. Jeśli proponowane działanie będzie kontynuowane, konieczne będą działania następcze w trakcie wykonywania i po jego zakończeniu oraz – w odpowiednich przypadkach – w trakcie likwidacji i odbudowy. Monitorowanie wskaże, czy i kiedy potrzebne będą kolejne reakcje w celu zapewnienia dalszej ochrony światowego dziedzictwa.

→ Wytyczne Operacyjne, par. 110, 118bis, 172.

6. Ocena oddziaływania powinna być przeprowadzana przez specjalistów posiadających odpowiednią wiedzę ekspercką.

Zespół specjalistów przeprowadzających wspólnie ocenę oddziaływania powinien mieć odpowiednią wiedzę specjalistyczną w zakresie:

- Konwencji światowego dziedzictwa,
- konkretnego miejsca dziedzictwa (w tym atrybutów, które mogą być przedmiotem oddziaływania),
- proponowanego działania.

Chociaż możliwe są pewne wyjątki, potrzebny będzie międzyresortowy, wielodyscyplinarny i niezależny zespół.

→ Wytyczne Operacyjne, par. 14.

7. Ocena oddziaływania powinna promować i zachęcać do skutecznego, inkluzywnego i sprawiedliwego udziału wszystkich uprawnionych, w tym ludności rdzennej, społeczności lokalnych i innych interesariuszy.

Jednym z celów strategicznych Komitetu Światowego Dziedzictwa jest „wzmocnienie roli społeczności w realizacji Konwencji światowego dziedzictwa”. Wszyscy uprawnieni i inni interesariusze powinni zostać wcześniej rozpoznani i skonsultowani, aby możliwe było uwzględnienie ich poglądów i obaw odnośnie do oceny. *Deklaracja ONZ o Prawach Ludności Rdzennej z 2007 r.* również stanowi, że ludność rdzenna ma prawo do wyrażania dobrowolnej, uprzedniej i świadomej zgody przed zatwierdzeniem jakiegokolwiek projektu mającego wpływ na ich ziemię lub terytoria, lub też inne bogactwa naturalne. Zachęca się Państwa-Strony do stosowania podejścia opartego na prawach człowieka oraz do ubiegania się w stosownych przypadkach o dobrowolną, uprzednią i świadomą zgodę uprawnionych.

→ Wytyczne Operacyjne, par. 12, 14bis, 39, 119.

→ Polityka UNESCO w zakresie angażowania ludności rdzennej z 2018 r.

8. Ocena oddziaływania powinna wskazywać szereg rozsądnych alternatyw i oceniać ich potencjalny wpływ.

Ocena oddziaływania powinna uwzględniać zarówno negatywny, jak i pozytywny wpływ proponowanego działania, wraz z wszelkimi alternatywami, w celu ustalenia najbardziej zrównoważonej opcji,

która zarówno chroni wyjątkową uniwersalną wartość dóbr światowego dziedzictwa, jak i osiąga cele proponowanego działania. Mogą one obejmować alternatywne lokalizacje, skalę, procesy, układ terenu, warunki operacyjne itp. Ważne jest, aby uwzględnić możliwość niepodejmowania dalszych działań.
→ Wytyczne Operacyjne, par. 118bis.

9. Ocena oddziaływania powinna uwzględniać szersze trendy i skumulowane oddziaływania.

Proponowane działanie powinno być oceniane w szerszym kontekście, a nie w oderwaniu od niego. Wiele przedsięwzięć tego samego typu lub połączenie różnych przedsięwzięć w czasie może powodować skumulowane oddziaływania, które potęgują oddziaływanie poszczególnych proponowanych działań. Inne czynniki, w tym zmiany klimatyczne, mogą również sprawić, że dobro światowego dziedzictwa będzie podatne na zagrożenia i może spotęgować oddziaływanie proponowanych działań. Ocena musi zatem uwzględniać inne przeszłe, obecne lub racjonalnie przewidywalne przyszłe działania, które mogą wpływać na dobra światowego dziedzictwa. Po szczegółowym rozważeniu konkretnych oddziaływań ocena powinna również obejmować końcową analizę wszystkich potencjalnych oddziaływań łącznie.

→ Wytyczne Operacyjne, par. 111d, 112.

10. Ocena oddziaływania jest procesem powtarzalnym (iteracyjnym), a nie liniowym.

Wiele etapów oceny oddziaływania musi być opartych na wynikach innych etapów i w razie potrzeby aktualizowanych. Na przykład, po dokonaniu oceny potencjalnych negatywnych oddziaływań proponowanego działania i zidentyfikowaniu możliwych środków zaradczych, oddziaływania te będą musiały zostać ponownie ocenione, aby zapewnić, że wartości dziedzictwa/ochrony pozostaną ochronione przez przyjęte środki zaradcze. Podobnie wyniki konsultacji społecznych w sprawie projektu raportu zakresowego mogą prowadzić do ponownego rozważenia rozwiązań alternatywnych.

→ Wytyczne Operacyjne, par. 111c, d.

11. Procesy oceny oddziaływania powinny być wbudowane w system zarządzania dobrem światowego dziedzictwa.

Zalecenia zawarte w ocenie oddziaływania powinny stanowić podstawę decyzji dotyczących zarządzania, a te z kolei mogą opierać się na istniejących ramach i procesach zarządzania, takich jak Deklaracja wyjątkowej uniwersalnej wartości, identyfikacja innych wartości dziedzictwa/ochrony, mapowanie atrybutów, gromadzenie danych. W cyklicznym procesie może to przyczynić się do lepszego zarządzania, monitorowania, ograniczania ryzyka i informacji zwrotnych w celu udoskonalenia przyszłych ocen oddziaływania.

→ Wytyczne Operacyjne, par. 108, 110.

3. KONTEKST ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA DLA OCENY ODDZIAŁYWANIA

Ta część zawiera omówienie systemu światowego dziedzictwa – **Konwencję światowego dziedzictwa**, dobra światowego dziedzictwa oraz ich **wartości i atrybuty**, system rządzenia / administrowanie (governance) i zarządzanie (management) światowym dziedzictwem oraz powiązania ze zrównoważonym rozwojem.

3.1 KONWENCJA ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego¹ – Konwencja światowego dziedzictwa – uznaje znaczenie zarówno dziedzictwa przyrodniczego, jak i kulturowego, a także konieczność ich ochrony i zachowania w szybko zmieniającym się świecie. Podczas gdy **Państwa-Strony** zobowiązują się do ochrony całego dziedzictwa na swoich terytoriach, najbardziej znanym elementem Konwencji jest Lista światowego dziedzictwa, obejmująca miejsca dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, które uznawane są za posiadające „wyjątkową uniwersalną wartość”. Aby zostały wpisane na Listę, dobra muszą spełniać co najmniej jedno z dziesięciu kryteriów **wyjątkowej uniwersalnej wartości** (zob. Ramka 3.1) wraz z wymogami dotyczącymi **autentyczności, integralności** oraz ochrony i zarządzania (zob. Ramka 3.2)². Istnieje wiele różnych rodzajów dóbr światowego dziedzictwa zarówno przyrodniczych, jak i kulturowych: miejsca, w których można dostrzec cechy lub procesy geologiczne, krajobrazy przyrodnicze i kulturowe, ekosystemy i siedliska przyrodnicze, zespoły architektoniczne, osady ludzkie, stanowiska archeologiczne, dziedzictwo przemysłowe, miejsca święte, szlaki dziedzictwa i wiele innych. Mogą one również posiadać powiązane atrybuty niematerialne, takie jak ważne praktyki duchowe lub powiązane tradycje kulturowe, które znajdują odzwierciedlenie w fizycznych elementach dóbr.

Szeroka różnorodność dziedzictwa na całym świecie oznacza, że oddziaływania, które mogą wpływać na dobra światowego dziedzictwa, są równie zróżnicowane. Na przykład prace melioracyjne prowadzone w górnym biegu rzeki, które wpływają na poziom wody w zbiorniku słodkowodnym; duże budowle, które wpływają na widoki na i z **dobra światowego dziedzictwa**; narastające zmiany w układzie urbanistycznym, który był reprezentatywny dla okresu historycznego; blokada szlaku migracyjnego dla ważnego gatunku lub jakiegokolwiek rozwój w miejscu, którego dziewicze cechy są kluczowe dla ważnej tradycji kulturowej. **Ocena oddziaływania** jest kluczowym narzędziem określania, unikania i minimalizowania takich negatywnych oddziaływań.

Konwencja światowego dziedzictwa powołała Komitet Światowego Dziedzictwa, międzyrządowy organ złożony z przedstawicieli Państw-Stron, który prowadzi Listę światowego dziedzictwa. Konwencja jest również wspierana przez Sekretariat w ramach UNESCO, znany jako **Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO**. Trzy organizacje międzynarodowe zostały wymienione jako **organizacje doradcze** Komitetu Światowego Dziedzictwa w art. 8.3 Konwencji: ICCROM, ICOMOS i IUCN. Komitet Światowego Dziedzictwa odbywa coroczne spotkania, aby nadzorować i kierować realizacją Konwencji. Obejmuje to podejmowanie decyzji o wpisaniu lub usunięciu dóbr z Listy światowego dziedzictwa. Komitet analizuje również **raporty o stanie zachowania** (State of Conservation reports – SOC) dóbr wpisanych na Listę światowego dziedzictwa i może zwrócić się do Państw-Stron o podjęcie działań, gdy określona sprawa dotyczy konkretnego dobra – może to obejmować wniosek o przeprowadzenie oceny oddziaływania.

¹ <https://whc.unesco.org/en/convention/>.

² Jeśli Państwa-Strony zamierzają w przyszłości zgłosić kandydaturę na Listę światowego dziedzictwa, mogą umieścić miejsca dziedzictwa na Liście Informacyjnej. Zasady i metodologia niniejszego Poradnika mogą również pomóc w ochronie i zarządzaniu dziedzictwem w miejscach znajdujących się na Liście Informacyjnej.

W Decyzji Komitetu 39 COM 7 podkreślono korzyści dla Państw-Stron wynikające z wykorzystania ocen oddziaływania do zarządzania ciągłością i zmianami oraz zachęcono je do włączenia procesów oceny oddziaływania do prawodawstwa, mechanizmów planowania i planowania zarządzania.

Ramka 3.1 Kryteria wyjątkowej uniwersalnej wartości

Dobro powinno:

- I. stanowić wybitne dzieło twórczego geniuszu człowieka,
- II. ukazywać znaczącą wymianę wartości, zachodzącą w danym okresie lub na danym obszarze kulturowym świata w dziedzinie rozwoju architektury lub techniki, sztuk monumentalnych, urbanistyki lub projektowania krajobrazu,
- III. nieść unikalne lub co najmniej wyjątkowe świadectwo tradycji kulturowej lub cywilizacji wciąż żywej bądź już nieistniejącej,
- IV. być wybitnym przykładem typu budowli, zespołu architektonicznego, zespołu obiektów techniki lub krajobrazu, który ilustruje znaczący/-e etap/-y w historii ludzkości,
- V. być wybitnym przykładem tradycyjnego osadnictwa, tradycyjnego sposobu użytkowania lądu lub morza, reprezentatywnego dla danej kultury (kultur) lub obrazującym interakcję człowieka ze środowiskiem, szczególnie jeżeli dane dobro stało się podatne na zagrożenia wskutek nieodwracalnych zmian,
- VI. być powiązane w sposób bezpośredni lub materialny z wydarzeniami lub żywymi tradycjami, ideami, wierzeniami, dziełami artystycznymi lub literackimi o wyjątkowym uniwersalnym znaczeniu (Komitet jest zdania, że kryterium to powinno być stosowane na ogół łącznie z innymi kryteriami),
- VII. obejmować najbardziej niezwykłe zjawiska przyrodnicze lub obszary o wyjątkowym naturalnym pięknie i znaczeniu estetycznym,
- VIII. stanowić wyjątkowe przykłady reprezentatywne dla głównych etapów historii Ziemi, włączając świadectwa rozwijającego się na niej życia, trwających procesów geologicznych istotnych w tworzeniu rzeźby terenu, bądź form geomorfologicznych lub fizjograficznych o dużym znaczeniu,
- IX. stanowić wyjątkowe przykłady reprezentatywne dla trwających procesów ekologicznych i biologicznych istotnych w ewolucji i rozwoju ekosystemów oraz zespołów zwierzęcych i roślinnych – lądowych, słodkowodnych, nadbrzeżnych i morskich i/lub
- X. obejmować siedliska naturalne najbardziej reprezentatywne i najważniejsze dla ochrony in situ różnorodności biologicznej, włączając te, w których występują zagrożone gatunki o wyjątkowej uniwersalnej wartości z punktu widzenia nauki lub ochrony przyrody.

Źródło: UNESCO, 2021.

Ramka 3.2 Autentyczność, integralność, ochrona i zarządzanie

Autentyczność ma zastosowanie do dziedzictwa kulturowego i odnosi się do stopnia, w jakim znajomość i zrozumienie wartości dobra jako dobra dziedzictwa są przyjmowane i uważane za wiarygodne – czy wartości kulturowe dóbr są prawdziwie i wiarygodnie wyrażone poprzez atrybuty, w tym formę i projekt, materiały i substancję, użytkowanie i funkcję, tradycje, techniki i systemy zarządzania, lokalizację i otoczenie, język i inne formy dziedzictwa niematerialnego, duchowość i uczucia oraz inne czynniki wewnętrzne i zewnętrzne.

Integralność jest miarą całości i nienaruszalności dziedzictwa przyrodniczego i/lub kulturowego oraz jego atrybutów – zakres, w jakim dobro zawiera wszystkie elementy niezbędne do wyrażenia jego wyjątkowej uniwersalnej wartości; czy jest odpowiedniej wielkości, aby zapewnić pełną reprezentację cech i procesów, które nadają dobru znaczenie; czy było chronione przed niekorzystnymi skutkami rozwoju i/lub zaniedbania.

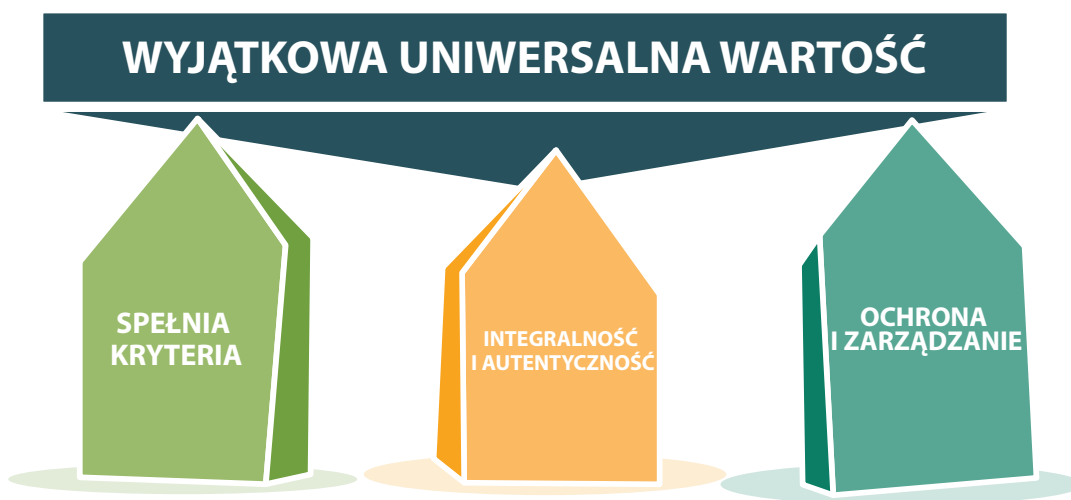
Ochrona i zarządzanie odnoszą się do sposobu, w jaki wyjątkowa uniwersalna wartość dobra, w tym jej integralność i/lub autentyczność, są utrzymywane i wzmacniane w czasie.

Źródło: UNESCO, 2021.

3.2 DOBRA ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA

3.2.1 WYJĄTKOWA UNIWERSALNA WARTOŚĆ

Wpis na Listę światowego dziedzictwa oznacza, że miejsce **dziedzictwa** zostało formalnie uznane za posiadające **wyjątkową uniwersalną wartość (WUW)**. Koncepcja wyjątkowej uniwersalnej wartości, wraz z warunkami jej **autentyczności** i **integralności**, stanowi podstawę **Konwencji światowego dziedzictwa** i wszystkich działań związanych z dobrami znajdującymi się na Liście, w tym oceny oddziaływania (Rysunek 3.1). Każde dobro znajdujące się na Liście posiada **Deklarację wyjątkowej uniwersalnej wartości**, która podsumowuje uzasadnienie wpisu dobra na Listę światowego dziedzictwa i służy jako punkt odniesienia dla powszechnie uznawanych i akceptowanych wartości dziedzictwa/ochrony tego miejsca. Deklaracje te można znaleźć na stronie internetowej **Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO** wraz z innymi istotnymi dokumentami, takimi jak wnioski nominacyjne, plany zarządzania i raporty z misji.

Rysunek 3.1 Trzy filary wyjątkowej uniwersalnej wartości

3.2.2 WARTOŚCI I ATRYBUTY

Deklaracja wyjątkowej uniwersalnej wartości zawiera opis wartości i atrybutów **dobra światowego** dziedzictwa, ze względu na które zostało ono wpisane na Listę światowego dziedzictwa. Wyjątkowa uniwersalna wartość, w tym jego **autentyczność** i **integralność**, musi pozostać chroniona w przypadku każdego dobra wpisanego na Listę światowego dziedzictwa. Koncepcje te są ważne dla przeprowadzenia **oceny oddziaływania** w kontekście światowego dziedzictwa.

Wartości są tym, co czyni miejsce dziedzictwa wyjątkowym, a szczególna kombinacja wartości dziedzictwa/ochrony wyjaśnia, dlaczego dane miejsce ma szczególne znaczenie. W przypadku dóbr światowego dziedzictwa, wartością uznawaną za „mającą znaczenie dla obecnych i przyszłych pokoleń całej ludzkości” jest ich wyjątkowa uniwersalna wartość (zob. przykład w Ramce 3.3). Dobro światowego dziedzictwa może mieć również inne **wartości dziedzictwa/ochrony**, które należy uwzględnić w ocenie oddziaływania, na przykład te, które leżą u podstaw krajowych i lokalnych decyzji o uznaniu za dziedzictwo i/lub wartości rdzennych ludności i związanych z nią społeczności. Mogą one być przyjęte formalnie lub uznane nieformalnie.

Atrybuty to elementy miejsca dziedzictwa, które stanowią o jego wartościach dziedzictwa/ochrony i umożliwiają zrozumienie tych wartości. Mogą to być cechy fizyczne, odnoszące się do struktury materialnej i innych namacalnych cech, ale mogą to być również aspekty niematerialne, takie jak procesy, ustalenia społeczne lub praktyki kulturowe, a także skojarzenia i relacje, które znajdują odzwierciedlenie w fizycznych elementach dobra.

W przypadku miejsc **diedzictwa** kulturowego atrybutami mogą być budynki lub inne budowle oraz ich formy, materiały, projekty, zastosowania i funkcje, a także układy urbanistyczne, procesy rolnicze, ceremonie religijne, techniki budowlane, relacje widokowe i powiązania duchowe. W przypadku dóbr przyrodniczych, atrybutami mogą być określone cechy krajobrazu, obszary siedlisk, gatunki flagowe, aspekty związane z jakością środowiska (takie jak nienaruszony stan, wysoka/nieskazitelna jakość środowiska), skala i naturalność siedlisk oraz wielkość i żywotność populacji dzikich zwierząt. Atrybuty mogą rozciągać się na rozległe obszary i mogą zależeć od procesów zachodzących poza obszarem dobra światowego dziedzictwa.

Atrybuty i interakcje między nimi powinny być przedmiotem działań w zakresie ochrony, konserwacji i zarządzania. Termin „atrybuty” jest szczególnie używany w odniesieniu do dóbr światowego dziedzictwa w celu opisanego sposobu, w jaki wyjątkowa uniwersalna wartość jest określana i wyrażana, a jasne zrozumienie atrybutów, które decydują o wyjątkowej uniwersalnej wartości dóbr, ma kluczowe znaczenie dla ich długoterminowej ochrony. Przestrzenne rozmieszczenie tych atrybutów i ich odpowiednie potrzeby w zakresie ochrony powinny stanowić podstawę do określenia granic dobra, jego strefy buforowej i innych działań w ramach zarządzania.

Termin „atrybut” jest szczególnie używany w odniesieniu do dóbr światowego dziedzictwa w celu opisanego sposobu, w jaki wyjątkowa uniwersalna wartość jest określana i wyrażana (zob. Ramka 3.3).

Ramka 3.3 Przykład Deklaracji wyjątkowej uniwersalnej wartości (fragment)

Park morski Morza Błękitnego i zabytkowe miasto Heritopolis

Dobro położone jest w wyjątkowym pod względem ekologicznym i globalnym regionie Morza Błękitnego. Dobro obejmuje 400 000 ha, ze strefą buforową o powierzchni 600 000 ha, zawiera zarówno obszary morskie, jak i lądowe. Jest to część większego obszaru przejściowego między północnymi i południowymi strefami biogeograficznymi, a jego systemy morskie rozwinęły unikalne i różnorodne ekosystemy i gatunki, w tym zagrożone skupiska ekologiczne. W dużej mierze niezakłócone siedliska obejmują rzadkie przykłady tropikalnych systemów raf koralowych i unikalnych gatunków koralowców miękkich. Dobro i jego otoczenie obejmują również skupiska trawy morskiej i siedliska namorzynowe. Siedliska te są domem dla populacji ptaków morskich, ssaków morskich, ryb, koralowców, rekinów, mant i żółwi morskich, a miejsce to stanowi ważne żerowisko dla ostatniej pozostałej zdrowej populacji zagrożonych wyginięciem diugoni przybrzeżnych. Park morski Morza Błękitnego jest ważnym źródłem larw i miejscem tarła komercyjnych gatunków ryb[...].

Położone na wybrzeżu Morza Błękitnego, zabytkowe miasto portowe *Heritopolis* odegrało rolę w historii jako miejsce wymiany między historycznymi kulturami na przestrzeni wieków. Podczas gdy znaczna część architektury odzwierciedla bogactwo złotego wieku miasta jako portu handlowego w XVIII w., budynki zachowują znacznie starszy układ urbanistyczny, który sięga VI w. XVIII-wieczny układ urbanistyczny kładł równy nacisk na zabudowę i na publiczne tereny zieleni w centrum miasta. Ponadto w obrębie tkanki miejskiej znajduje się szereg znaczących zabytków z każdego etapu historii miasta: *Mauzoleum Eugeniusza, Bazylika św. Heleny i Wielki Meczet z medresą i łaźniami*, wszystkie są ważnymi arcydziełami architektury z różnych okresów. Eklektyczna mieszanka architektury wernakularnej i monumentalnej odzwierciedla różnorodność społeczności, które żyły w mieście przez półtora tysiąclecia i które nadal pielęgnują tradycyjne praktyki[...].

Źródło: *Liderzy Światowego Dziedzictwa*.

Uwaga: W tym fragmencie wartości zostały podkreślone (wartości: dlaczego to miejsce dziedzictwa jest wyjątkowe?), a atrybuty zostały zapisane kursywą (atrybuty: jak możemy dostrzec te wartości, jeśli odwiedzimy to miejsce?).

Krajowe i lokalne wartości są również wyrażane przez atrybuty, które mogą przyczynić się do ochrony warunków **autentyczności** i **integralności** dóbr światowego dziedzictwa. Związek między atrybutami i wartościami może być złożony – jeden atrybut może wyrażać kilka wartości, a jedna wartość może być wyrażana przez wiele atrybutów. Z tego powodu, choć pomocne jest określenie wyjątkowej uniwersalnej wartości, krajowych i lokalnych wartości oraz atrybutów, **ocena oddziaływania** powinna uwzględniać fakt, że razem tworzą one wzajemnie powiązany system, i że **proponowane działanie** może oddziaływać na całość.

3.2.3 GRANICE, STREFY BUFOROWE I SZERSZE OTOCZENIE

Dobro światowego dziedzictwa jest zdefiniowane przez **granice**, w której w idealnej sytuacji mieszczą się wszystkie **atomy** wyjątkowej uniwersalnej wartości. W większości przypadków dobro światowego dziedzictwa powinno być również otoczone formalnie uznaną **strefą buforową (strefami buforowymi)** światowego dziedzictwa, które wspierają ochronę wyjątkowej uniwersalnej wartości i atrybutów dobra, np. zapewniając wizualny dostęp do nieba za znaczącą linią horyzontu lub łącząc elementy dobra światowego dziedzictwa. Strefy buforowe mają dodatkowe ograniczenia prawne dotyczące ich użytkowania i rozwoju, aby zapewnić dodatkową warstwę ochrony dobra światowego dziedzictwa. Mapy ilustrujące zarówno granice, jak i strefy buforowe można znaleźć na stronie internetowej Centrum Światowego Dziedzictwa (whc.unesco.org) i są one wymogiem pomyślnego złożenia nominacji. Do kraju i dobra strefy buforowej będą miały zastosowanie – w zależności od kraju – różne ramy prawne, polityczne i administracyjne.

Każde dobro światowego dziedzictwa ma **szersze otoczenie**, czyli bezpośrednie i rozszerzone środowisko, które jest częścią lub wkładem w jego znaczenie i wyróżniający charakter. Może ono odnosić się do topografii dobra, środowiska przyrodniczego i zbudowanego oraz innych elementów, takich jak infrastruktura, modele użytkowania gruntów, organizacja przestrzenna i relacje widokowe. Może obejmować powiązaną łączność ekologiczną i hydrologiczną, praktyki społeczne i kulturowe, procesy gospodarcze i inne niematerialne wymiary **dziedzictwa**, takie jak postrzeganie i skojarzenia. Szersze otoczenie może również odgrywać istotną rolę w ochronie **autentyczności** i **integralności** dobra, a zarządzanie nim jest związane z jego rolą we wspieraniu **wyjątkowej uniwersalnej wartości**³.

Podczas gdy strefy buforowe zazwyczaj obejmują bezpośredni obszar wokół dobra światowego dziedzictwa, szersze otoczenie może być niechronione lub chronione na mocy innych przepisów. Może to prowadzić do ryzyka, że proponowane działanie zostanie zaplanowane dla szerszego otoczenia bez uwzględnienia potencjalnego oddziaływania na dobro światowego dziedzictwa. Szersze otoczenie dobra może być pokazane na mapie, ale w wielu przypadkach będzie musiało zostać określone w ramach oceny **zakresu** oddziaływania. Szersze otoczenie może być niewielkie lub ograniczone do strefy buforowej, na przykład gdy widoki są ograniczone w przypadku dobra, którego wyjątkowa uniwersalna wartość odnosi się do jego architektury, lub duże – na przykład gdy potrzebne są rozległe korytarze dzikiej przyrody, aby zapewnić szlak migracji zwierząt, które przyczyniają się do wyjątkowej uniwersalnej wartości dobra (Rysunek 3.2). Ze względu na związek między dobrem światowego dziedzictwa a jego szerszym otoczeniem, niektóre proponowane działania mogą oddziaływać na wartość przyrodniczą dobra. Dlatego ważne jest, aby **ocena oddziaływania** uwzględniła szersze otoczenie dobra światowego dziedzictwa.

³ Częściowo zaadaptowane z: <https://www.icomos.org/charters/xian-declaration.pdf>.

Rysunek 3.2. Przykład dobra światowego dziedzictwa (pomarańczowy), jego strefy buforowej (szary) i współzależności z jego szerszym otoczeniem (żółty)

3.3 ZARZĄDZANIE I ADMINISTROWANIE ŚWIATOWYM DZIEDZICTWEM JAKO PODSTAWA OCENY ODDZIAŁYWANIA

3.3.1 ZARZĄDZANIE I ADMINISTROWANIE

Procedury zarządzania dobrami wpisanymi na Listę światowego dziedzictwa zostały określone w Wytycznych Operacyjnych do realizacji Konwencji światowego dziedzictwa⁴. Każde Państwo-Strona posiada organizację krajową z wyznaczonym Krajowym Punktem Kontaktowym, który pomaga w realizacji Konwencji na szczeblu krajowym. Ustalenia dotyczące zarządzania dobrami różnią się, chociaż zarządca lub zespół zarządzający jest zwykle odpowiedzialny za poszczególne **dobro światowego dziedzictwa**. **Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO** może podać dane kontaktowe do Krajowych Punktów Kontaktowych i zarządców dóbr oraz zapewnia dalsze informacje i wytyczne dotyczące zarządzania dobrami światowego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego na swojej stronie internetowej.

3.3.2 PROCES WNIOSKOWANIA O OCENĘ ODDZIAŁYWANIA

Krajowy Punkt Kontaktowy jest zazwyczaj odpowiedzialny za informowanie Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO odnośnie do **proponowanych działań** mogących mieć wpływ na dane dobro przed podjęciem nieodwracalnych decyzji, zgodnie z **par. 172** Wytycznych Operacyjnych. Zespoły zarządzające dobrem mogą również zwrócić uwagę na takie działania, wskazując na potrzebę zgłoszenia Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO i przeprowadzenia oceny oddziaływania. Przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego i inne grupy zaniepokojone wpływem (proponowanych działań) na dobra światowego dziedzictwa również mogą kontaktować się z Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO, zgodnie z **par. 174** Wytycznych Operacyjnych. W odpowiedzi Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO może zażądać od Państwa-Strony dodatkowych informacji na temat proponowanych działań, w tym wszelkich

⁴ Wytyczne Operacyjne są publikowane przez UNESCO od 1977 r. Ostatnia wersja, w momencie opracowywania tego dokumentu, pochodzi z 2021 r. <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>.

ocen oddziaływania przeprowadzonych przed podjęciem działań. Centrum dokonuje przeglądu tych informacji w ścisłej współpracy z **organizacjami doradczymi**, a jeśli sytuacja dotycząca dobra światowego dziedzictwa zasługuje na uwagę Komitetu Światowego Dziedzictwa, przedstawiają one **raport o stanie zachowania** dobra (state of conservation report – SOC) na kolejnej sesji Komitetu. Po rozpatrzeniu sprawy Komitet może również zażądać oceny oddziaływania, zalecić wprowadzenie zmian w istniejącej ocenie oddziaływania lub zająć stanowisko w sprawie proponowanych działań. Jeśli Komitet zażąda oceny oddziaływania, obowiązkiem Państwa-Strony jest zapewnienie jej przeprowadzenia i przedłożenia do przeglądu, zgodnie z wnioskiem Komitetu, z uwzględnieniem aktualnych wytycznych.

Przeprowadzenie **oceny oddziaływania** jest na ogół łatwiejsze i skuteczniejsze, gdy istnieje solidny system zarządzania ze skutecznymi środkami zarządzania – gromadzenie danych jest prostsze, wkład opinii publicznej jest niewymagający, a skutki oddziaływania są łatwiejsze do monitorowania i zarządzania. Jednak nawet jeśli **dobro światowego dziedzictwa** nie posiada dobrze funkcjonującego systemu zarządzania, ocena oddziaływania może pomóc w ulepszeniu proponowanych działań. Na przykład podstawowe informacje zebrane w ramach procesu oceny oddziaływania mogą być wykorzystane do innych celów zarządzania. Mogą działać jako katalizator dla **interesariuszy**, aby podjęli współpracę i promowali bardziej partycypacyjny proces decyzyjny oraz mogą pomóc w określeniu rodzaju proponowanych działań, odpowiednich dla dobra światowego dziedzictwa.

3.4 WŁĄCZANIE PERSPEKTYWY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU DO PROCESÓW KONWENCJI ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA

Polityka UNESCO dotycząca włączania perspektywy zrównoważonego rozwoju do procesów Konwencji światowego dziedzictwa (2015 r.) wyjaśnia, w jaki sposób dobra światowego dziedzictwa mogą przyczynić się do realizacji Agendy ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 (2015 r.) (zob. Ramka 3.4). Polityka ta wzmacnia wymóg ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości, jednocześnie biorąc pod uwagę wymiary zrównoważonego rozwoju (zrównoważony rozwój środowiska, rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu oraz inkluzyny rozwój gospodarczy) oraz pokój i bezpieczeństwo. Wymiary te są współzależne i wzajemnie się wzmacniają – żaden z nich nie powinien mieć pierwszeństwa i powinny współdziałać, aby osiągnąć swoje indywidualne cele. To podwójne podejście ma również zastosowanie do oceny oddziaływania w kontekście światowego dziedzictwa – Państwa-Strony powinny przyjąć proaktywne podejście do zarządzania światowym dziedzictwem i ochrony jego wartości, które obejmuje działania na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Ramka 3.4 Polityka włączania perspektywy zrównoważonego rozwoju do procesów Konwencji Światowego Dziedzictwa (fragment)

Identyfikując, chroniąc, zachowując, prezentując i przekazując obecnym i przyszłym pokoleniom niezastąpione dobra dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego o wyjątkowej uniwersalnej wartości (OUV), Konwencja światowego dziedzictwa sama w sobie znacząco przyczynia się do zrównoważonego rozwoju i dobrobytu ludzi. Jednocześnie, wzmocnienie trzech wymiarów zrównoważonego rozwoju, którymi są zrównoważony rozwój środowiska, rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu i inkluzyny rozwój gospodarczy, a także wspieranie pokoju i bezpieczeństwa, może odbywać się z korzyścią dla dóbr światowego dziedzictwa i wspierać ich wyjątkową uniwersalną wartość, jeżeli filary te zostaną starannie zintegrowane z ich systemami ochrony i zarządzania.

Oprócz ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości dóbr światowego dziedzictwa Państwa-Strony powinny zatem uznawać i promować ich nieodłączny potencjał, który wnosi wkład do wszystkich wymiarów zrównoważonego rozwoju, i pracować nad wykorzystaniem zbiorowych korzyści dla społeczeństwa, gwarantując, że ich strategie ochrony i zarządzania są dostosowane do szerszych celów zrównoważonego rozwoju. W procesie tym nie należy iść na kompromis, narażając wyjątkową uniwersalną wartość tych dóbr.

Źródło: UNESCO, 2015, par. 3 i 4.

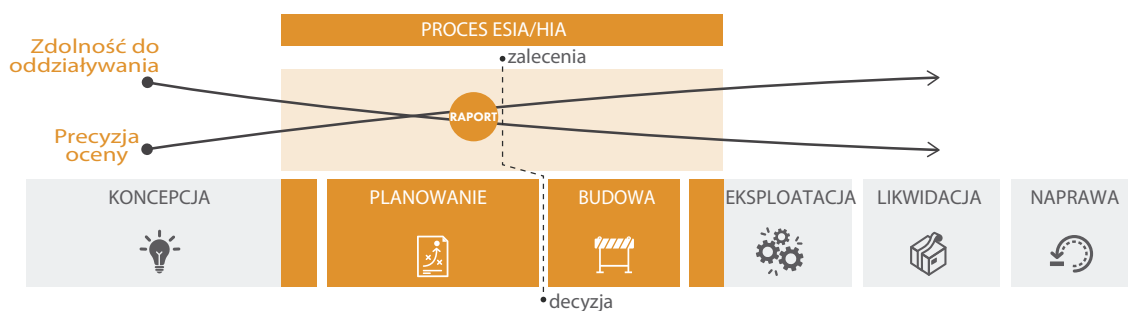
4. OCENA ODDZIAŁYWANIA DLA ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA

W tej części przedstawiono proces oceny oddziaływania i sposobów jej przeprowadzania w odniesieniu do dóbr światowego dziedzictwa. Omówiono w nim przypadki, w których ocena oddziaływania jest obowiązkowa w ramach rozwiązań krajowych lub innych prawnych i w których należy również uwzględnić kwestie związane ze światowym dziedzictwem.

4.1 OCENA ODDZIAŁYWANIA

Ocena oddziaływania⁵ została przedstawiona jako „myślenie przed działaniem” (Morrison-Saunders, 2018). Zapewnia ona wiedzę niezbędną w procesie decyzyjnym, badając konsekwencje, jakie proponowane działania mogą mieć dla **środowiska** lub w przypadku dóbr światowego dziedzictwa, dla ich **wyjatkowej uniwersalnej wartości**. Ocena powinna być zawsze przeprowadzana przed podjęciem jakichkolwiek nieodwracalnych decyzji lub działań, aby wszelkie ustalenia mogły rzeczywiście wpłynąć na ostateczną decyzję. Zapewnia to najlepsze wyniki w odniesieniu do najbardziej wyjątkowych miejsc na świecie oraz dla społeczeństwa zarówno dziś, jak i w przyszłości.

Jest wiele etapów rozwoju i realizacji **proponowanych działań** (Rysunek 4.1). Ocena oddziaływania musi zostać przeprowadzona na tyle wcześnie, aby móc wpłynąć na planowanie – im później ocena oddziaływania zostanie przeprowadzona, tym mniejszy będzie jej wpływ na rezultat. Końcowy raport z oceny oddziaływania musi być gotowy na czas, aby pomóc w podjęciu decyzji, czy proponowane działanie powinno być kontynuowane, zmodyfikowane czy też w ogóle nie powinno być przeprowadzane – przed rozpoczęciem budowy lub innych działań przygotowawczych⁶.

Rysunek 4.1 Opracowanie i wdrożenie proponowanego działania. Ocena oddziaływania musi zostać przeprowadzona w odpowiednim momencie „cyklu życia” proponowanego działania, aby mogła wpłynąć na proces planowania i informować o podejmowaniu decyzji. **Uwaga:** W zależności od rodzaju proponowanego działania etap „budowy” może obejmować inne formy przygotowań, podczas gdy etap „eksploatacji” może być jakimkolwiek długoterminowym wdrożeniem i prowadzeniem proponowanego działania

Ocena oddziaływania jest stosowana od lat 70. XX wieku i jest obecnie dobrze ugruntowanym systemem w prawie wszystkich państwach. Obecnie wiele międzynarodowych instytucji finansowych i dużych banków komercyjnych wymaga od kredytobiorców wykazania, że chronią dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe jako warunek wstępny udzielenia kredytu – ocena oddziaływania może w tym pomóc. W latach 80. **organizacje doradcze** Komitetu Światowego Dziedzictwa zaczęły zwracać uwagę na to, w jaki

⁵ Różne terminy mogą być stosowane w systemach prawnych poszczególnych państw, na przykład „ocena oddziaływania na środowisko”, „deklaracja środowiskowa”.

⁶ Dalsze informacje wprowadzające w tematykę oceny oddziaływania można znaleźć w Międzynarodowym Stowarzyszeniu Oceny Oddziaływania – IAIA (International Association for Impact Assessment) (1999, 2009), Glasson and Therivel (2019) and Morrison-Saunders (2018).

sposób ocena oddziaływania może być wykorzystywana w kontekście światowego dziedzictwa; w ciągu ostatniej dekady Komitet Światowego Dziedzictwa zażądał ocen oddziaływania dla ponad 200 dóbr światowego dziedzictwa.

4.1.1 PROCES OCENY ODDZIAŁYWANIA

Ocena oddziaływania powinna rozpocząć się na wczesnym etapie opracowywania proponowanego działania i informować o całym procesie planowania.

Sama ocena składa się z serii 11 kroków (Tabela 4.1), które są elastyczne i mogą być dostosowane do rodzaju i lokalizacji proponowanego działania.

Ocena oddziaływania jest zwykle przeprowadzana przez niezależny zespół specjalistów, którym zleca się zapewnienie wiedzy o:

- i) planowaniu proponowanego działania przez wnioskodawcę,
- ii) decyzji odpowiednich władz w sprawie tego, czy proponowane działanie powinno być dozwolone.

Ocena oddziaływania powinna również obejmować ważny element uczestnictwa osób i podmiotów uprawnionych oraz innych interesariuszy, w tym **organów ds. ochrony środowiska i dziedzictwa** oraz społeczności.

W przeciwieństwie do innych dokumentów zawierających wytyczne dotyczące oceny oddziaływania, niniejsze wytyczne zalecają, aby **udział osób uprawnionych i interesariuszy** oraz proaktywne rozwiązywanie problemów miały miejsce w całym procesie oceny oddziaływania. Wynika to ze znaczenia zaangażowania uprawnionych i innych interesariuszy w ochronę dóbr światowego dziedzictwa i zarządzanie nimi, a także z faktu, że podstawowym celem oceny oddziaływania jest rozważenie alternatyw i środków łączących oddziaływanie na ich **wyjątkową uniwersalną wartość**.

Tabela 4.1 Omówienie procesu oceny oddziaływania

Pytania pomocnicze do uogólnionej oceny oddziaływania (kursywą zaznaczono dodatkowe pytania pomocnicze przy rozważaniu oddziaływania na światowe dziedzictwo)	
W trakcie oceny oddziaływania	
A. Uczestnictwo (participation)	<ul style="list-style-type: none"> • Kim są uprawnieni i inni istotni interesariusze? • Jak uprawnieni i inni istotni interesariusze powinni być zaangażowani? • Czy należy uwzględnić kwestie zgody (tj. dobrowolnej, uprzedniej i świadomej zgody ludności rdzennej i być może innych podmiotów)? • Jakie metody zaangażowania powinny być stosowane w odniesieniu do różnych grup, w tym tych, które tradycyjnie były pozbawione praw obywatelskich?
B. Proaktywne rozwiązywanie problemów (proactive problem solving)	<ul style="list-style-type: none"> • Czy proponowane działanie jest konieczne? Czy lepiej jest „nic nie robić”? • Jakie są alternatywy proponowanego działania? • Jaka byłaby preferowana lub najbardziej przyjazna dla środowiska opcja osiągnięcia założonych celów? • W jaki sposób można uniknąć lub zminimalizować negatywne oddziaływania proponowanych działań? <i>W jaki sposób można uniknąć/zminimalizować te oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość i jej atrybuty?</i> • Czy są możliwości zapewnienia lub wzmocnienia pozytywnych oddziaływań proponowanego działania? <i>Usprawnienia zarządzania wyjątkową uniwersalną wartością?</i>
Kroki w ocenie oddziaływania	
1. Przesiew (screening)	<ul style="list-style-type: none"> • Czy ocena oddziaływania jest potrzebna? • <i>Jaka jest wyjątkowa uniwersalna wartość dobra i inne wartości dziedzictwa/ochrony?</i> • <i>Jakie są atrybuty dobra?</i> • <i>Czy proponowane działanie jest zgodne z wyjątkową uniwersalną wartością dobra światowego dziedzictwa?</i> • <i>Czy proponowane działanie może oddziaływać na wyjątkową uniwersalną wartość niezależnie od jego lokalizacji?</i>

Pytania pomocnicze do uogólnionej oceny oddziaływania (kursywą zaznaczono dodatkowe pytania pomocnicze przy rozważaniu oddziaływania na światowe dziedzictwo)	
2. Określanie zakresu (scoping)	<ul style="list-style-type: none"> • Jakie dane, oddziaływania, obszar geograficzny i okres powinny być objęte oceną oddziaływania? • Jaka powinna być specyfikacja wymogów oceny oddziaływania? • Jakie kluczowe informacje są potrzebne i czy są dostępne? Jeśli nie, czy prawidłowa ocena jest wykonalna w oparciu o istniejące źródła informacji? (zobacz także powyżej: A. Uczestnictwo)
Kroki w ocenie oddziaływania	
3. Sytuacja wyjściowa (baseline)	<ul style="list-style-type: none"> • Jakie są obecne warunki? • Jak sytuacja wyjściowa zmieniłaby się w przyszłości w przypadku braku proponowanego działania? • <i>Jakie są obecne warunki dobra światowego dziedzictwa i atrybutów, które wspierają jego wyjątkową uniwersalną wartość oraz inne wartości dziedzictwa/ochrony?</i> • <i>Jak zarządzane jest dobro?</i> • <i>Jaki był stan zachowania dobra w momencie wpisu?</i>
4. Proponowane działania i alternatywy (proposed action and alternatives)	<ul style="list-style-type: none"> • Co jest proponowane (plany, opis, wizualizacje itp.)? • Jak byłyby wdrażane? • Czy istnieją wystarczające informacje, aby ocenić proponowane działania? • Jakie są rozsądne alternatywy dla proponowanego działania, które pozwoliłyby uniknąć lub ograniczyć wszelkie negatywne skutki i nadal osiągnąć cele proponowanych działań? (zobacz także powyżej: A. Uczestnictwo i B. Proaktywne rozwiązywanie problemów)
5. Określanie i przewidywanie oddziaływań (identifying and predicting impacts)	<ul style="list-style-type: none"> • Jakie oddziaływania na środowisko, społeczeństwo i inne powiązane kwestie miałyby proponowane działania i wszelkie rozwiązania alternatywne? • <i>Jakie zmiany wyjątkowej uniwersalnej wartości i innych wartości dziedzictwa/ochrony nastąpiłyby w wyniku proponowanych działań – zarówno pozytywne, jak i negatywne?</i>
6. Ocenianie oddziaływań (evaluating impacts)	<ul style="list-style-type: none"> • Jak znaczące są oddziaływania proponowanych działań i wszelkich rozwiązań alternatywnych? • <i>Jak znaczące są oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość i inne wartości dziedzictwa/ochrony, uwzględniając międzynarodowe znaczenie światowego dziedzictwa?</i>
7. Łagodzenie i wzmocnienie (mitigation and enhancement)	<ul style="list-style-type: none"> • Jakie są rozsądne alternatywy dla proponowanego działania, które pozwalają uniknąć lub ograniczyć wszelkie negatywne oddziaływania i osiągnąć cele proponowanego działania? • Jakie środki łagodzące są konieczne w celu uniknięcia lub zminimalizowania przewidywanych negatywnych oddziaływań? • Jakie są pozytywne oddziaływania? Czy można je wzmocnić? • <i>Czy można uniknąć negatywnego oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość i inne wartości dziedzictwa/ochrony? Jeśli nie można w pełni uniknąć negatywnych oddziaływań, w jaki sposób można je zminimalizować do poziomu, w którym nie będą już niepokojące?</i> • Jak istotne są oddziaływania rezydualne (po wdrożeniu środków zaradczych)? (zobacz także powyżej: A. Uczestnictwo i B. Proaktywne rozwiązywanie problemów)
8. Sprawozdawczość (reporting)	<ul style="list-style-type: none"> • W jaki sposób należy informować o przebiegu procesu i wnioskach z oceny oddziaływania?
9. Przegląd raportu (reviewing the report)	<ul style="list-style-type: none"> • Czy raport spełnia specyfikację wymogów? • Czy raport spełnia swój cel odnośnie do podejmowania decyzji? (zobacz także powyżej: A. Uczestnictwo)
10. Podejmowanie decyzji (decision-making)	<ul style="list-style-type: none"> • Czy proponowane działanie jest najlepsze z możliwych, biorąc pod uwagę rozpoznane alternatywy? • Czy proponowane działanie powinno zostać zatwierdzone? • Jeśli tak, na jakich zasadach lub warunkach (środki łagodzące)? (zobacz także powyżej: B. Proaktywne rozwiązywanie problemów)
11. Działania następcze (follow-up)	<ul style="list-style-type: none"> • W jaki sposób wdrożyć środki łagodzące? • Co należy zrobić w celu monitorowania i zarządzania proponowanymi działaniami i kto to powinien robić?

4.2 RODZAJE OCEN ODDZIAŁYWANIA

Ogólnie rzecz biorąc, istnieją dwa główne rodzaje oceny oddziaływania, które mogą być przeprowadzane w różnej skali, w zależności od charakteru **proponowanych działań**, i mogą koncentrować się na konkretnych kwestiach, w tym **dziedzictwie**:

- i) **Ocena oddziaływania na środowisko i społeczeństwo** (Environmental and Social Impact Assessment – ESIA). Jeśli ocena koncentruje się na dziedzictwie, można ją nazwać: **Ocena oddziaływania na dziedzictwo** (Heritage Impact Assessment – HIA);
- ii) **Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko** (Strategic Environmental Assessment – SEA).

Ocena oddziaływania na środowisko i społeczeństwo (ESIA), znana także jako Ocena oddziaływania na środowisko (Environmental Impact Assessment – EIA), odnosi się do oceny oddziaływań konkretnego proponowanego działania w stadium projektowania. Ocena ta jest zwykle przeprowadzana w przypadku większych inwestycji o znaczącym potencjalnym oddziaływaniu na środowisko, ale w niektórych przypadkach może obejmować przedsięwzięcia na małą skalę we wrażliwych lokalizacjach. Prawie każde państwo na świecie posiada istniejący system ocen ESIA (lub EIA), który ma na celu ochronę zarówno **środowiska** przyrodniczego, jak i kulturowego. Duże wielostronne instytucje finansowe, takie jak banki rozwoju, zazwyczaj wymagają oceny oddziaływania – w tym oceny oddziaływań na dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe – dla określonych rodzajów przedsięwzięć. Rzeczywiście, wiele międzynarodowych banków, które podpisały *Zasady równikowe*⁸, obecnie uwzględnia ocenę oddziaływania jako standardowe narzędzie planowania i wykorzystuje ją do sprawdzania proponowanych działań. ESIA często obejmuje ocenę oddziaływania na dziedzictwo kulturowe, a także inne kwestie środowiskowe i społeczne. Część 5. niniejszych *Wytycznych* wyjaśnia, w jaki sposób światowe dziedzictwo i wyjątkowa uniwersalna wartość (OUV) powinny być uwzględniane jako część szerszej ESIA.

Oceny oddziaływania na dziedzictwo (HIA) to oceny specyficzne dla danej inwestycji, które koncentrują się na potencjalnym oddziaływaniu na wyjątkową uniwersalną wartość miejsca dziedzictwa i **inne wartości dziedzictwa/ochrony**. W kontekście dóbr światowego dziedzictwa, ocena oddziaływania na dziedzictwo powinna koncentrować się na określaniu i ocenie negatywnego i pozytywnego oddziaływania na atrybuty, które stanowią o **wyjątkowej uniwersalnej wartości** dobra światowego dziedzictwa. W części 6. omówiono, w jaki sposób należy uwzględnić kwestie światowego dziedzictwa w ramach takiej oceny.

Oprócz ESIA coraz więcej państw wymaga również oceny oddziaływania poprzednich polityk, planów i/lub programów, które wyznaczają kontekst dla poszczególnych inwestycji – jest to określane jako **Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko (SEA)**. Dzięki proaktywnemu uwzględnianiu kwestii związanych z dziedzictwem na wczesnym etapie procesu planowania, Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko może zapewniać wiedzę niezbędną do podejmowania lepszych decyzji, gdy rozważane są projekty inwestycyjne.

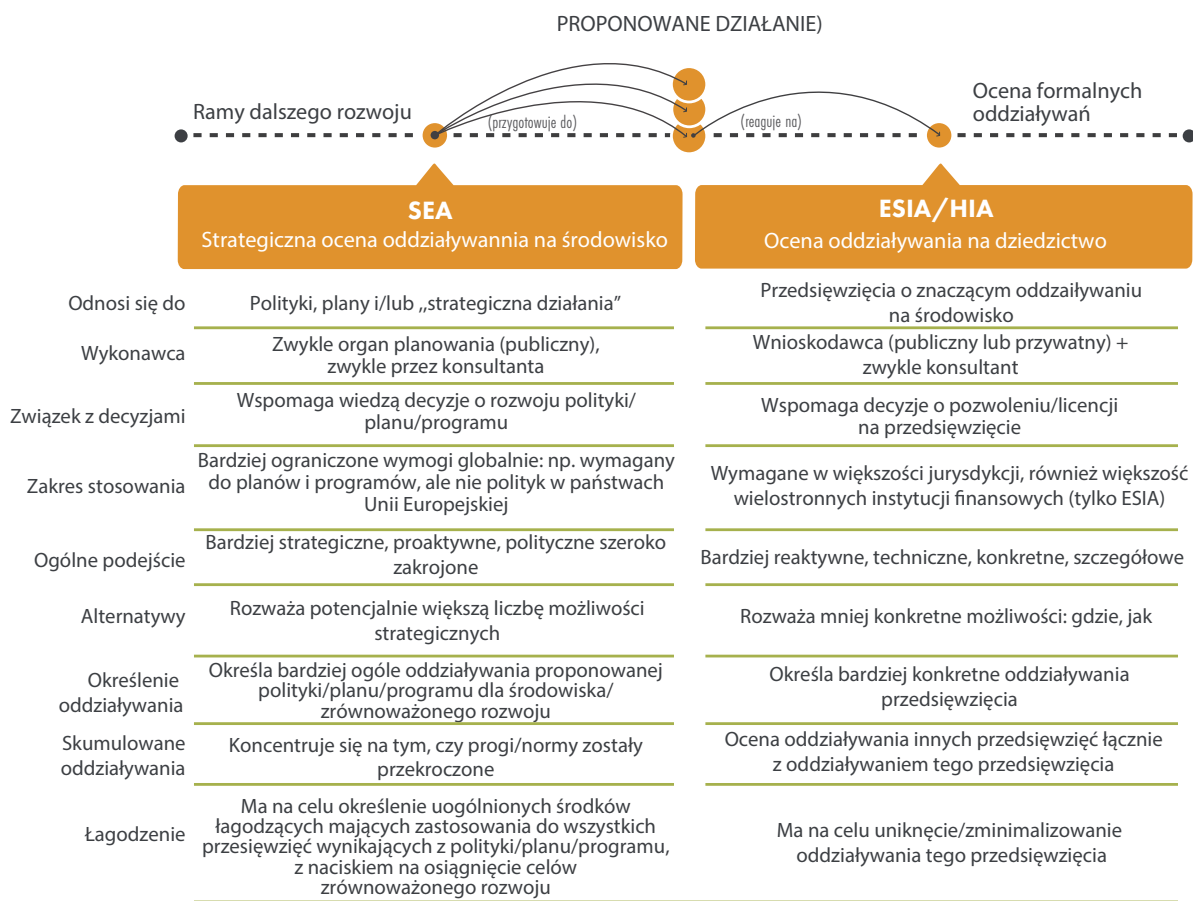
SEA jest również lepiej dostosowana niż ESIA do oceny **skumulowanych oddziaływań** wielu inwestycji w skali krajobrazu/regionu (w tym tych, które nie wymagają ESIA) oraz do ustalania strategicznych i ogólnych środków **łagodzących**, które mogą być konsekwentnie stosowane w odniesieniu do wszystkich przedsięwzięć. Rysunek 4.2 podsumowuje główne różnice pomiędzy ESIA i SEA⁹.

W ocenie oddziaływania słowo „środowisko” obejmuje wymiar fizyczny, biologiczny, wykorzystanie zasobów, wymiar społeczny, kulturowy, zdrowotny i ekonomiczny, więc może być stosowane zarówno w odniesieniu do przyrodniczego, jak i kulturowego światowego dziedzictwa.

⁷ Dla przykładu zobacz Kodeks Postępowania Międzynarodowego Towarzystwa Finansowego (International Finance Corporation's Performance Standard), 8: Dziedzictwo Kulturowe (IFC, 2012).

⁸ <https://equator-principles.com/>.

⁹ Więcej informacji o SEA można znaleźć w OECD-DAC (2006) i UNECE (2012).

Rysunek 4.2 Różnica między SEA a ESIA. Źródło: Treść zaadoptowana z CSIR, 1996; program World Heritage Leadership

Jak pokazano na Rysunku 4.2, SEA może zapewnić kontekst i ramy dla rozważenia poszczególnych inwestycji i ich ocen ESIA. SEA i ESIA to uzupełniające się procesy, które mogą być stosowane w odniesieniu do tego samego **dobra światowego dziedzictwa** w stosownych przypadkach i przy wielu okazjach. SEA ma tę zaletę, że jest bardziej proaktywna i strategiczna oraz może uwzględniać kwestie w większej skali krajobrazowej, potencjalnie zmniejszając zewnętrzną presję na światowe dziedzictwo i wspierając podejmowanie decyzji przed zaproponowaniem konkretnych projektów. ESIA może następnie pomóc w szczegółowym zrozumieniu konkretnego proponowanego działania i zapewnić brak potencjalnego negatywnego oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość. Na przykład SEA dla regionalnej lub krajowej sieci transportowej może zapewnić ramy dla ocen oddziaływania poszczególnych przedsięwzięć transportowych poprzez identyfikację ograniczeń środowiskowych, preferowanych alternatyw i prawdopodobnych skumulowanych oddziaływań. Może również określać warunki (**środki łagodzące**) dla kolejnych przedsięwzięć, które pomagają chronić cenne dobra, w tym dziedzictwo. SEA nie eliminuje jednak potrzeby przeprowadzania ocen oddziaływania na środowisko dla poszczególnych inwestycji transportowych.

Zasady i ogólne podejścia przedstawione w niniejszych *Wytężnych* mają zastosowanie do SEA, a w przyszłości zostanie przygotowany dokument zawierający bardziej szczegółowe informacje na temat SEA.

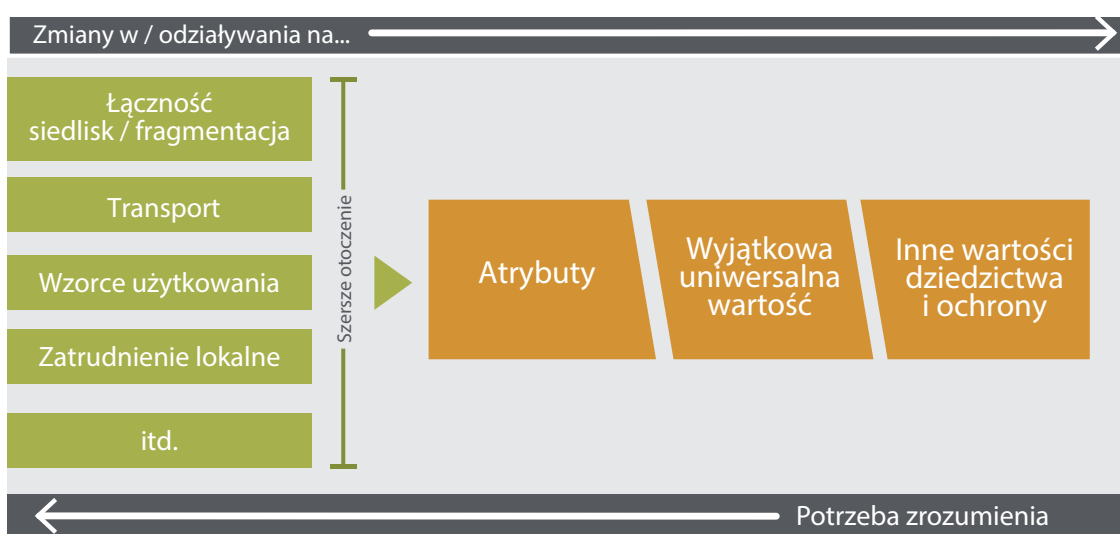
Wreszcie, należy też zwrócić uwagę na różne krajowe, regionalne i międzynarodowe standardy opracowane przez sektor finansowy¹⁰. Wszystkie formy oceny oddziaływania powinny spełniać te minimalne wymagania, a w kontekście światowego dziedzictwa oceny powinny dążyć do osiągnięcia najbardziej wygórowanych standardów.

¹⁰ Zobacz: Bank Światowy (2018); OECD-DAC (2006); i IFC (2012).

4.3 OCENIANIE ODDZIAŁYWAŃ NA ŚWIATOWE DZIEDZICTWO

Ocenianie oddziaływań na światowe dziedzictwo obejmuje ustalenie, czy proponowane działanie wpłynie na **wyjątkową uniwersalną wartość** dobra i inne wartości dziedzictwa/ochrony (zob. sekcja 3.2). Ponieważ proponowane działanie nie powinno być szkodliwe dla wyjątkowej uniwersalnej wartości dobra, punkt ciężkości oceny powinien zmienić się z „jakie jest oddziaływanie tego przedsięwzięcia/planu?” na jakie jest jego oddziaływanie na wyjątkową uniwersalną wartość?”

Wymaga to zrozumienia atrybutów, które przyczyniają się do wyjątkowej uniwersalnej wartości **dobra światowego dziedzictwa** i jego innych wartości dziedzictwa/ochrony, w jego granicach, strefie buforowej i **szerszym otoczeniu**, co może oznaczać, że zakres oceny powinien zostać rozszerzony o odpowiednie obszary geograficzne, ekologiczne i krajobrazowe wokół dziedzictwa, przy jednoczesnym uwzględnieniu oddziaływań bezpośrednich, pośrednich i **oddziaływań skumulowanych** (Rysunek 4.3).

Rysunek 4.3 Identyfikacja szerszych zmian, które mogą oddziaływać na wyjątkową uniwersalną wartość. Zmiany w szerszym otoczeniu mogą oddziaływać na wyjątkową uniwersalną wartość dobra światowego dziedzictwa, inne wartości dziedzictwa/ochrony i atrybuty. Na etapie określania zakresu należy zidentyfikować te szersze zmiany, które mogą oddziaływać na wyjątkową uniwersalną wartość i uwzględnić ją w ocenie oddziaływania w celu rozważenia wszystkich bezpośrednich, pośrednich i skumulowanych oddziaływań

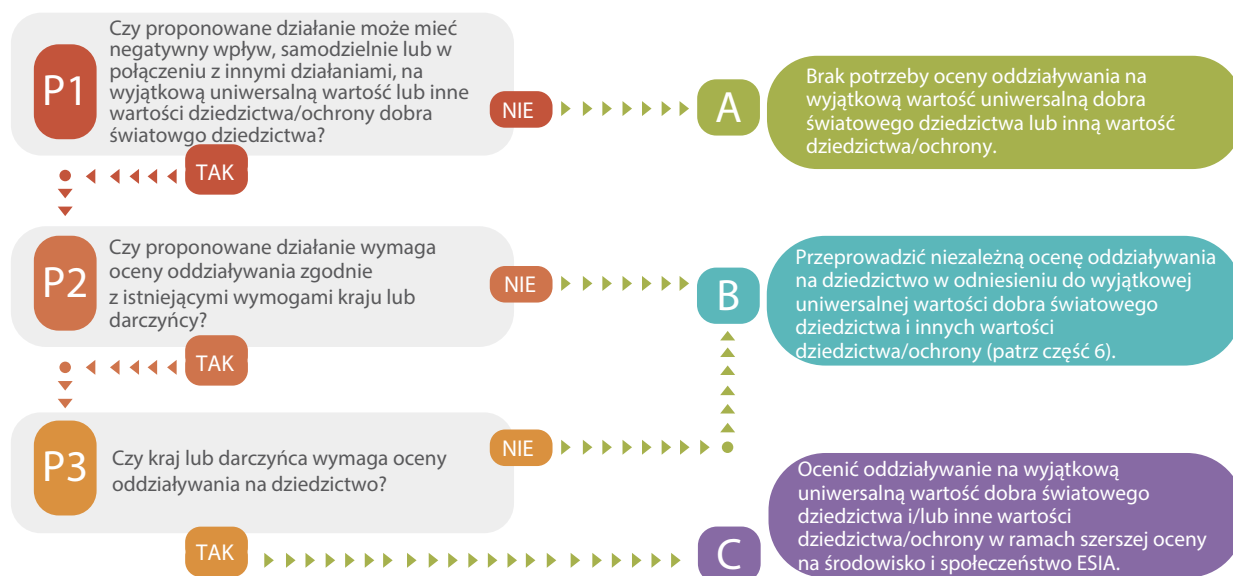
4.4 OKREŚLANIE RODZAJU POTRZEBNEJ OCENY ODDZIAŁYWANIA

W przypadku gdy **proponowane działanie** może potencjalnie wpłynąć na **wyjątkową uniwersalną wartość dobra światowego dziedzictwa** i **inne wartości dziedzictwa/ochrony** – samodzielnie lub w połączeniu z innymi działaniami (**skumulowane oddziaływanie**) – przed rozpoczęciem działania należy przeprowadzić ocenę jego wpływu na wyjątkową uniwersalną wartość i inne wartości. Obowiązkiem **Krajowego Punktu Kontaktowego**, zarządcy miejsca i odpowiednich organów Państwa-Strony wydających zgodę jest zapewnienie, że przeprowadzony zostanie odpowiedni rodzaj oceny oddziaływania, zwykle opłacanej przez **wnioskodawcę** projektu.

Podmioty zarządzające światowym dziedzictwem muszą rozumieć obowiązujące przepisy dotyczące oceny oddziaływania i system działania w ramach ich jurysdykcji¹¹, aby przeprowadzić właściwy rodzaj oceny oddziaływania. Jeśli formalna ocena oddziaływania proponowanego działania na **dziedzictwo** byłaby już wymagana w ramach lokalnych/krajowych rozwiązań prawnych lub wymogów darczyńców, wówczas ocena wyjątkowej uniwersalnej wartości może i powinna zostać włączona do tej **szerszej oceny**

¹¹ W przypadku gdy proponowane działanie w jednym państwie może znacząco oddziaływać na dobro światowego dziedzictwa w innym kraju, zastosowanie mogą mieć przepisy i systemy operacyjne obu państw.

oddziaływania (zob. rozdział 5). Inaczej w przypadku państw, w których ocena oddziaływania nie jest wymagana lub w przypadku, gdy działanie nie podlega istniejącym wymogom oceny oddziaływania, należy przeprowadzić **odrębną ocenę** oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość i inne wartości dziedzictwa/ochrony (zob. rozdział 6). Rysunek 4.4 podsumowuje proces określania, jaki rodzaj oceny oddziaływania jest potrzebny.

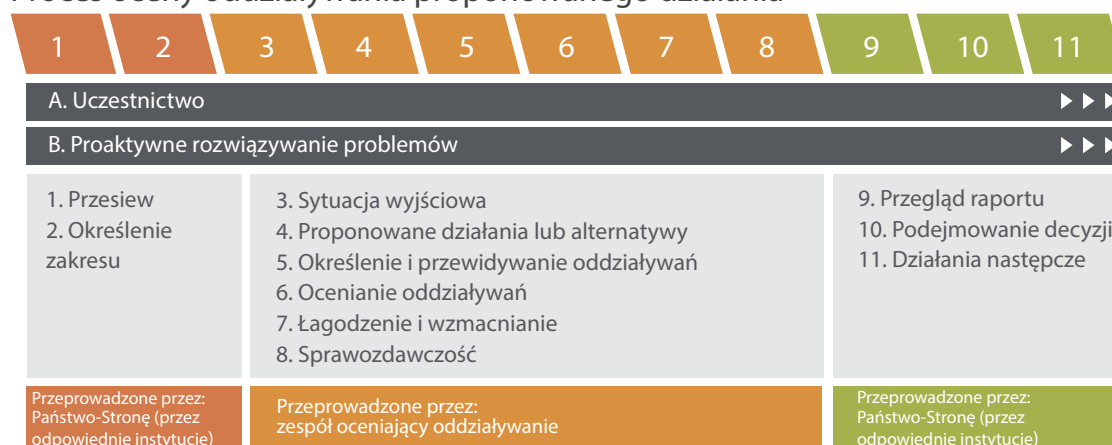
Rysunek 4.4 Orientacyjny schemat blokowy służący do określenia rodzaju oceny oddziaływania wymaganej w przypadku działań potencjalnie oddziałujących na dobra światowego dziedzictwa

5. OCENIANIE ODDZIAŁYWAŃ NA ŚWIATOWE DZIEDZICTWO JAKO CZĘŚĆ SZERSZEJ OCENY ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO I SPOŁECZEŃSTWO

Przez wiele lat Komitet Światowego Dziedzictwa wymagał przeprowadzania ocen oddziaływania w celu zrozumienia konsekwencji **proponowanych działań** na obszarze dóbr światowego dziedzictwa lub w ich otoczeniu i istnieje profesjonalna wiedza na ten temat i wiele wytycznych w tej dziedzinie. Pojawiły się jednak obawy dotyczące rygorystyczności tych ocen w odniesieniu do **wyjątkowej uniwersalnej wartości** dóbr. Dogłębne zrozumienie wyjątkowej uniwersalnej wartości i innych **wartości dziedzictwa/ochrony oraz atrybutów**, które przekazują wyjątkową uniwersalną wartość, ma kluczowe znaczenie dla przeprowadzenia oceny oddziaływania na światowe dziedzictwo.

Korzystając z procesu opisanego w Tabeli 4.1, w niniejszej części wyjaśniono, w jaki sposób szersza ocena oddziaływania powinna uwzględniać światowe dziedzictwo, aby mogła spełniać wymogi Konwencji Światowego Dziedzictwa.

Proces oceny oddziaływania proponowanego działania

Rysunek 5.1 Proces oceny oddziaływania przeprowadzony w odniesieniu do światowego dziedzictwa

A. Uczestnictwo. Społeczności lokalne, wraz z **władzami odpowiedzialnymi za środowisko i dziedzictwo**, powinny być zaangażowane na jak najwcześniejszym etapie procesu decyzyjnego i oceny oddziaływania na światowe dziedzictwo, tak aby ich poglądy zostały wysłuchane i mogły mieć znaczący wpływ na ten proces. Należy stosować **podejście oparte na prawach człowieka** – na przykład jeśli proces oceny oddziaływania normalnie nie obejmowałby tego rodzaju uczestnictwa, należy to zapewnić, aby spełnić wymogi Konwencji Światowego Dziedzictwa. Ponadto Deklaracja ONZ o Prawach Ludności Rdzennej stanowi, że ludność rdzenna ma prawo do swobodnej, uprzedniej i świadomej zgody przed zatwierdzeniem jakiegokolwiek przedsięwzięcia oddziaływującego na ich ziemię, terytoria lub inne zasoby – podejście to powinno być stosowane w odniesieniu do ludności rdzennej i powinno być brane pod uwagę w przypadku wszystkich lokalnych mieszkańców. Deklaracje, konwencje i zalecenia UNESCO, w tym Konwencja z 1972 r., zawierają ważne postanowienia dotyczące praw człowieka, uczestnictwa, zarządzania społecznością i zwyczajowych praktyk regulujących dostęp do kultury i podziału korzyści. Aktywne zaangażowanie społeczności lokalnych, ludności rdzennej i innych **uprawnionych** we wszystkie aspekty życia kulturalnego i **dziedzictwa** jest również zgodne z Polityką UNESCO z 2018 r. dotyczącą współpracy z ludnością rdzenną.
→ Zobacz także rozdziały 2 i 6.2.

B. Proaktywne rozwiązywanie problemów obejmuje rozważenie proponowanego działania w trakcie całego jego rozwoju, w celu ustalenia, czy jest ono potrzebne, czy alternatywne podejście byłoby bardziej zrównoważone, czy można uniknąć lub zminimalizować wszelkie negatywne oddziaływania oraz czy można uzyskać lub wzmocnić wszelkie pozytywne oddziaływania.

→ Zobacz także rozdział 6.3.

1. Przesiew (screening). Dobra światowego dziedzictwa mają znaczenie międzynarodowe i zawsze powinny być uważane za wrażliwe i cennie. W przypadkach, w których proponowane działanie może mieć wpływ na **dobro światowego dziedzictwa** – bezpośrednio, pośrednio lub jako oddziaływanie skumulowane z innymi działaniami – należy przeprowadzić ocenę oddziaływania na dobro i jego wyjątkową uniwersalną wartość. Ma to zastosowanie nawet wtedy, gdy proponowane działanie nie miałyby żadnego innego oddziaływania.

Wnioskodawca powinien przygotować krótki raport przesiewowy zawierający dotychczasowe informacje:

- I. nazwa dobra światowego dziedzictwa i mapa przedstawiająca jego granicę, strefę buforową i (w stosownych przypadkach) szersze otoczenie, przyjęte przez Komitet Światowego Dziedzictwa¹²,
- II. deklaracja wyjątkowej uniwersalnej wartości dobra światowego dziedzictwa,
- III. atrybuty, które przyczyniają się do wyjątkowej uniwersalnej wartości dobra światowego dziedzictwa,
- IV. inne wartości dziedzictwa/ochrony dobra,
- V. dla każdego atrybutu lub wartości należy dołączyć wstępną ocenę, czy proponowane działanie będzie miało znaczący wpływ na ten atrybut lub wartość.

Dalsze informacje na temat tych punktów zostaną zebrane i udokumentowane na etapie sytuacji wyjściowej.

Narzędzie 1 zawiera więcej informacji na temat identyfikowania **wartości i atrybutów**, a **Narzędzie 2** zawiera wskazówki na temat identyfikacji oddziaływań. Da to wnioskodawcy wczesne wskazanie czy działanie może być kontynuowane, a jeśli tak – jakie środki mogą być wymagane w celu ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości. Poszukiwanie lub rozwój złóż mineralnych, ropy naftowej i gazu ziemnego jest we wszystkich przypadkach niezgodne ze statusem światowego dziedzictwa. Wielu liderów branży przyjęło zobowiązanie do zaniechania działań (no go commitment), by nie poszukiwać ani nie eksploatować ropy naftowej, gazu ziemnego lub minerałów w dobrach światowego dziedzictwa, a także by zapewnić, że działania poza dobrami światowego dziedzictwa nie będą negatywnie oddziaływać na wyjątkową uniwersalną wartość.

Jako Sekretariat **Konwencji Światowego Dziedzictwa**, **Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO** może zwrócić się do Państwa-Strony o dostarczenie oceny oddziaływania w odniesieniu do konkretnego przedsięwzięcia lub działania, na przykład po otrzymaniu powiadomienia o proponowanym lub trwającym działaniu, zgodnie z paragrafem 172 lub 174 Wytucznych Operacyjnych. Komitet Światowego Dziedzictwa może również zażądać od Państwa-Strony przeprowadzenia oceny oddziaływania, w szczególności po zapoznaniu się z **raportem o stanie zachowania** dobra i/lub wynikami misji monitoringu reaktywnego. Jeśli Komitet zażąda oceny oddziaływania, Państwo-Strona ma obowiązek dostarczyć taką ocenę w terminie wymaganym przez Komitet.

W przypadku niepewności Państwa-Strony powinny skontaktować się z Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO odpowiednio wcześniej, aby zapewnić, że działanie, które może negatywnie oddziaływać na wyjątkową uniwersalną wartość dobra światowego dziedzictwa, nie będzie kontynuowane. Może to również pomóc wnioskodawcy lepiej zrozumieć wszelkie obawy związane ze światowym dziedzictwem i umożliwić mu dostosowanie wstępnej propozycji przed formalnymi etapami badania przesiewowego oceny oddziaływania.

→ Zobacz także rozdziały 3.3 i 6.4.

¹² Przyjęte przez Komitet Światowego Dziedzictwa w momencie wpisu lub po późniejszym wyjaśnieniu, lub modyfikacji granic (w tym rozszerzeniu). Wszystkie informacje regulaminowe, w tym informacje kartograficzne i związane z nimi decyzje, są publicznie dostępne na stronie internetowej Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO.

2. Określanie zakresu (scoping). Proces wykorzystany do przygotowania raportu przesiewowego w kroku 1. poinformuje o zakresie oceny geograficznej granicy oceny (Rysunek 5.1), analizowanych tematach i wszelkich możliwych alternatywach. Załącznik 1.1 zawiera listę kontrolną zakresu. Należy rozważyć, jakie informacje są dostępne, a jeśli istotne informacje nie są obecnie dostępne, należy podjąć decyzję, czy możliwa jest prawidłowa ocena zgodna z istniejącymi źródłami informacji. Zakres oceny może znacznie wykraczać poza to, co zwykle jest oceniane w celu pełnego uwzględnienia wyjątkowej uniwersalnej wartości dobra światowego dziedzictwa.

→ Zobacz także rozdział 6.5.

3. Sytuacja wyjściowa (baseline). Poza standardowym opisem dóbr dziedzictwa **sytuacja wyjściowa** oddziaływania powinna obejmować wyjątkową uniwersalną wartość dobra światowego dziedzictwa, inne wartości dziedzictwa/ochrony, atrybuty, granice, strefę buforową i **szersze otoczenie**. Identyfikacja i wyszczególnienie wyjątkowej uniwersalnej wartości i atrybutów powinny zostać uwzględnione w dokumentach planowania zarządzania dobrem światowego dziedzictwa jako punkt odniesienia. Jednak w przypadku, gdy nie są one łatwo dostępne, można to opracować za pomocą **Narzędzia 1**.

Chociaż sytuacja wyjściowa dotyczy obecnej sytuacji, przydatne może być ponowne przeanalizowanie stanu dobra światowego dziedzictwa w momencie jego wpisania, tak aby można było zmierzyć późniejsze zmiany wyjątkowej uniwersalnej wartości i **stanu zachowania** dobra oraz zidentyfikować potencjalną podatność na zagrożenia. Konieczne będzie również rozważenie prawdopodobnych przyszłych zmian bez proponowanych działań, takich jak inne planowane inwestycje, powstające plany oraz krajowe lub regionalne trendy (np. poprawa jakości powietrza, pogorszenie ruchu drogowego, zmiany klimatu). Może to obejmować omówienie zmian i zagrożeń, które są mniej prawdopodobne, ale miałyby znaczące oddziaływanie na dobro światowego dziedzictwa i jego **wyjątkową uniwersalną wartość**, np. powodzie, konflikty, przesiedlenia ludności czy osunięcia ziemi. Omówienie potencjalnych przyszłych zmian jest szczególnie przydatne przy określaniu i ocenie **skumulowanych oddziaływań**, ponieważ pokazuje, gdzie skutki proponowanego działania mogą być bardziej znaczące ze względu na jego związek z innymi działaniami w przeszłości, teraźniejszości i przewidywalnej przyszłości.

→ Zobacz także rozdział 6.6.

Rysunek 5.2 Obszar oddziaływania proponowanego działania w odniesieniu do atrybutów dobra światowego dziedzictwa. Proponowane działanie może mieć wpływ na wyjątkową uniwersalną wartość, nawet jeśli nie jest zlokalizowane w obrębie dobra światowego dziedzictwa lub jego strefy buforowej. W takim przypadku nadal będzie ono wymagało oceny. Ważne jest również, aby mieć świadomość współzależności między dobrem światowego dziedzictwa, a jego strefą buforową i szerszym otoczeniem.

4. Proponowane działanie i alternatywy (proposed action and alternatives). Należy szczegółowo opisać **proponowane działanie**, w tym wszelkie powiązane prace, np. przy infrastrukturze. W razie potrzeby należy uzyskać dalsze informacje lub przygotować dodatkową dokumentację, aby zapewnić zrozumienie charakteru i pełnego zakresu potencjalnego oddziaływania – w szczególności tego, w jaki sposób działanie może oddziaływać na atrybuty, które przyczyniają się do wyjątkowej uniwersalnej wartości. Często przydatne okaże się sporządzenie mapy obszaru oddziaływania proponowanego działania w odniesieniu do atrybutów dobra światowego dziedzictwa (Rysunek 5.1). Należy rozważyć alternatywy dla proponowanego działania w celu ustalenia najbardziej zrównoważonej opcji, która zarówno chroni światowe dziedzictwo, jak i osiąga cele proponowanego działania. Opcja niepodejmowania działań powinna być zawsze uwzględniona. Alternatywy powinny być oceniane i porównywane na tej samej podstawie co proponowane działania.

→ Zobacz także rozdziały 6.3 i 6.7.

5. Określanie i przewidywanie oddziaływań (identifying and predicting impacts). Etap **określania zakresu** określa zakres oddziaływań, które należy uwzględnić w ocenie oddziaływania. **Narzędzie 2** pokazuje, w jaki sposób można zidentyfikować zakres oddziaływania na atrybuty dobra światowego dziedzictwa – każde ze zidentyfikowanych oddziaływań należy zbadać bardziej szczegółowo w ocenie oddziaływania. Podczas określania i przewidywania oddziaływań ważne jest, aby zachować świadomość tego, w jaki sposób dobro światowego dziedzictwa jest powiązane ze swoją strefą buforową i **szerszym otoczeniem** oraz że nie można go postrzegać w izolacji.

→ Zobacz także rozdział 6.8.

6. Ocenianie oddziaływań (evaluating impacts). Światowe dziedzictwo powinno być zawsze uważane za wysoce wrażliwe środowisko. Światowe dziedzictwo jest wpisywane zgodnie z założeniem, że miejsca posiadają wyjątkową uniwersalną wartość dla całej globalnej społeczności. Międzynarodowe znaczenie **wyjątkowej uniwersalnej wartości** oraz fakt, że interesariusze są globalni, należy wziąć pod uwagę przy ocenie znaczenia wszelkich potencjalnych oddziaływań. Oddziaływanie na wyjątkową uniwersalną wartość i jej atrybuty należy rozpatrywać oddzielnie od innych oddziaływań na dziedzictwo – **działanie** może na przykład mieć ograniczone oddziaływanie na wartości dziedzictwa/ochrony, ale znaczące oddziaływanie na wyjątkową uniwersalną wartość lub odwrotnie. Często pomocne jest stopniowanie lub klasyfikowanie poziomu oddziaływania, szczególnie w przypadkach, w których mogą istnieć mniej szkodliwe alternatywy. Utrata, uszkodzenie lub zmiana w obrębie wyjątkowej uniwersalnej wartości jest niedopuszczalna, ponieważ wartość ta jest niezastąpiona. **Narzędzie 3** dostarcza więcej informacji.

→ Zobacz także rozdział 6.9.

7. Łagodzenie i wzmocnienie (mitigation and enhancement). Zawsze lepiej jest unikać oddziaływań na atrybuty dobra światowego dziedzictwa niż je łagodzić. Jakakolwiek utrata lub uszkodzenie w obrębie wyjątkowej uniwersalnej wartości jest niedopuszczalne, co oznacza, że naprawa, ograniczanie (do mniej poważnych, ale nadal znaczących) lub kompensowanie oddziaływań jest niewłaściwe w kontekście światowego dziedzictwa. Możliwe jest jednak usprawnienie zarządzania wyjątkową uniwersalną wartością, na przykład poprzez zapewnienie patroli w celu zapobiegania nielegalnym działaniom lub usunięcie przeszkody w widoku na dobro światowego dziedzictwa.

Tam, gdzie dostępne dane lub technologie są niewystarczające do przewidzenia potencjalnego oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość, należy zastosować **zasadę ostrożnościową** – należy zidentyfikować alternatywy lub odpowiednie środki łagodzące, które zapewnią, że wyjątkowa uniwersalna wartość dobra światowego dziedzictwa nigdy nie będzie zagrożona. Może to oznaczać podjęcie decyzji o niepodejmowaniu proponowanych działań ze względu na brak informacji. Wszelkie proponowane środki łagodzące powinny być przedstawione w taki sposób, aby mogły działać jako warunki planowania dla proponowanych działań i powinny być zintegrowane z przyszłą strategią realizacji (np. Planem Zarządzania Środowiskiem i Sprawami Społecznymi).

→ Zobacz także rozdziały 6.3 i 6.10.

8. Sprawozdawczość (reporting). Chociaż w raporcie z oceny oddziaływania mogą zostać uwzględnione różne elementy światowego dziedzictwa (np. różnorodność biologiczna, krajobraz, dziedzictwo), należy wyodrębnić osobną część poświęconą potencjalnym **oddziaływaniami** proponowanych działań na światowe dziedzictwo i wyjątkową uniwersalną wartość. Część ta powinna:

- przedstawiać informacje na temat wyjątkowej uniwersalnej wartości, atrybutów i innych wartości dziedzictwa/ochrony,
- zalecić rozwiązania alternatywne, środki zapobiegawcze i łagodzące, pokazując, w jaki sposób mogą one zostać wykorzystane przez odpowiednie organy w celu a) wyznaczenia warunków za potwierdzenia oraz b) powiązania ich z przyszłą strategią realizacji,
- zalecić – jeśli to konieczne – aby proponowane działanie nie było kontynuowane, jeśli oddziaływanie na wyjątkową uniwersalną wartość może być znaczące.

Nietechniczne streszczenie raportu z oceny oddziaływania powinno uwzględniać kluczowe punkty związane ze światowym dziedzictwem.

→ Zobacz także rozdziały 6.3 i 6.10.

9. Przegląd raportu (reviewing the report). Raport z oceny oddziaływania powinien zostać udostępniony **uprawnionym**, innym **interesariuszom** i szerszej opinii publicznej. Na wniosek Komitetu Światowego Dziedzictwa lub – jeśli działanie może oddziaływać na wyjątkową uniwersalną wartość dobra światowego dziedzictwa – raport z oceny oddziaływania zostanie przekazany do Centrum Światowego Dziedzictwa i zostanie przeprowadzona analiza przez organizacje doradcze. W każdym przypadku, w którym potencjalne oddziaływanie na wyjątkową uniwersalną wartość nie zostało w pełni uwzględnione, Państwo-Strona zostanie poproszone o zmianę oceny.

→ Zobacz także rozdział 6.12.

10. Podejmowanie decyzji (decision-making). W ramach swoich zobowiązań wynikających z **Konwencji światowego dziedzictwa, Państwa-Strony** powinny podejmować decyzje dotyczące proponowanych działań, które mogą mieć potencjalne oddziaływanie na dobra światowego dziedzictwa w świetle ich zobowiązań wynikających z Konwencji światowego dziedzictwa – ocena oddziaływania powinna pomóc w podejmowaniu tych decyzji. Ocena oddziaływania w kontekście światowego dziedzictwa ma na celu zapewnienie, że potencjalne oddziaływanie proponowanych działań na wyjątkową uniwersalną wartość zostanie w pełni uwzględnione w procesie podejmowania decyzji, w celu ochrony tych wyjątkowych miejsc. Proponowane działania, które nie są zgodne z tym celem, nie powinny być zatwierdzane. W przypadku, gdy działanie uznaje się za zasadniczo zgodne z ochroną światowego dziedzictwa, należy określić środki łagodzące specyficzne dla ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości.

→ Zobacz także rozdział 6.13.

11. Działania następcze (follow-up). Jeśli proponowane działanie zostanie zatwierdzone, musi istnieć jasna strategia realizacji i monitorowania środków łagodzących określonych w ocenie oddziaływania. W przypadku niewielkich inwestycji (takich jak zmiany w pojedynczym budynku) może to być po prostu uzgodniona lista zaleceń lub zobowiązań wdrożeniowych. W przypadku bardziej złożonych działań, środki łagodzące powinny stanowić podstawę projektu **Planu Zarządzania Środowiskiem i Sprawami Społecznymi (ESMP)**, który zostanie włączony do dokumentacji przetargowej wnioskodawcy podczas poszukiwania wykonawców. Należy również monitorować oddziaływanie proponowanych działań i skuteczność środków łagodzących. Informacje na temat oddziaływania i środków łagodzących związanych z dobrem światowego dziedzictwa powinny być nadzorowane przez organy ds. środowiska i dziedzictwa oraz zespół zarządzający dobrem światowego dziedzictwa. Oczekuje się również, że Krajowy Punkt Kontaktowy będzie monitorował realizację decyzji Komitetu Światowego Dziedzictwa i zaleceń organizacji doradczych w tym zakresie.

→ Zobacz także rozdział 6.14.

6. ODRĘBNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA WYJĄTKOWĄ UNIWERSALNĄ WARTOŚĆ

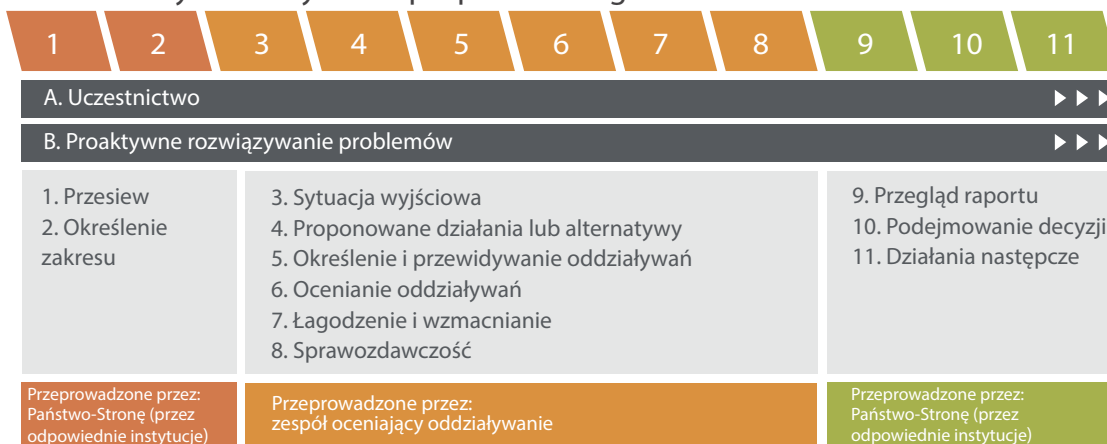
6.1 CO TO SĄ ODRĘBNE OCENY ODDZIAŁYWANIA?

W niniejszej części wyjaśniono proces przeprowadzania odrębnej oceny oddziaływania **proponowanego działania**, które może wpływać na światowe dziedzictwo. Ta odrębna ocena oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość i **inne wartości dziedzictwa/ochrony** określana jest w niniejszym Poradniku jako Ocena **oddziaływania na dziedzictwo (HIA)**. Może to być właściwe w przypadku braku istniejącego systemu oceny oddziaływania lub gdy proponowane działanie nie wymagałoby oceny oddziaływania na mocy obowiązującego prawodawstwa. Przykłady proponowanych działań, które mogą nie wymagać formalnej oceny oddziaływania, ale nadal mogą mieć znaczące oddziaływanie na światowe dziedzictwo, obejmują poszerzenie drogi, budowę centrum dla zwiedzających, spowodowanie nieprzepuszczalności gruntu na obszarze położonym w górę rzeki od dobra światowego dziedzictwa lub wiele małych przedsięwzięć, które prowadzą do stopniowych niekorzystnych zmian w **strefie buforowej dobra światowego dziedzictwa**.

Niniejsze Wytyczne należy czytać w połączeniu z innymi wytycznymi dotyczącymi oceny oddziaływania¹³. Ocena oddziaływania na dziedzictwo może współistnieć z innymi formami oceny lub może zostać do nich włączona, jak pokazano w rozdziale 5.

Ocena oddziaływania powinna rozpocząć się na wczesnym etapie rozwoju proponowanego działania i dostarczać wiedzy niezbędnej w całym procesie planowania tego działania. W niniejszym rozdziale omówiono poszczególne etapy procesu oceny oddziaływania na dziedzictwo, przedstawione na Rysunku 6.1 (lista etapów i pytań pomocniczych znajduje się w Tabeli 4.1). Chociaż ocena oddziaływania może wydawać się procesem liniowym, wyniki wielu jej etapów będą wpływać na wnioski z wcześniejszych etapów w sposób **powtarzalny (iteracyjny)**. Ponadto, udział **uprawnionych i innych interesariuszy** będzie musiał być brany pod uwagę w całym procesie, podobnie jak najlepsze sposoby uniknięcia negatywnego oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość poprzez proaktywne rozwiązywanie problemów, w tym rozważanie alternatyw i środków łagodzących.

Proces oceny oddziaływania proponowanego działania

Rysunek 6.1 Proces oceny oddziaływania proponowanego działania przeprowadzony w odniesieniu do światowego dziedzictwa

¹³ Zob. przykład: Resources, <https://www.iaia.org/resources.php>.

6.2 UCZESTNICTWO: JAK UPRAWNIENI, SPOŁECZNOŚCI LOKALNE I INNI INTERESARIUSZE POWINNI BYĆ ANGAŻOWANI?

Komitet Światowego Dziedzictwa uznaje kluczowe znaczenie zaangażowania rdzennych, tradycyjnych i lokalnych społeczności w podejmowaniu decyzji dotyczących światowego dziedzictwa. Jednym z jego celów strategicznych jest „zwiększenie roli społeczności we wdrażaniu **Konwencji Światowego Dziedzictwa**”. Ustawodawstwo krajowe i międzynarodowe instytucje finansowe mogą również wymagać przejrzystych procesów oceny oddziaływania i zaangażowania społeczeństwa w planowanie przedsięwzięć – powinny one stanowić minimalny wymóg, ale często pomocne będzie bardziej kompleksowe zaangażowanie interesariuszy. Kwestia ta została omówiona tutaj na początku procesu oceny oddziaływania, ponieważ powinna być odpowiednio zintegrowana na każdym etapie.

6.2.1 OKREŚLENIE UPRAWNIONYCH I INNYCH INTERSARIUSZY

Udział **uprawnionych (rights-holders)**, społeczności lokalnych i innych **interesariuszy (stakeholders)** (zob. Ramka 6.1) w ocenie oddziaływania powinien rozpocząć się wcześniej i trwać przez cały proces. Na samym początku należy przygotować harmonogram, który określa różne grupy, ich związek z dobrem światowego dziedzictwa i proponowanymi działaniami, ich prawa i obawy oraz rolę w podejmowaniu decyzji. Pomoże to określić, w jaki sposób i kiedy należy je angażować i konsultować się z nimi. Powinien również określać równowagę płci, wieku, pochodzenia etnicznego i innych istotnych cech, a także rozpoznawać czynniki, które mogą ograniczać zrównoważone uczestnictwo i odpowiednio dostosowywać metody zapewnienia uczestnictwa.

Ramka 6.1 Uprawnieni i interesariusze w procesie oceny oddziaływania

W kontekście światowego dziedzictwa:

- **Uprawnieni** to ci, którzy mają prawne lub zwyczajowe uprawnienia do miejsca dziedzictwa;
- **Ludność rdzenna** to spadkobiercy i praktycy unikalnych kultur i sposobów odnoszenia się do ludzi i środowiska. Zachowali oni cechy społeczne, kulturowe, gospodarcze i polityczne, które różnią się od cech dominujących społeczeństw, w których żyją. Deklaracja Organizacji Narodów Zjednoczonych w sprawie praw ludności rdzennej stanowi, że ludność rdzenna ma prawo do swobodnej, uprzedniej i świadomej zgody przed zatwierdzeniem jakiegokolwiek przedsięwzięcia oddziałującego na ich ziemię lub terytoria i inne zasoby;
- **Społeczności lokalne** to grupy osób, które mają bezpośredni związek z miejscem dziedzictwa. Mogą to być zarówno ludność rdzenna lub tradycyjna, jak i grupy miejscowej ludności, które mieszkają lub pracują w miejscu dziedzictwa lub które są z nim związane. Związek ten może być zarówno materialny, jak i niematerialny lub duchowy, który przetrwał w czasie;
- **Organy ds. środowiska i dziedzictwa kulturowego** to instytucje rządowe odpowiedzialne za ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz posiadające specjalistyczną wiedzę w tym zakresie;
- **Innymi odpowiednimi organami** mogą być władze miejskie lub regionalne, a także inne państwa;
- **Inni interesariusze** (osoby fizyczne, grupy osób fizycznych, organizacje itp.) mogą mieć bezpośrednie lub pośrednie interesy i obawy związane z zasobami dziedzictwa, ale mogą nie mieć do nich prawnie lub społecznie uznanych uprawnień; mogą też być poszkodowani i zainteresowani proponowanym działaniem. Interesariusze mogą być reprezentowani przez organizacje, w tym organizacje pozarządowe. W przypadku oceny oddziaływania będą to również inne strony, które są zainteresowane lub poszkodowane proponowanym działaniem.

Uprawnieni, organy ds. środowiska i dziedzictwa kulturowego oraz niektórzy kluczowi interesariusze będą odgrywać większą rolę w całym procesie oceny niż inni i należy się z nimi kontaktować bezpośrednio, aby zapewnić ich wczesne zaangażowanie. Uprawnieni mogą mieć prawa, które mogą mieć wpływ na to, w jaki sposób lub czy proponowane działanie może zostać zrealizowane. Ludność rdzenna ma prawo do swobodnej, uprzedniej i świadomej zgody – ma to zastosowanie w szczególności do procedur światowego dziedzictwa i powinno być uwzględniane również w przypadku innych interesariuszy¹⁴.

6.2.2 ANGAŻOWANIE UPRAWNIONYCH I INNYCH INTERESARIUSZY

Informacje o **proponowanym działaniu** i jego oddziaływaniu powinny być udostępniane wszystkim tym grupom w sposób jasny i terminowy, a grupy te powinny mieć możliwość przyczynienia się do zrozumienia **wartości dziedzictwa/ochrony**, podnoszenia kwestii, merytorycznego omawiania alternatyw i sugerowania środków łagodzących wszelkie oddziaływania. Charakter, zakres i częstotliwość uczestnictwa powinny być proporcjonalne do charakteru i skali proponowanych działań, potencjalnych zagrożeń i oddziaływań z nim związanych oraz odpowiednio do angażowanej grupy.

Techniki angażowania obejmują prowadzenie warsztatów w celu określenia sytuacji wyjściowej oraz określenia/oceny alternatyw; angażowanie lokalnych mieszkańców w panel decyzyjny; lub co najmniej dostarczanie i wyjaśnianie informacji o proponowanych działaniach i ich oddziaływań, z możliwością komentowania¹⁵. Bardziej „aktywne” techniki, które wzmacniają pozycję społeczności i promują dwustronną komunikację, są generalnie lepsze niż bardziej „pasywne” techniki, które jedynie przedstawiają informacje o proponowanych działaniach (Rysunek 6.2), chociaż **czynniki**, takie jak skład warsztatów lub grup konsultacyjnych, również wymagają starannego rozważenia. Ważne jest, aby komunikacja z **uprawnionymi**, społecznościami lokalnymi i innymi **interesariuszami** była prowadzona w odpowiednich językach społeczności i przy użyciu metod odpowiednich kulturowo.

METODY ANGAŻOWANIA

Rysunek 6.2 Metody angażowania uprawnionych, społeczności lokalnych i innych interesariuszy. Zaangażowanie może przybierać różne formy w trakcie oceny oddziaływania. Różne podejścia będą potrzebne dla różnych osób i grup, ale techniki, które zapewniają ludziom bardziej aktywną rolę, są generalnie lepsze niż bierne dostarczanie informacji.

¹⁴ Dobrowolna, uprzednia i świadoma zgoda (FPIC – Free, Prior and Informed Consent) jest również zasadą głoszoną przez: Gordon Fulton, Gwenaëlle Bourdin, Luisa De Marco, Susan Denyer, Guidance on Developing and Revising World Heritage Tentative Lists (Wytyczne dotyczące opracowywania i rewizji list informacyjnych światowego dziedzictwa), <https://whc.unesco.org/document/184566>. Jest także wspierana przez Międzynarodowe Forum Światowego Dziedzictwa Ludności Rdzennej.

¹⁵ Więcej informacji na temat udziału społecznego można znaleźć w: André et al. (2006), IAPP (nd), IDB (2019), IFC (2007) oraz UNECE (2015).

Do końcowego raportu z oceny oddziaływania (rozdział 6.11) powinien być dołączony załącznik, który:

- zawiera listy konsultowanych podmiotów z uzasadnieniem,
- wyjaśnia zastosowane techniki uczestnictwa,
- podsumowuje odpowiedzi uzyskane w wyniku konsultacji i wyjaśnia wszelkie zmiany wprowadzone w reakcji na te odpowiedzi,
- w stosownych przypadkach wyjaśnia dlaczego nie wprowadzono żadnych zmian.

6.3 PROAKTYWNE ROZWIĄZYWANIE PROBLEMÓW

Ocena oddziaływania umożliwia kreatywne myślenie o **proponowanych działaniach** i potencjalnie przyczynia się do zrównoważonego rozwoju.

Jak pokazano na Rysunku 6.3, obejmuje to określenie szerszych alternatyw i bardziej szczegółowych środków **łagodzących**, aby:

- całkowicie uniknąć lub zminimalizować negatywne oddziaływania w takim stopniu, że nie będą one już stanowić zagrożenia dla światowego dziedzictwa,
- zapewnić lub wzmocnić pozytywne oddziaływania.

Należy zawsze unikać negatywnego oddziaływania na **wyjątkową uniwersalną wartość dobra światowego dziedzictwa**, ponieważ wartość ta jest niezastąpiona, a jej uszkodzenie jest niedopuszczalne. Nie powinno to ograniczać się do konkretnego etapu procesu oceny oddziaływania – podejście polegające na rozwiązywaniu problemów może być stosowane przez cały czas trwania oceny, aby osiągnąć najlepszy wynik dla światowego dziedzictwa i szerszego zrównoważonego rozwoju. Alternatywy omówiono bardziej szczegółowo w rozdziale 6.7, a łagodzenie skutków w rozdziałach 6.9 i 6.10.

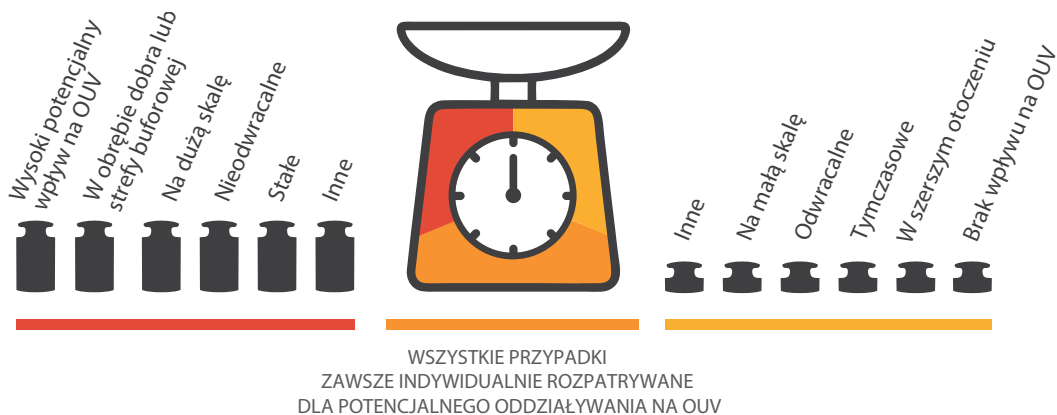
Rysunek 6.3 Najlepsze praktyki przy rozważaniu rozwiązań alternatywnych i środków łagodzących. Negatywnego oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość można uniknąć, rozważając alternatywy i środki łagodzące w trakcie całego procesu. Ponadto najlepsze praktyki obejmują minimalizowanie innych oddziaływań i ulepszanie przedsięwzięcia w celu zwiększania pozytywnych oddziaływań.

6.4 PRZESIEW: CZY OCENA ODDZIAŁYWANIA JEST POTRZEBNA?

Pierwszym krokiem w procesie **oceny oddziaływania** jest podjęcie decyzji, czy ocena jest konieczna. Jest to znane jako **przesiew** (screening) i skutkuje decyzją wynikającą w przesiewie (screening decision). Wszelkie proponowane działania powinny być badane tak wcześnie, jak to możliwe, aby zrozumieć, czy mogą one oddziaływać na **wyjątkową uniwersalną wartość dobra** światowego dziedzictwa i inne wartości dziedzictwa/ochrony. Gdy przesiew wskazuje, że **proponowane działanie** może mieć negatywne oddziaływanie, wymagana jest ocena oddziaływania a wnioskodawca powinien być zachęcany do analizy proponowanego działania i jego zmiany, jeśli to konieczne, w celu uniknięcia lub zminimalizowania tego oddziaływania.

Przesiew obejmuje rozważenie rodzaju, rozmiaru i charakterystyki proponowanych działań, wrażliwości **środowiska** odbierającego oddziaływania oraz rodzajów prawdopodobnych oddziaływań (Rysunek 6.4). Nie tylko duże projekty rozwojowe lub proponowane działania w pobliżu dóbr światowego dziedzictwa wymagają oceny oddziaływania. Jako że **dobra światowego dziedzictwa** mają znaczenie międzynarodowe, wszelkie proponowane działania, które mogą oddziaływać na wyjątkową uniwersalną wartość dobra, powinny wymagać oceny oddziaływania, niezależnie od ich wielkości lub lokalizacji – w obrębie dobra, jego **strefy buforowej** lub **szerszego otoczenia** (zob. rozdział 3.2). Szereg mniejszych proponowanych działań, choć same w sobie nie wymagają oceny oddziaływania, mogą również wymagać sprawdzenia pod kątem ich pośrednich i **skumulowanych oddziaływań** na dobra światowego dziedzictwa.

Przesiew powinien odpowiedzieć, czy proponowane działanie może oddziaływać na **wartości i atrybuty** leżące u podstaw wyjątkowej uniwersalnej wartości (zob. rozdział 3.2). Zrozumienie dobra światowego dziedzictwa powinno zatem rozpocząć się od analizy jego **Deklaracji wyjątkowej uniwersalnej wartości (SOUV)** w celu zidentyfikowania jego wartości i atrybutów. **Narzędzie 1** zapewnia ustrukturyzowane podejście do identyfikacji wartości i atrybutów zgodnie z Deklaracją wyjątkowej uniwersalnej wartości.

Rysunek 6.4 Czynniki, które należy uwzględnić w przesiewowej ocenie oddziaływania w kontekście światowego dziedzictwa. Potencjalne oddziaływanie na wyjątkową uniwersalną wartość (OUV) wymaga zdecydowanego rozwiązania.

W przypadku, gdy przesiew sugeruje, że ocena oddziaływania nie jest konieczna, **wnioskodawca** powinien przygotować **raport przesiewowy**, oparty na dotychczasowych informacjach, który dokumentuje:

1. nazwę dobra światowego dziedzictwa i mapę przedstawiającą jego granice, strefę buforową i (w stosownych przypadkach) szersze otoczenie,
2. Deklarację wyjątkowej uniwersalnej wartości dobra światowego dziedzictwa,
3. wartości reprezentowane przez dobro światowego dziedzictwa,
4. atrybuty leżące u podstaw każdej wartości,
5. dla każdego atrybutu – czy proponowane działanie znacząco oddziałuje na ten atrybut czy nie. W przypadku braku pewności w tym zakresie należy zastosować podejście ostrożnościowe.

Komitet Światowego Dziedzictwa zdecydował, że dwa rodzaje działalności nigdy nie są uznawane za możliwe do pogodzenia ze statusem Światowego Dziedzictwa: działalność wydobywcza¹⁶ i budowa zapór z dużymi zbiornikami wodnymi¹⁷. Międzynarodowa Rada Górnictwa i Metali wydała zobowiązanie do zaniechania działań (No-go), aby nie poszukiwać ani nie eksploatować ropy naftowej, gazu ziemnego lub minerałów na obszarach dóbr światowego dziedzictwa oraz aby zapewnić, że działania sąsiadujące z dobrami światowego dziedzictwa nie są niezgodne z wyjątkową uniwersalną wartością. Międzynarodowe Stowarzyszenie Energetyki Wodnej również zobowiązało się do niepodejmowania działań (No-go) w miejscach światowego dziedzictwa oraz podjęło „zobowiązania do zachowania należytej staranności” (Duty of care commitment)¹⁸. Wiodące globalne firmy, w tym górnicze, naftowe i gazowe, ubezpieczeniowe i bankowe, przyłączyły się do tego zobowiązania. W związku z tym zalecenie, aby nie kontynuować proponowanych działań tego typu, może zostać wydane na etapie przesiewu. Ponadto każda proponowana zapora, która może oddziaływać na dobro znajdujące się w tym samym dorzeczu, zawsze będzie wymagała oceny w celu uniknięcia oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość.

Komitet Światowego Dziedzictwa może również zażądać przeprowadzenia oceny oddziaływania, na przykład po otrzymaniu powiadomienia o proponowanych lub trwających działaniach, za pośrednictwem

¹⁶ <https://whc.unesco.org/en/extractive-industries/>.

¹⁷ <https://whc.unesco.org/en/decisions/6817>.

¹⁸ <https://whc.unesco.org/en/news/2335>.

Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO, zgodnie z **paragrafem 172 lub 174** Wytycznych Operacyjnych. Jeśli Komitet zażąda przeprowadzenia oceny oddziaływania, staje się to obowiązkiem zainteresowanego Państwa-Strony. **Państwa-Strony** mogą wykorzystać przesiew jako okazję do proaktywnego informowania Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO o wszelkich proponowanych działaniach, które mogą oddziaływać na wyjątkową uniwersalną wartość dobra, zgodnie z paragrafem 172 Wytycznych Operacyjnych (zob. rozdział 3.3). Oczekuje się również, że **Krajowy Punkt Kontaktowy** będzie monitorował realizację decyzji Komitetu Światowego Dziedzictwa i zaleceń **organizacji doradczych** w tym zakresie.

6.5 OKREŚLANIE ZAKRESU: CO NALEŻY OCENIAĆ?

Po stwierdzeniu potrzeby przeprowadzenia **oceny oddziaływania** (rozdział 6.4) pierwszym krokiem jest określanie zakresu prac. Określa on szczegółowo, co powinna zawierać ocena oddziaływania i opisuje oczekiwane wyniki. Zakres prac powinien zostać opracowany w porozumieniu z **uprawnionymi**, lokalnymi społecznościami i kluczowymi **interesariuszami** (część 6.2). Dobrze przeprowadzona faza **określania zakresu** może stanowić solidną podstawę dla późniejszego procesu oceny oddziaływania, oszczędzając czas i pieniądze oraz zapewniając, że ocena oddziaływania skutecznie skoncentruje się na kluczowych kwestiach. Dokument dotyczący zakresu może zostać ponownie wykorzystany na późniejszym etapie w celu sprawdzenia jakości oceny oddziaływania i raportu końcowego.

Określanie zakresu (scoping) obejmuje wstępne spojrzenie na wszystkie kwestie istotne dla oceny oddziaływania. Aby uniknąć powtórzeń z późniejszymi częściami niniejszych *Wytycznych*, ta część przedstawia jedynie obszary, które należy w pełni rozważyć.

W kontekście światowego dziedzictwa zakres powinien obejmować:

- Istotne **dane**, które należy zebrać, a w szczególności luki w danych, które należy uzupełnić;
- Oczekiwane znaczące **oddziaływania** (rozdziały 6.7–8). Można tego dokonać poprzez połączenie informacji o dobru światowego dziedzictwa, jego strefie buforowej i szerszym otoczeniu z danymi na temat proponowanego działania. Należy uwzględnić dziedzictwo w ujęciu ogólnym, a także te atrybuty, które stanowią o wyjątkowej uniwersalnej wartości i innych wartościach dziedzictwa/ochrony (rozdział 6.6). Różne oddziaływania mogą wystąpić na różnych etapach przedsięwzięcia (tj. budowy, eksploatacji, likwidacji). Należy również zidentyfikować i opisać relacje między atrybutami wyjątkowej uniwersalnej wartości i **częściami składowymi środowiska**, ponieważ umożliwi to uwzględnienie powiązań między oddziaływaniami bezpośrednimi i pośrednimi. Oddziaływania mogą być dodawane lub usuwane z zakresu w miarę postępu oceny;
- **Obszar geograficzny** oceny oddziaływania. Obejmuje on dobro światowego dziedzictwa, strefę buforową – jeśli występuje – i ewentualnie szersze otoczenie. Pomocne może być mapowanie atrybutów wyjątkowej uniwersalnej wartości na tej samej mapie, co obszar, na który będzie oddziaływać proponowane działanie. Umożliwi to określenie obszaru geograficznego, który stanie się przedmiotem oceny oddziaływania;
- **Okres**, który zostanie uwzględniony w ocenie oddziaływania. Może to wymagać zdania się na odpowiednie cykle występujące w środowisku, takie jak migracje dzikich zwierząt lub sezonowe działania kulturowe, np. praktyki rolnicze lub rytuały;
- Wstępne określenie **rozwiązań alternatywnych** do proponowanych działań (rozdział 6.3). Celem jest ustalenie najbardziej przyjaznej dla środowiska opcji osiągnięcia celów proponowanego działania przy jednoczesnej ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości i innych wartości dziedzictwa/ochrony. Zawsze należy rozważyć opcję niepodejmowania proponowanych działań („odstąpienie od przedsięwzięcia”).

Wynikający z tego raport przedstawiający **określanie zakresu (scoping report)** (Tabela 6.1) określa **Zakres zadań** (Terms of reference) do pełnej oceny oddziaływania. Powinien on być proporcjonalny do **proponowanego działania** – małe przedsięwzięcie może wymagać jedynie krótkiego dokumentu do wypełnienia odpowiednimi informacjami, podczas gdy duże projekty infrastrukturalne lub duże przedsięwzięcie rozwojowe zasługiwałyby na dokładny, szczegółowy raport.

W trakcie procesu określania zakresu może okazać się, że proponowane działanie jest albo niezgodne ze światowym dziedzictwem, albo nie będzie miało żadnego znaczącego negatywnego wpływu na wyjątkową uniwersalną wartość. W takich przypadkach dokument określający zakres powinien jasno przedstawiać argumenty przemawiające za takim wnioskiem, a odpowiednie organy mogą podjąć decyzję bez konieczności przeprowadzania dalszej oceny. Wyniki określania zakresu powinny być udostępniane **Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO**, zwłaszcza w przypadkach, w których można wykazać, że nie będzie potrzeby przeprowadzania dalszej oceny.

Tabela 6.1 Sugerowana zawartość raportu przedstawiającego określenie zakresu (scoping report)

Dobro światowego dziedzictwa, jego wartości i atrybuty → rozdz. 6.6	<ul style="list-style-type: none"> • Deklaracja wyjątkowej uniwersalnej wartości (zazwyczaj dostępna online); • Wstępne określenie materialnych i niematerialnych atrybutów, które stanowią o wyjątkowej uniwersalnej wartości; • Podsumowanie innych wartości dziedzictwa/ochrony dobra światowego dziedzictwa o znaczeniu krajowym lub lokalnym, w szczególności tych, które: <ul style="list-style-type: none"> • wykazują silne współzależności z wyjątkową uniwersalną wartością, • na które proponowane działanie również może oddziaływać, • są kluczowe w odniesieniu do zarządzania i ochrony dobra światowego dziedzictwa. • Obszary, gdzie brakuje informacji potrzebnych do oceny.
Kontekst polityczny → rozdz. 6.6	<ul style="list-style-type: none"> • Przepisy prawne, polityki, ramy decyzyjne i standardy związane z dziedzictwem kulturowym; • Spójność proponowanego działania z istniejącymi przepisami prawa, ustaleniami dotyczącymi systemu rządzenia i systemem zarządzania dobrem światowego dziedzictwa.
Proponowane działanie → rozdz. 6.7 i rozdz. 6.3	<ul style="list-style-type: none"> • Opis proponowanego działania zgodny z dostępnymi informacjami w tym mapę przedstawiającą jego lokalizację i powierzchnię; • Uzasadniona potrzeba proponowanego działania. W przypadku gdy rodzaj proponowanego działania jest niekompatybilny według Komitetu Światowego Dziedzictwa (tj. działalność wydobywcza i budowa zapór z dużymi zbiornikami), należy to odnotować; • Wstępne określenie możliwych rozwiązań alternatywnych, w tym opcji niepodejmowania proponowanych działań (opcja “odstąpienie od przedsięwzięcia”).
Sytuacja wyjściowa → rozdz. 6.6 i rozdz. 6.7	<ul style="list-style-type: none"> • Dobro światowego dziedzictwa, jego strefa buforowa i szersze otoczenie; • Konkretne lokalizacje atrybutów materialnych; • Konkretne lokalizacje atrybutów niematerialnych (w przypadku działań lub procesów, które są odzwierciedlone w fizycznych elementach dobra); • Związek z kluczowymi uprawnionymi, społecznościami lokalnymi lub interesariuszami (gdzie mieszkają, pracują, przemieszczają się, korzystają z wzorców itp.).
Określenie potencjalnych oddziaływań → rozdz. 6.8	<ul style="list-style-type: none"> • Potencjalne oddziaływania proponowanych działań na atrybuty światowego dziedzictwa; • Potencjalne kwestie społeczne, które mogą oddziaływać na: <ul style="list-style-type: none"> • wyjątkową uniwersalną wartość dobra, • uprawnionych, społeczności lokalne oraz interesariuszy powiązanych miejscem dziedzictwa; • Obszar, który należy uwzględnić w ocenie oddziaływania, tj. obszar, na który może oddziaływać na proponowane działanie, który może wykraczać poza dobro światowego dziedzictwa i jego strefę buforową oraz obejmować jego szersze otoczenie, a nawet wykraczać poza nie; • Okres, w którym mogą wystąpić oddziaływania, z podziałem na etapy (budowa, eksploatacja itp.).
Metodologia	<ul style="list-style-type: none"> • Sugerowana metodologia oceny oddziaływania (niniejsze <i>Wytyczne</i> mogą być wykorzystane jako podstawa). Podejście to powinno być dostosowane do rodzaju dobra, jego wyjątkowej uniwersalnej wartości i innych wartości dziedzictwa/ochrony, proponowanego działania, jego potencjalnego oddziaływania i atrybutów, na które może ono oddziaływać; • Umiejętności i kompetencje wymagane od zespołu, który przeprowadzi ocenę oddziaływania, w tym obszary, w których potrzebny będzie specjalistyczny wkład.
Uprawnieni i interesariusze	<ul style="list-style-type: none"> • Wstępne określenie uprawnionych, społeczności lokalnych oraz interesariuszy, którzy muszą być zaangażowani w proces oceny oddziaływania (z jasnym zastrzeżeniem, że jest to proces ciągły); • Wszelkie konkretne wymogi pozwalające na pełne uczestniczenie któremukolwiek konkret nemu uprawnionemu i interesariuszowi.
Ramy czasowe	<ul style="list-style-type: none"> • Kalendarz całego procesu oceny oddziaływania, w tym terminy sprawozdawczości i konsultacji, zapewniający wystarczającą ilość czasu na procesy Konwencji Światowego Dziedzictwa (co najmniej dwa lata).

6.6 OCENA SYTUACJI WYJŚCIOWEJ

Obecny stan **dobra światowego dziedzictwa**, jego **wyjątkowa uniwersalna wartość** i atrybuty są wykorzystywane jako sytuacja wyjściowa podczas kolejnych etapów **oceny oddziaływania** (rozdział 6.8), które porównują przyszłość dobra światowego dziedzictwa w przypadku podjęcia **proponowanego działania** i bez niego. Sytuacja wyjściowa może być również wykorzystana jako punkt odniesienia do monitorowania sytuacji w trakcie i po zakończeniu realizacji przedsięwzięcia, aby zapewnić ochronę **dziedzictwa**.

6.6.1 OPIS PRZESZŁOŚCI, STANU OBECNEGO I PRAWDOPODOBNEJ PRZYSZŁOŚCI SYTUACJI WYJŚCIOWEJ

Etapy **określania zakresu** powinny określić rodzaj i ilość informacji potrzebnych do **oceny sytuacji wyjściowej**. Sytuacja wyjściowa powinna opisywać aktualny stan wyjątkowej uniwersalnej wartości i innych wartości dziedzictwa/ochrony oraz **atrybutów**, które o niej stanowią, zarówno w obrębie dobra światowego dziedzictwa, jak i w jego strefie buforowej i **szerszym otoczeniu**. Analiza ta może mieć znacznie szerszy zakres niż zwykła ocena dziedzictwa: może obejmować na przykład opisanie szlaków migracji zwierząt, lokalnej geologii lub praktyk kulturowych, jeśli są to atrybuty wspierające wyjątkową uniwersalną wartość. Sytuacja wyjściowa powinna również opisywać wszelkie **inne wartości dziedzictwa/ochrony** dobra światowego dziedzictwa: odpowiednie oznaczenia na poziomie międzynarodowym, krajowym i lokalnym na badanym obszarze, powody ich wyznaczenia i ich wrażliwość. W Ramce 6.2 wymieniono możliwe źródła danych dot. sytuacji wyjściowej (danych podstawowych).

Ramka 6.2 Możliwe źródła danych podstawowych:

- wnioski nominacyjny i inne dokumenty związane z wpisaniem dobra na Listę światowego dziedzictwa, w tym przyjęta Deklaracja wyjątkowej uniwersalnej wartości,
- działania angażujące uprawnionych, społeczności lokalne i innych interesariuszy,
- badania oparte na dokumentacji,
- mapowanie kultur¹⁹,
- badania etnograficzne,
- wizyty w terenie,
- badania budynków,
- mapowanie dziedzictwa miejskiego,
- badania społeczno-ekonomiczne,
- ankiety/badania odwiedzających,
- ocena transportu,
- badania charakterystyki krajobrazu,
- badania geologiczne,
- badania ekologiczne/różnorodności biologicznej,
- badania podwodne,
- pomiar usług ekosystemowych,
- pomiar brzęgowego hałasu otoczenia,
- oceny jakości gleby,
- badania skażonych gruntów,
- oceny jakości powietrza,
- monitorowanie zanieczyszczeń,
- raporty z oceny działań naprawczych po klęskach żywiołowych.

Przydatne będzie również ponowne odwołanie się do stanu dobra światowego dziedzictwa w momencie jego wpisu – pozwoli to na zidentyfikowanie sytuacji wyjściowej dla wyjątkowej uniwersalnej wartości dobra, jej atrybutów i **stanu zachowania**. Następnie można określić wszelkie zmiany, które miały miejsce od czasu wpisu, a w konsekwencji określić zagrożenia.

¹⁹ Zob. na przykład: <https://bangkok.unesco.org/content/cultural-mapping>.

Konieczne będzie również rozważenie prawdopodobnych przyszłych zmian bez **proponowanego działania**, na przykład w wyniku innych planowanych projektów, powstających planów oraz trendów krajowych lub regionalnych (np. poprawa jakości powietrza, pogorszenie ruchu drogowego, zmiany klimatu). Może to obejmować omówienie mniej prawdopodobnych zmian i zagrożeń, które miałyby znaczący wpływ na dobro światowego dziedzictwa i jego wyjątkową uniwersalną wartość, na przykład powodzie, konflikty, przesiedlenia ludności, osunięcia ziemi lub odbudowę. Analiza prawdopodobnych i możliwych przyszłych zmian jest szczególnie przydatna do identyfikacji i oceny **skumulowanych oddziaływań** (rozdział 6.9), ponieważ może pokazać gdzie skutki proponowanego działania mogą być bardziej znaczące, jeśli zostaną powiązane z innymi działaniami w przeszłości, teraźniejszości i przewidywalnej przyszłości.

6.6.2 PRZEPROWADZENIE DODATKOWYCH BADAŃ

Po zebraniu i przeanalizowaniu istniejących informacji należy uzupełnić wszelkie istotne luki w danych. Konieczne może być przeprowadzenie nowych badań zmiany sytuacji wyjściowej – badań brzegowych. Należy opracować rygorystyczną metodologię gromadzenia dodatkowych danych – w tym jasny zakres geograficzny i czasowy – i opisać ją w raporcie końcowym. Należy również rozważyć harmonogram badań brzegowych. Na przykład w przypadku dóbr przyrodniczych zmiany sezonowe, takie jak lęgi, gniazdowanie lub modele migracji gatunków, modele pogodowe itp., będą miały wpływ na dokładność gromadzonych danych w zależności od harmonogramu badań. Na właściwości kulturowe mogą również wpływać trendy sezonowe, takie jak cykle rolnicze, święta lub turystyka, które należy mierzyć w odpowiednim czasie.

6.6.3 ROZUMIENIE SYSTEMU PRAWNEGO I SYSTEMU ZARZĄDZANIA

Wartości i atrybuty dobra światowego dziedzictwa są chronione przez system przepisów prawnych, polityk i standardów oraz system zarządzania dziedzictwem. Idealnie byłoby, gdyby systemy te zapewniały również szersze korzyści dla społeczeństwa. Analiza polityk dotyczących dziedzictwa oraz istniejącego systemu zarządzania i administrowania (rządzenia) dziedzictwem może znacznie poprawić wyniki oceny oddziaływania poprzez wyjaśnienie kontekstu, w którym proponowane są nowe działania. Analiza brzegowa powinna sprawdzić spójność proponowanych działań z istniejącymi politykami. **Proponowane działania** będą musiały być spójne z odpowiednimi przepisami i planami: ocena oddziaływania powinna wyjaśnić, czy tak jest – a jeśli nie, to dlaczego.

Kontekst polityczny można uzyskać poprzez przegląd krajowych, regionalnych i lokalnych polityk i planów zagospodarowania przestrzennego związanych z **dziedzictwem** i atrybutami, które wspierają **wyjątkową uniwersalną wartość** dobra światowego dziedzictwa. Należy również zapoznać się z wszelkimi wcześniejszymi raportami z misji doradczej lub monitorowania reaktywnego, ocenami oddziaływania związanymi z dobrem światowego dziedzictwa oraz strategicznymi ocenami oddziaływania, przygotowanymi w odniesieniu do planów i polityk, które określają kontekst proponowanych działań. Może to zidentyfikować alternatywy na poziomie strategicznym i przyczyny, dla których zostały one wyeliminowane lub wybrane, oczekiwane środki łagodzące, powody, dla których poprzednie działania zostały dopuszczone lub odrzucone, oraz **skumulowane oddziaływania**, które mogą zostać zaostrzone lub ograniczone przez proponowane działanie.

Rodzaje zarządzania i administrowania dziedzictwem różnią się znacznie w zależności od państwa, a czasem nawet miejsca, ponieważ opierają się na różnych ramach prawnych i instytucjonalnych działających na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym oraz na różnych zasobach (IUCN, 2013a). Odpowiedzialność za komponenty pojedynczego dobra światowego dziedzictwa może spoczywać na instytucji publicznej, organizacji pozarządowej, organizacji ludności rdzennej lub sektorze prywatnym. Dana organizacja lub osoba może aktywnie zarządzać miejscami dziedzictwa lub po prostu nadzorować innych, uchwalając i egzekwując przepisy prawa.

System zarządzania **dobrem światowego dziedzictwa** można przeanalizować na podstawie dokumentów przygotowanych na potrzeby światowego dziedzictwa, w tym dokumentacji nominacyjnej, decyzji Komitetu, raportów o stanie zachowania, raportów z misji i raportów okresowych. Istnieje kilka poradników dotyczących przeprowadzania takiej analizy, np. *Wzmacnianie naszego dziedzictwa (Enhancing our Heritage)* (UNESCO, 2008) i część 4. *Zarządzania światowym dziedzictwem kulturowym (Managing Cultural World Heritage)* (UNESCO, 2013). Taka analiza powinna określać:

- Wszystkich odpowiednich uprawnionych, społeczności lokalne i interesariuszy, którzy powinni być zaangażowani w proces oceny oddziaływania (rozdział 6.2), aby zapewnić, że podejmowanie decyzji będzie oparte na konsensusie i lepszym zrozumieniu dóbr światowego dziedzictwa;
- Dotychczasowe polityki i plany, które oddziałują na proponowane działania i ochronę dziedzictwa. Może to prowadzić do zaleceń, które są lepiej dostosowane do procesów ustawowych i zdolności operacyjnych oraz mogą być skuteczniej wdrażane;
- Czy proponowane działanie jest zgodne z istniejącymi politykami i planami;
- Mocne i słabe strony systemu zarządzania, które mogą prowadzić do zwiększenia pozytywnego lub zmniejszenia negatywnego oddziaływania na światowe dziedzictwo. Świadomość tego pomoże w sformułowaniu zaleceń i osiągnięciu lepszych wyników. Może to również zidentyfikować proaktywne ulepszenia systemu zarządzania, które mogą zmniejszyć zagrożenia związane z przyszłymi wnioskami;
- Mechanizmy zarządzania, które mogą pomóc w skutecznym wdrożeniu zaleceń, zawartych w raporcie z oceny oddziaływania, i monitorowaniu późniejszej sytuacji.

6.7 PROPONOWANE DZIAŁANIA I ROZWIĄZANIA ALTERNATYWNE

6.7.1 ROZUMIENIE PROPONOWANEGO DZIAŁANIA

Chociaż proponowane działanie jest wstępnie badane podczas **przesiewu** (rozdział 6.4) i **określania zakresu** (rozdział 6.5), w raporcie z **oceny oddziaływania** wymagane są znacznie bardziej szczegółowe informacje. Ilość informacji powinna odpowiadać skali i rozmiarowi proponowanego działania. Należy uwzględnić wszystkie etapy cyklu życia **proponowanego działania** (Rysunek 6.5), aby dokładnie zrozumieć, co będzie miało miejsce (bezpośrednio i pośrednio), w jaki sposób i kiedy. Ważne jest również, aby zrozumieć, czy do wsparcia proponowanego działania potrzebne są jakiegokolwiek powiązane obiekty lub infrastruktura – na przykład utworzenie drogi dojazdowej lub instalacja linii energetycznych – ponieważ one również będą musiały zostać ocenione.

Rysunek 6.5 Etapy cyklu życia proponowanego działania. Ocena oddziaływania powinna uwzględniać cały okres proponowanego działania, ponieważ oddziaływanie na wyjątkową uniwersalną wartość może wystąpić na każdym etapie.

Dokładne umiejscowienie wszystkich elementów proponowanego działania musi zostać zrozumiane i zmapowane, w szczególności ich związek z **dobrem światowego dziedzictwa** (np. w obrębie dobra, w strefie buforowej, w górę rzeki od dobra itp.), włączając jego wszystkie komponenty. Ramka 6.3 zawiera listę kontrolną dla opisu przedsięwzięcia. Konieczne może być zlecenie dodatkowej specjalistycznej dokumentacji (np. fotograficznej) w celu zrozumienia aspektów proponowanych działań, które mogą oddziaływać na wyjątkową uniwersalną wartość.

Ramka 6.3 Lista kontrolna proponowanego działania

Informacje potrzebne do zrozumienia proponowanego działania będą się różnić, ale zazwyczaj obejmują następujące elementy:

- potrzeba podjęcia proponowanych działań i ich cele,
- rozważane możliwe rozwiązania, w tym odstępianie od przedsięwzięcia,
- opis proponowanego działania (w tym – w stosownych przypadkach – sposób budowy i eksploatacji),
- lokalizacja (lokalizacje) i trasa proponowanego działania (na mapie),
- rodzaj i czas trwania proponowanego działania,
- opis cech fizycznych proponowanego działania (dla wszystkich etapów cyklu życia),
- układ i schemat wszystkich elementów przedsięwzięcia (w tym rysunki, wizualizacje itp.),
- charakter i ilość zasobów naturalnych, które będą potrzebne na wszystkich etapach przedsięwzięcia,
- źródła i ilości pozostałości, emisji, zanieczyszczeń i innych uciążliwości na wszystkich etapach przedsięwzięcia,
- kwestie bezpieczeństwa i ochrony,
- dostęp i wymagany transport,
- powiązane prace, np. energia, odpady, infrastruktura wodna,
- inne powiązane polityki lub przedsięwzięcia i ich położenie geograficzne.

Obszar oddziaływania przedsięwzięcia zmienia się w zależności od charakteru proponowanego działania i **środowiska**, w którym miałyby ono miejsce. Może to być obszar, na który będzie oddziaływać hałas, pył lub zanieczyszczenie powietrza wynikające z budowy, eksploatacji lub zakończenia proponowanego działania, lub może być znacznie większy (Rysunek 5.1). Na przykład, jeśli proponowane działanie wpływa na poziom wody w rzece, obszar oddziaływania może obejmować cały dział wodny. Definicja obszaru oddziaływania powinna zostać zaktualizowana po zidentyfikowaniu i zrozumieniu oddziaływań (rozdział 6.8).

6.7.2 ALTERNATYWY DLA PROPONOWANEGO DZIAŁANIA

Określenie alternatyw dla proponowanego działania na wczesnym etapie oznacza, że można rozważyć pełen zakres opcji, podczas gdy nadal możliwe jest wpływanie na decyzje planistyczne, a nawet całkowite uniknięcie negatywnych skutków poprzez niepodjęcie proponowanych działań. Zbadanie alternatyw może również prowadzić do zmiany lub zaniechania proponowanego działania.

Alternatywy mogą być rozważane w trzech krokach:

1. **Określenie rozsądnych rozwiązań alternatywnych.** Można określić i zbadać różne rodzaje alternatyw, przy czym te znajdujące się wyżej w „hierarchii alternatywnych rozwiązań” (rysunek 6.6) generalnie zapewniają więcej możliwości zrównoważonego podejścia i zmniejszenia negatywnych oddziaływań. Alternatywy strategiczne będą zazwyczaj koncentrować się na pytaniu „dlaczego?” (Dlaczego proponowane jest działanie? Czy „odstępianie od przedsięwzięcia” jest lepsze?), „co?” (Jakie działanie jest potrzebne?) i „gdzie?” (Gdzie ogólnie należy przeprowadzić działanie?). Bardziej szczegółowe rozwiązania alternatywne na poziomie przedsięwzięcia będą zazwyczaj koncentrować się na „gdzie?” (Gdzie dokładnie powinny być zlokalizowane elementy proponowanego działania?) i „jak?” (zarządzanie przedsięwzięciem i harmonogram). Wszystkie rozwiązania alternatywne powinny dążyć do uniknięcia wpływu na wyjątkową uniwersalną wartość oraz muszą być technicznie wykonalne i ekonomicznie opłacalne. Na tym etapie należy skonsultować się z **uprawnionymi**, społecznościami lokalnymi i innymi **interesariuszami**, w tym organami ds. środowiska i dziedzictwa, ponieważ mogą one zasugerować alternatywy, których wnioskodawca w przeciwnym razie nie wzięłby pod uwagę. W przypadku gdy alternatywy nie są rozsądne (np. z przyczyn technicznych lub finansowych), można je wyeliminować na wczesnym etapie, ale dla przejrzystości należy to udokumentować wraz z wyjaśnieniem, dlaczego zostały wyeliminowane.

2. **Oszacowanie i porównanie rozwiązań alternatywnych.** Skutki rozsądnych rozwiązań alternatywnych powinny być oszacowane i porównywane przy użyciu tych samych technik i stopnia rygorystyczności, co ocena proponowanego działania (zob. rozdział 6.8)
3. **Wyjaśnienie wyboru preferowanego rozwiązania alternatywnego.** Należy podać wyraźne uzasadnienie wyboru preferowanej alternatywy, która powinna obejmować jej zrównoważenie środowiskowe, społeczne i ekonomiczne, a także jej koszt, wykonalność techniczną, akceptację na poziomie lokalnym itp.

Rysunek 6.6 Hierarchia rozwiązań alternatywnych. Alternatywy wyższego szczebla mają generalnie większy potencjał w zakresie ograniczenia negatywnych skutków i promowania zrównoważonego rozwoju

6.8 OKREŚLANIE I PRZEWIDYWANIE ODDZIAŁYWAŃ

Określanie i przewidywanie oddziaływań są technicznym krokiem w samym sercu procesu **oceny oddziaływania** i dlatego wymaga zaangażowania specjalistów z szeregu odpowiednich dyscyplin. Zaleca się co najmniej potwierdzenie wyników przewidywania i oceny oddziaływania – oraz środków **łagodzących** w odniesieniu do wszelkich znaczących negatywnych oddziaływań – z **organami ds. środowiska i dziedzictwa**. **Uprawnieni** i inni **interesariusze** powinni być zaangażowani na tych etapach.

6.8.1 IDENTYFIKACJA ODDZIAŁYWAŃ

Identyfikacja oddziaływań łączy informacje o **atributach wyjątkowej uniwersalnej wartości** i **innych wartościach dziedzictwa/ochrony** (rozdział 6.6) oraz proponowanych działaniach i alternatywach (rozdziały 6.3 i 6.7), aby określić, co stałoby się z atrybutami dobra światowego dziedzictwa, gdyby proponowane działanie zostało zrealizowane – na przykład Rysunek 6.7 pokazuje, w jaki sposób hałas pochodzący z proponowanego działania może oddziaływać na gniazdujące ptaki. Oddziaływanie to interakcja **proponowanego działania** z atrybutem dobra światowego dziedzictwa, która może przybrać formę negatywną lub pozytywną – biofizyczną, społeczną, kulturową, ekonomiczną, zdrowotną, wizualną itp. Należy wziąć pod uwagę wszystkie istotne oddziaływania, w tym te na atrybuty niematerialne, które znajdują odzwierciedlenie w fizycznych elementach dobra (Rysunek 6.9).

Rysunek 6.7 Oddziaływanie hałasu związanego z proponowanym działaniem na ptaki gniazdujące. Oddziaływanie to interakcja proponowanego działania z atrybutem dobra światowego dziedzictwa. W tym przykładzie hałas spowodowany proponowanym działaniem może oddziaływać na gniazdujące ptaki, które zaniepokojone opuszczą dany obszar. W przypadku gdy ptaki są atrybutem dobra światowego dziedzictwa, doprowadziłyby to do utraty wyjątkowej uniwersalnej wartości.

Rysunek 6.8 Oddziaływanie proponowanego działania na historyczne środowisko miejskie spowodowane dźwiękiem i wibracjami. Oddziaływanie to interakcja proponowanego działania z atrybutem dobra światowego dziedzictwa. W tym przykładzie wibracje spowodowane proponowanym działaniem mogą oddziaływać na budynki i osłabić ich stabilność strukturalną. W przypadku gdy budynki te stanowią atrybut dobra światowego dziedzictwa, doprowadziłyby to do utraty wyjątkowej uniwersalnej wartości.

Rysunek 6.9 Przykłady elementów miejsca dziedzictwa, które mogą podlegać oddziaływaniu. Proponowane działanie może znacząco wpłynąć na wiele atrybutów dobra światowego dziedzictwa, a ocena oddziaływania będzie musiała uwzględnić wszystkie istotne skutki w odniesieniu do tych atrybutów.

Proponowane działanie może **bezpośrednio oddziaływać** na wyjątkową uniwersalną wartość dobra światowego dziedzictwa i inne wartości dziedzictwa/ochrony. Może też mieć **pośrednie oddziaływanie**, gdy bezpośrednie oddziaływanie wywołuje kolejne skutki (np. większy ruch drogowy prowadzący do zanieczyszczenia powietrza, co może mieć dalsze pośrednie oddziaływanie na zdrowie ludzi lub roślinność). Należy je również formalnie zidentyfikować i ocenić. Oddziaływanie proponowanych działań może również łączyć się z oddziaływaniem innych przeszłych, istniejących lub przyszłych działań i innych **czynników** (takich jak zmiany klimatu), które mogą oddziaływać na dobra światowego dziedzictwa i mieć **skumulowane oddziaływanie**. Od czasu wpisu na Listę światowego dziedzictwa w obrębie **dobra światowego dziedzictwa** lub w jego pobliżu mogły zajść zmiany, które należy wziąć pod uwagę przy ocenie nowej propozycji. Proponowane działanie może stworzyć precedens, który w przyszłości spowoduje skumulowane oddziaływanie. Z tego powodu ważne jest, aby być świadomym innych działań i trendów w przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, a nie rozważać proponowanego działania w izolacji. Jeśli **skumulowane oddziaływania** są znaczące, w końcowym raporcie z oceny oddziaływania konieczne będzie wyodrębnienie osobnej sekcji, aby wyraźnie się do nich odnieść.

Ramka 6.4 Przykłady innych oddziaływań

Przykłady **bezpośrednich oddziaływań** obejmują:

- rozbiórkę, przebudowę lub rozbudowę budynku historycznego,
- naruszenie obszaru dobra światowego dziedzictwa przez projekt poszerzenia drogi prowadzący do utraty siedliska,
- budowę centrum dla odwiedzających w części dobra światowego dziedzictwa, jeśli oddziałuje na dostęp, układ urbanistyczny lub planowanie przestrzenne,
- znaczący wzrost poziomu hałasu w dobrach światowego dziedzictwa ważnych z punktu widzenia duchowości lub ekologii.

Przykłady **pośrednich oddziaływań** obejmują:

- zmiany w naturalnym przepływie wody w dół rzeki od nowej tamy, oddziałujące na wyjątkową uniwersalną wartość dobra światowego dziedzictwa, która zależy od naturalnych modeli przepływu wody,
- budowę drogi w celu wsparcia proponowanego działania, która również zwiększa dostęp pojazdów do dobra światowego dziedzictwa,
- uszkodzenie przez wodę delikatnych materiałów budowlanych lub podziemnych stanowisk archeologicznych, gdy powierzchnia gruntu staje się nieprzepuszczalna na danym obszarze, co powoduje zmianę sytuacji hydrologicznej na pochyłości terenu,
- plan zagospodarowania przestrzennego, prowadzący do znacznego wzrostu liczby mieszkańców historycznego miasta, co wiąże się ze zwiększoną presją rekreacyjną na dobro światowego dziedzictwa.

Przykłady **skumulowanych oddziaływań** obejmują:

- liczne przedsięwzięcia prowadzące do stopniowej utraty siedlisk przyrodniczych, co ostatecznie będzie miało znaczące oddziaływanie na rzadkie gatunki zależne od tych siedlisk,
- pojedyncze przedsięwzięcie budowlane na terenie zieleni w historycznym mieście z wieloma terenami zieleni – może to nie mieć znaczącego oddziaływania, jeśli jednak duża liczba tych terenów zieleni zostanie z czasem oddana pod budynki, skumulowane oddziaływania na układ urbanistyczny będą znaczące,
- rekonstrukcję domów w historycznej tkance miejskiej – rekonstrukcja pojedynczego domu może nie mieć znaczenia, ale jeśli zrekonstruowana zostanie duża liczba domów, skumulowane oddziaływania na autentyczność i integralność dobra mogą być znaczące.

Określając oddziaływanie na **wyjątkową uniwersalną wartość**, ważne jest, aby zachować świadomość tego, w jaki sposób dobro **światowego dziedzictwa** jest powiązane ze swoją **strefą buforową** i **szerszym otoczeniem** oraz że nie można go postrzegać w izolacji. Wszystkie bezpośrednie, pośrednie i **skumulowane oddziaływania** występujące w całym obszarze oddziaływania proponowanych działań muszą zostać określone i ocenione pod kątem ich potencjalnego oddziaływania na dobra światowego dziedzictwa.

Oddziaływania mogą wystąpić na każdym etapie proponowanego działania, dlatego należy wziąć pod uwagę cały cykl życia przedsięwzięcia (Rysunek 6.5). Na przykład budowa może wiązać się z ograniczoną liczbą przejazdów pojazdów ciężarowych, podczas gdy eksploatacja może wiązać się z większą liczbą przejazdów samochodów. Wiele ocen oddziaływania zawiera oddzielny rozdział lub części dotyczące oddziaływania budowy.

Chociaż profesjonalny osąd może być często wykorzystywany do identyfikacji oddziaływań proponowanych działań, istnieje szereg narzędzi, które mogą pomóc w zapewnieniu, że wszystkie kwestie są rozważane w bardziej systematyczny sposób:

- **Mapy nakładkowe/wielowarstwowe (overlay maps)** – oznaczone kolorami plany przedstawiające fizyczny zasięg proponowanych prac i obszary, na których wszelkie atrybuty są wrażliwe (np. strefy buforowe wokół strumieni);
- **Listy kontrolne (checklists)** – w przypadku niektórych rodzajów przedsięwzięć istnieją listy kontrolne, które można wykorzystać do określenia, które oddziaływania mogą wystąpić, np. farmy wiatrowe (UNDP, Serbia, 2010) lub projekty nawadniania i odwadniania (ICID, 1993). Mogą one wymagać dostosowania do proponowanych działań i lokalizacji;

- **Macierze/wykresy (matrices)** – macierz jest utworzona, kiedy atrybuty dobra światowego dziedzictwa leżą wzdłuż jednej osi i elementy proponowanego działania wzdłuż drugiej, aby pokazać interakcję między nimi (zob. **Narzędzie 2**);
- **Diagramy sieciowe (network diagrams)** – wizualnie przedstawiają powiązania między elementami proponowanego działania i jego potencjalnego oddziaływania na atrybuty dobra światowego dziedzictwa.

6.8.2 PRZEWIDYWANIE ODDZIAŁYWAŃ

Po określeniu potencjalnych oddziaływań można dokonać świadomej prognozy dotyczącej prawdopodobnej skali i charakteru tych oddziaływań. W prognozie oddziaływania należy porównać warunki sytuacji wyjściowej (warunki brzegowe) dla **dobra światowego dziedzictwa** (rozdział 6.6) z sytuacją, w której **proponowane jest działanie**. Należy to zrobić dla każdego racjonalnego wariantu alternatywnego, a także dla proponowanego działania. Jest to krok techniczny, a jego wnioski powinny być możliwe do uzasadnienia.

Przewidywania potencjalnych oddziaływań mogą obejmować całą listę cech (Tabela 6.2). Możliwe może być ilościowe określenie oddziaływania (np. prawdopodobne zmiany w populacji wrażliwego gatunku lub liczba/powierzchnia historycznych struktur, które mają zostać zmienione); w innych przypadkach jedyną opcją może być opis narracyjny. We wszystkich przypadkach opis oddziaływania powinien być jak najbardziej precyzyjny. Założenia leżące u podstaw prognoz powinny być wyraźnie ujawnione, a niepewności opisane.

Tabela 6.2 Charakterystyka potencjalnych oddziaływań i pytania pomocnicze w ramach oceny oddziaływań

Charakterystyka oddziaływania	Pytanie pomocnicze	Przykłady
Skala	Jaka zmiana nastąpi?	Mierzalna wartość szacunkowa, np. liczba wyburzonych budynków, stężenie zanieczyszczeń.
Typ	Czy oddziaływanie jest pozytywne czy negatywne	Pozytywne, negatywne, neutralne.
Zakres	Na jakim obszarze wystąpi oddziaływanie?	Wymierne dane szacunkowe, np. hektary wykarczowanych siedlisk.
Czas trwania	Jak długo będzie trwać oddziaływanie?	Krótkoterminowe (dni/tygodnie), długoterminowe (lata/dekady), stałe.
Częstotliwość	Jak często będzie występować to oddziaływanie?	Jednorazowo, z przerwami rzadko, z przerwami często, w sposób ciągły.
Odwracalność	Czy to oddziaływanie można odwrócić? Czy łatwo je odwrócić?	Naturalnie odwracalne, odwracalne poprzez interwencję człowieka, łatwe lub trudne do odwrócenia, nieodwracalne.
Prawdopodobieństwo	Jak prawdopodobne jest wystąpienie tego oddziaływania?	Można zdefiniować kategorie, takie jak „możliwe”, „prawdopodobne”, „pewne”.

Narzędzie 3 określa strukturę przewidywania oddziaływań, biorąc pod uwagę cechy przedstawione w tabeli 6.2. Uznając, że jakaś niepewność będzie nieunikniona, prognoza powinna stanowić możliwie solidną i przejrzystą podstawę do podejmowania decyzji. Techniki przewidywania oddziaływania obejmują:

- **Analizę ilościową** – obliczanie oddziaływań z wykorzystaniem danych wyjściowych i zrozumienia proponowanych działań. Modele mogą być wykorzystywane do analizy bardziej złożonych sytuacji, w tym oddziaływań pośrednich i skumulowanych;
- **Profesjonalny osąd** – doświadczeni specjaliści mogą zaoferować bardziej jakościowe oszacowanie zgodnie z podobnymi przedsięwzięciami w miejscach dziedzictwa kulturowego w tym samym regionie geograficznym;
- **Studia przypadku** – analiza innych podobnych przedsięwzięć lub badań naukowych, przeprowadzonych w podobnych warunkach, szczególnie jeśli dostępne są dane z monitoringu.

Przewidywanie skutków w ujęciu ilościowym może pozwolić na wyraźne porównanie prawdopodobnej przyszłości z proponowanym działaniem i bez niego, a także między skutkami proponowanego działania a wszelkimi rozwiązaniami alternatywnymi. Jednak tam, gdzie jest to trudne, oddziaływania można oszacować na przykład przy użyciu kategorii „wysokie”, „średnie” i „niskie”. Jeśli istnieje wysoki stopień niepewności, przydatne może być również przedstawienie najlepszych i najgorszych prognoz. Takie podejścia, w tym wszelkie definicje zastosowanych kategorii, należy jasno wyjaśnić w raporcie końcowym (rozdział 6.11).

Ocena oddziaływania ma na celu pomoc w ochronie środowiska przyrodniczego i kulturowego, a zatem kładzie nacisk na oddziaływania negatywne. Oddziaływania mogą być jednak również pozytywne i należy je określić i przewidzieć. Pozwala to zrozumieć:

- w jakim stopniu proponowane działanie i wszelkie rozwiązania alternatywne spełniłyby określone cele i założenia przedsięwzięcia,
- kto korzysta (lub nie) z pozytywnych oddziaływań,
- w jaki sposób pozytywne oddziaływania mogą wspierać realizację zobowiązania Państwa-Strony do ochrony i zachowania światowego dziedzictwa,
- w jaki sposób światowe dziedzictwo może odgrywać dynamiczną rolę w zrównoważonym rozwoju,
- w jaki sposób działanie może wspierać gotowość i odporność na ryzyko związane z klęskami żywiołowymi.

6.9 SZACOWANIE ODDZIAŁYWAŃ

Szacowanie oddziaływania określa, czy przewidywane oddziaływania proponowanego działania – na podstawie charakterystyki przewidywanych oddziaływań (rozdział 6.8) – są znaczące, czy nie. Znaczące negatywne oddziaływania na szeroko rozumiane **dziedzictwo** będą generalnie niedopuszczalne, a oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość dobra światowego dziedzictwa będą zawsze niedopuszczalne. Ponieważ krok ten bezpośrednio prowadzi do zaleceń, które będą stanowić ostateczny raport z **oceny oddziaływania** (rozdział 6.11), ważne jest, aby ocena ta była przejrzysta i rygorystyczna. **Narzędzie 3** może być również wykorzystywane do oceny oddziaływania.

Chociaż szacowanie oddziaływania opiera się na indywidualnych **atributach**, które przekazują **wyjątkową uniwersalną wartość** dobra światowego dziedzictwa, należy również ocenić ogólne oddziaływanie proponowanego działania na wyjątkową uniwersalną wartość. Z definicji dobra światowego dziedzictwa są wrażliwe i ważne na arenie międzynarodowej, więc nawet niewielka zmiana może mieć znaczące oddziaływanie. W przypadku znacznego braku jasności (np. niewystarczające dane lub technologie trudne do przewidzenia potencjalnego oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość; duża niepewność co do tego, czy może wystąpić znaczące oddziaływanie na wyjątkową uniwersalną wartość lub skuteczność proponowanych środków łagodzących), ocena oddziaływania powinna być zgodna z **zasadą ostrożnościową** – należy zidentyfikować alternatywy lub odpowiednie środki łagodzące, aby zapewnić, że światowe dziedzictwo nigdy nie będzie zagrożone. W niektórych przypadkach może to oznaczać podjęcie decyzji o niepodejmowaniu proponowanych działań.

Szacowanie powinno prowadzić do jasnego wniosku na temat tego, czy prawdopodobne oddziaływanie proponowanego działania na wyjątkową uniwersalną wartość jest ogólnie akceptowalne czy też nie. Jeśli proponowane działanie miałoby negatywne oddziaływanie na wyjątkową uniwersalną wartość, raport powinien zawierać jedną z trzech konkluzji:

- negatywne oddziaływanie byłoby nieistotne i nie budzi obaw,
- negatywne oddziaływanie byłoby znaczące, ale dzięki środkom zapobiegawczym i łagodzącym mogłoby zostać wyeliminowane lub zminimalizowane do akceptowalnego poziomu,
- negatywne oddziaływanie byłoby znaczące i nie można byłoby go uniknąć ani złagodzić, więc proponowane działanie nie powinno być kontynuowane.

Jeśli proponowane działanie miałyby pozytywne oddziaływanie na wyjątkową uniwersalną wartość, raport powinien zawierać jedną z trzech konkluzji:

- pozytywne oddziaływanie jest korzystne dla dobra światowego dziedzictwa i nie budzi obaw,
- bardziej pozytywne oddziaływanie można osiągnąć poprzez wybór alternatywnego przedsięwzięcia lub dostosowanie projektu przedsięwzięcia,
- pozytywne oddziaływanie nie osiąga celów określonych dla proponowanego działania (np. ochrona przeciwpowodziowa nie byłaby skuteczna w przypadku przewidywanych powodzi), więc proponowane działanie (lub ten wymiar proponowanego działania) nie powinno być kontynuowane.

Chociaż konkluzje powinny odnosić się zarówno do pozytywnych, jak i negatywnych oddziaływań, nie należy ich wzajemnie równoważyć. Analiza musi ujawniać, a nie ukrywać złożoność proponowanych działań, tak aby potencjalne korzyści nie były wykorzystywane do usprawiedliwiania negatywnego oddziaływania na dobra światowego dziedzictwa.

6.10 ŁAGODZENIE I WZMACNIANIE

6.10.1 ŁAGODZENIE NEGATYWNYCH ODDZIAŁYWAŃ

Jeśli oddziaływania są nieistotne, mogą nie wymagać łagodzenia. We wszystkich innych przypadkach należy rozważyć **środki łagodzące** w celu uniknięcia lub zminimalizowania wszelkich negatywnych oddziaływań (rozdział 6.3), a zmienione **proponowane działanie** wraz ze środkami łagodzącymi należy poddać ponownej ocenie (rozdział 6.8). Sprawia to, że ocena oddziaływania jest procesem iteracyjnym (powtarzalnym), a ostateczne prognozy obejmują planowane środki łagodzące.

W **ocenie oddziaływania** często stosuje się „hierarchię środków łagodzących”, począwszy od preferowanego „unikania”, poprzez „minimalizację”, „korektę” i „redukcję”, aż po „kompensację” (Rysunek 6.10). Jednak w przypadku światowego dziedzictwa, **wyjątkowa uniwersalna wartość** jest niezastąpiona i nie można jej „równoważyć”. Najlepszym rozwiązaniem dla światowego dziedzictwa jest całkowite uniknięcie negatywnego oddziaływania – obejmuje to odrzucenie proponowanego działania lub jego przeniesienie poza obszar dobra światowego dziedzictwa. Może to jednak wymagać kreatywnego rozwiązywania problemów w celu ponownego przemyślenia i potencjalnego przeprojektowania proponowanego działania lub zidentyfikowania środków, które pozwolą uniknąć negatywnego oddziaływania. W niektórych przypadkach całkowite uniknięcie wszystkich negatywnych oddziaływań może nie być możliwe, ale należy je zminimalizować do akceptowalnych poziomów, które nie będą stanowić zagrożenia dla światowego dziedzictwa poprzez znaczne ograniczenie ich skali, czasu trwania, zasięgu itp.

Rysunek 6.10 Hierarchia łagodzenia oddziaływań

Ramka 6.5 Przykłady unikania i minimalizowania negatywnych oddziaływań

Przykłady **unikania** negatywnych oddziaływań obejmują:

- niepodejmowanie proponowanego działania,
- wybór innej lokalizacji lub trasy z dala od dobra światowego dziedzictwa,
- utrzymanie strefy buforowej między proponowanym działaniem (jego częściami) a atrybutami,
- wyeliminowanie szczególnie problematycznego elementu proponowanego działania.

Przykłady **minimalizacji** negatywnych oddziaływań obejmują:

- zmniejszenie skali proponowanego działania,
- wybór innej lokalizacji lub trasy,
- zmniejszenie hałasu lub wibracji powodowanych przez proponowane działanie do takiego poziomu, aby nie powodowały zakłóceń,
- przeprojektowanie elementów proponowanego działania,
- zastosowanie innych technologii.

Po określeniu środków łagodzących ważne jest, aby zostały one uwzględnione w zrewidowanym proponowanym działaniu, które następnie powinno zostać poddane ponownej ocenie. Następnie należy zająć się wszelkimi pozostałymi negatywnymi oddziaływaniami – skutkami, które nadal mogłyby oddziaływać na **dobro światowego dziedzictwa**, nawet po zastosowaniu środków łagodzących. Konieczne mogą być dalsze środki łagodzące. Jeśli nie można uniknąć znaczącego negatywnego oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość, w raporcie z oceny oddziaływania należy zalecić, aby proponowane działanie nie było kontynuowane.

6.10.2 ZAPEWNIENIE/WZMOCNIENIE POZYTYWNEGO ODDZIAŁYWANIA

Chociaż unikanie negatywnego oddziaływania jest istotą oceny oddziaływania, najlepsze praktyki w tym zakresie przyjmują bardziej proaktywne i pozytywne podejście – wnioskodawcy powinni nie tylko dążyć do „nieszkodzenia”, lecz także starać się aktywnie „czynić dobro”, nie naruszając przy tym wyjątkowej uniwersalnej wartości. Zobowiązanie **Państw-Stron** do włączenia perspektywy zrównoważonego rozwoju do wszystkich procesów związanych ze światowym dziedzictwem (rozdział 3.4) oznacza, że ocena oddziaływania oferuje możliwość zwiększenia pozytywnego oddziaływania proponowanych działań lub stworzenia nowych, z korzyścią zarówno dla **dziedzictwa**, jak i społeczeństwa (zob. Ramka 6.6).

Ramka 6.6 Przykłady wzmocnienia pozytywnych oddziaływań

Przykłady **wzmocnienia** pozytywnych oddziaływań (tam gdzie nie narusza to wyjątkowej uniwersalnej wartości) obejmują:

- zatrudnianie lokalnych mieszkańców, szkolenie ich i angażowanie w zarządzanie dobrem światowego dziedzictwa,
- wzmocnianie bioróżnorodności poprzez łączenie obszarów „zieleni” za pomocą korytarzy ekologicznych,
- zapewnienie placówek zdrowotnych, społecznych lub edukacyjnych w obszarach, w których są one potrzebne,
- rekultywacja zanieczyszczonych obszarów,
- usuwanie nieodpowiednich interwencji, takich jak nieestetyczne dobudówki do budynków lub elementy blokujące istotny widok,
- poprawa dobrostanu ludzi i jakości powietrza poprzez nowe parki i obiekty spacerowe/rowerowe.

Proponowane działanie może również zmniejszyć oddziaływanie zewnętrznych lub skumulowanych zmian i katastrof na **dobro światowego dziedzictwa**. Na przykład może ustabilizować niestabilny grunt w celu zmniejszenia erozji w geologicznie wrażliwym miejscu światowego dziedzictwa (UNESCO, 2010).

6.10.3 ZAPEWNIENIE ŁAGODZENIA SKUTKÓW I POPRAWY SYTUACJI

Część raportu z **oceny oddziaływania** zawierająca **zalecenia łagodzące** powinna stać się żywym dokumentem, który może być wykorzystywany przez wszystkie strony, gdy przedsięwzięcie przechodzi przez różne etapy realizacji, nawet przez osoby, które nie były zaangażowane w pierwotną ocenę oddziaływania. Gwarantuje to, że środki łagodzące są zrozumiałe i wdrażane przez wszystkich oraz mogą być monitorowane.

Ocena oddziaływania musi jasno określać:

- jakie środki łagodzące i wzmacniające są konieczne w celu utrzymania wyjątkowej uniwersalnej wartości i innych wartości dziedzictwa/ochrony,
- kto powinien je realizować,
- ramy czasowe realizacji.

W większości przypadków **wnioskodawca** będzie odpowiedzialny za te działania. Zalecenia dotyczące oceny oddziaływania powinny być przedstawione w formie, którą można łatwo włączyć do strategii realizacji (rozdział 6.14). Na przykład mogą się one stać częścią zobowiązań podjętych przez projektodawcę lub zostać wykorzystane przez odpowiednie władze do ustalenia obowiązkowych warunków zatwierdzenia, które wnioskodawca jest zobowiązany przyjąć po udzieleniu pozwolenia. Powinny one być jasno określone, mierzalne i wiążące. Aby pomóc w zapewnieniu, że działania łagodzące i wzmacniające zostaną podjęte zgodnie z wymogami, raport z oceny oddziaływania powinien wykazywać wyraźne powiązania między zaleceniami a kolejnymi etapami podejmowania decyzji, realizacji **proponowanego działania** i monitorowania (Rysunek 6.11).

1. RAPORT Zespół ds. Oceny oddziaływania

Końcowy raport z oceny oddziaływania zawiera zlecenia dotyczące środków łagodzących i monitorowania.

2. POZWOLENIE Odpowiedni organ

Zalecenia te mogą zostać wykorzystane przez właściwy organ jako warunki, których wnioskodawca jest zobowiązany przestrzegać w przypadku udzielenia zezwolenia.

3. WYTYCZNE PROJEKTOWE Wnioskodawca przedsięwzięcia

Warunki są zawarte w dokumentacji projektowej, którą wnioskodawca przygotowuje w celu zapewnienia, że przedsięwzięcie jest realizowane w zatwierdzony (lub uzgodniony) sposób.

4. PLAN KIEROWANIA PRZEDSIĘWZIĘCIEM Wnioskodawca przedsięwzięcia

Zobowiązania te są zawarte w Planie Zarządzania Środowiskiem i Sprawami Społecznymi lub ostatecznych zaleceniach, które kierują działaniami w terenie, gdy wnioskodawca przedsięwzięcia realizuje działanie.

Rysunek 6.11 Uwzględnianie zaleceń raportu na każdym etapie podejmowania decyzji i realizacji. Aby ocena oddziaływania zapewniła, że proponowane działanie zostanie podjęte w najlepszy możliwy sposób dla światowego dziedzictwa, zalecenia powinny być brane pod uwagę na każdym kolejnym etapie podejmowania decyzji i realizacji.

6.11 SPRAWOZDAWCZOŚĆ

Metodologia i ustalenia z poprzednich części powinny być jasno udokumentowane w raporcie z **oceny oddziaływania**²⁰. Raport powinien zostać udostępniony do skomentowania wielu zainteresowanym stronom – zarówno ekspertom, jak i osobom niebędącym ekspertami. Ustalenia powinny być jasno przedstawione, aby wszyscy czytelnicy mogli śledzić analizę i by mogli zrozumieć, dlaczego ocena zawiera pewne zalecenia oparte na ochronie **wyjątkowej uniwersalnej wartości** i innych **wartości dziedzictwa/ochrony**. Podczas procesu oceny oddziaływania ważne jest zastanowienie się nad treścią

²⁰ Często nazywany raportem środowiskowym, raportem oceny oddziaływania na środowisko lub oświadczeniem o oddziaływaniu na środowisko. Wspomniane „raporty” są coraz częściej prezentowane w interaktywnej formie online.

raportu, aby lepiej informować o późniejszym procesie decyzyjnym. Wymagany poziom szczegółowości i długość raportu będą zależeć od złożoności **proponowanego działania** i dobra.

W rozdziale 5. wyjaśniono, w jaki sposób ocena oddziaływania na światowe dziedzictwo może zostać włączona do szerszego raportu z oceny oddziaływania. W przypadku odrębnej oceny, raport z oceny oddziaływania będzie miał węższy zakres – kontekst światowego dziedzictwa (w szczególności wyjątkową uniwersalną wartość), a także szersze dziedzictwo.

Raport powinien jednoznacznie koncentrować się na:

- ramach zapewnionych przez Konwencję światowego dziedzictwa i Wytyczne Operacyjne,
- wyjątkowej uniwersalnej wartości, innych wartościach dziedzictwa/ochrony i atrybutach, które o nich stanowią,
- oddziaływaniu proponowanego działania na atrybuty wyjątkowej uniwersalnej wartości i inne wartości dziedzictwa/ochrony,
- ogólnym oddziaływaniu na wyjątkową uniwersalną wartość,
- zalecanych alternatywach, sposobach unikania i łagodzenia proponowanych w celu radzenia sobie z wszelkimi oddziaływaniami na wyjątkową uniwersalną wartość, przedstawionych w formie, która może być wykorzystana przez odpowiednie organy do narzucenia warunków wydania pozwolenia i powiązanych z przyszłą strategią wdrażania (rozdział 6.14). W razie potrzeby zaleca się, aby nie podejmować proponowanych działań, jeśli oddziaływanie na wyjątkową uniwersalną wartość może być znaczące.

Raport może zostać przesłany do **Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO** w ramach zawiadomienia Państwa-Strony zgodnie z paragrafem 172 Wytycznych Operacyjnych (rozdział 3.3). Po przesłaniu raportu do Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO jest on zazwyczaj udostępniany **organizacjom doradczym** do analizy.

W niektórych warunkach formularz raportu z oceny oddziaływania jest ustalany przez rząd lub organ finansujący. Jeśli nie ma szablonu, jako podstawę można wykorzystać listę w Tabeli 6.3. Nietechniczne streszczenie raportu powinno zawierać kluczowe punkty związane ze światowym dziedzictwem.

Tabela 6.3 Orientacyjna zawartość raportu z oceny oddziaływania

Nietechniczne streszczenie	<ul style="list-style-type: none"> • jasno napisane streszczenie raportu i jego kluczowych ustaleń i zaleceń, w szczególności: identyfikacja dobra światowego dziedzictwa i jego wyjątkowej uniwersalnej wartości i atrybutów, oddziaływanie proponowanego działania na wyjątkową uniwersalną wartość i inne wartości dziedzictwa/ochrony oraz zalecenia i wnioski.
Informacje i potwierdzenia dotyczące umowy	<p>W celu zapewnienia przejrzystości pomocne jest podanie informacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kto sfinansował i zlecił sporządzenie raportu, • jaką rolę odgrywają instytucje lub agencje odpowiedzialne za nadzorowanie lub analizę procesu, • kto przeprowadził ocenę oddziaływania, w tym kluczowi autorzy i inni współpracujący specjaliści, • oświadczenie autorów o braku konfliktu interesów, • wszelkie niezależne ekspertyzy.
Metodologia	<ul style="list-style-type: none"> • streszczenie metodologii zastosowanej do oceny oddziaływania (np. niniejsze <i>Wytyczne</i>), • terminy przeprowadzenia poszczególnych etapów planowania proponowanego działania i oceny oddziaływania, • w jaki sposób zaangażowano uprawnionych i interesariuszy oraz w jaki sposób uwzględniono ich opinie (w załączniku dotyczącym procesu konsultacji można wymienić wszystkie osoby, które uczestniczyły na różne sposoby, gdy anonimowość nie jest wymagana), • wszelkie luki w wiedzy lub niepewności związane z danymi brzegowymi i/lub określeniem i przewidywaniem oddziaływania, • konkretne metodologie zastosowane do ustalenia sytuacji wyjściowej lub przewidywania oddziaływań, które można zawrzeć w załączniku.

Tabela 6.3 Orientacyjna zawartość raportu z oceny oddziaływania (c. d.)

Sytuacja wyjściowa <i>Rozdz. 6.6</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Deklaracja wyjątkowej uniwersalnej wartości, • opis dobra światowego dziedzictwa i jego szerszego otoczenia, w tym materialnych i niematerialnych atrybutów wyjątkowej uniwersalnej wartości i innych wartości dziedzictwa/ochrony, jego autentyczności (w przypadku dóbr kultury) i integralności, • informacje na temat aktualnego stanu zachowania atrybutów światowego dziedzictwa i wszelkich zmian od czasu wpisu, • podsumowanie innego dziedzictwa w obrębie dobra lub w jego pobliżu, na które wniosek może oddziaływać, • odpowiednie ramy prawne, regulacyjne i polityczne, w tym Konwencja Światowego Dziedzictwa, • analiza systemu rządzenia i zarządzania dobrem światowego dziedzictwa.
Proponowane działania i alternatywy <i>Rozdz. 6.3 i 6.7</i>	<ul style="list-style-type: none"> • potrzeba proponowanego działania i jego cele, • opis wszystkich etapów (budowa, eksploatacja, likwidacja, naprawa) proponowanego działania, z wystarczającą szczegółowością, aby raport mógł być odczytywany jako niezależny dokument (dalsze szczegółowe informacje mogą być zawarte w załączniku), • mapy, plany i ilustracje lokalizacji i/lub trasy przedsięwzięcia w odniesieniu do dóbr światowego dziedzictwa, • alternatywy, które były brane pod uwagę, w tym alternatywa „odstąpienia od przedsięwzięcia”.
Określanie i szacowanie oddziaływań <i>Rozdz. 6.8 i 6.9</i>	<ul style="list-style-type: none"> • określanie potencjalnych pozytywnych i negatywnych oddziaływań proponowanego działania na dobro światowego dziedzictwa, w tym skumulowanych oddziaływań, • przewidywanie charakterystyki tych potencjalnych oddziaływań, w tym ujawnienie wszelkich niepewności, • ocena znaczenia potencjalnych oddziaływań na atrybuty, które stanowią o wyjątkowej uniwersalnej wartości oraz na inne wartości dziedzictwa/ochrony.
Środki łagodzące <i>Rozdz. 6.11</i>	<ul style="list-style-type: none"> • niezbędne środki łagodzące, w tym zakresy odpowiedzialności i źródła finansowania, • opis wszelkich pozostałych oddziaływań po ich złagodzeniu.
Zalecenia <i>partie 6.11</i>	<ul style="list-style-type: none"> • zalecenie dotyczące kontynuacji proponowanego działania, preferowanego wariantu alternatywnego lub zaniechania działania w świetle oddziaływań.
Działania następcze <i>Rozdz. 6.14</i>	<ul style="list-style-type: none"> • opis monitorowania wymaganego w przypadku realizacji proponowanych działań, w tym monitorowania sytuacji wyjściowej i wdrażania środków łagodzących, • w przypadku dużych przedsięwzięć proponowany Plan Zarządzania Środowiskiem i Sprawami Społecznymi (lub podobny) dla wnioskodawcy może zostać dodany jako załącznik.
Załączniki	<ul style="list-style-type: none"> • Zakres zadań (Terms of reference), • wszelkie szczegółowe informacje zebrane w celu opisanie sytuacji wyjściowej dla dobra światowego dziedzictwa (np. spis atrybutów wyjątkowej uniwersalnej wartości i innych wartości, informacje o innym dziedzictwie, ankiety, badania naukowe, istotne informacje uzyskane w procesie konsultacji, ilustracje i fotografie itp.), • pomocnicze informacje techniczne w odniesieniu do przewidywania oddziaływań.

6.12 PRZEGLĄD RAPORTU

Raport z **oceny oddziaływania** (rozdział 6.11) powinien zostać udostępniony do skomentowania **uprawnionym**, społeczności lokalnej i innym **interesariuszom** bezpośrednio lub pośrednio zainteresowanym **dobrem światowego dziedzictwa, Państwom-Stronom**, Komitetowi Światowego Dziedzictwa, **Centrum Światowego Dziedzictwa** i **organizacjom doradczym**. Na podstawie otrzymanych komentarzy raport może wymagać przeglądu (analizy) przed formalnym przedłożeniem ostatecznej wersji decydującej wraz z wnioskiem o planowanie/pozwolenie lub z podobnym wnioskiem (rozdział 6.13). Celem przeglądu jest ustalenie, czy metodologia oceny i jej wyniki są odpowiednie, zwłaszcza pod względem oceny oddziaływania na **wyjątkową uniwersalną wartość**, oraz – czy są one odpowiednie do celu pod względem przejrzystości i użyteczności. Dobry przegląd prowadzi do zaufania wnioskowi z oceny oddziaływania.

Przegląd raportu z oceny oddziaływania może mieć różne formy:

- Gdy ocena oddziaływania jest zlecana przez **wnioskodawcę**, wnioskodawca często sprawdza między innymi, czy ocena została przeprowadzona zgodnie z **Zakresem zadań**;
- Jeśli Komitet Światowego Dziedzictwa zwrócił się z prośbą o przeprowadzenie oceny oddziaływania, raport i proponowane działania są zazwyczaj poddawane analizie technicznej przez organizacje doradcze;
- Gdy ocena oddziaływania jest przeprowadzana w ramach krajowych przepisów, zwykle istnieje odpowiedzialny organ, który sprawdza zgodność z odpowiednimi przepisami i polityką. Mogą one również zaangażować inne odpowiednie wydziały lub agencje w celu uzyskania komentarza;
- Raport powinien zostać udostępniony wszystkim odpowiednim uprawnionym i innym interesariuszom tak, aby mieli oni możliwość wniesienia znaczących uwag. Wiele krajowych ram prawnych zapewnia możliwość publicznej analizy, a dobrą praktyką jest przeprowadzanie jej nawet tam, gdzie nie jest to prawnie wymagane;
- Niezależny przegląd oceny oddziaływania może zostać zlecony przez odpowiednich i akredytowanych niezależnych specjalistów – może to być szczególnie pomocne we wrażliwych przypadkach, w których należy zapewnić jakość i przejrzystość oceny oddziaływania.

Ramka 6.7 przedstawia listę kontrolną do przeprowadzenia przeglądu raportu z oceny oddziaływania.

Ramka 6.7 Lista kontrolna raportu z oceny oddziaływania

- Czy raport odnosi się do kwestii poruszonych w dokumencie określającym zakres?
- Czy raport jest zgodny z odpowiednimi wymogami (np. przepisami krajowymi, wymogami darczyńców) dotyczącymi oceny oddziaływania?
- Czy raport w pełni odnosi się do kontekstu światowego dziedzictwa i wyjątkowej uniwersalnej wartości dobra?
- Czy raport wyjaśnia, czy proponowane działanie jest zgodne z odpowiednią polityką i przepisami dotyczącymi dziedzictwa?
- Czy uprawnieni i inni interesariusze zostali zaangażowani w proces oceny oddziaływania i czy ich opinie zostały odpowiednio uwzględnione?
- Czy ocena oddziaływania została przeprowadzona zgodnie z dobrą praktyką oceny oddziaływania i niniejszymi *Wytycznymi*?
- Czy informacje zawarte w raporcie są wiarygodne i technicznie dokładne? Czy wnioski zawarte w raporcie są oparte na odpowiednich dowodach? Czy istnieją istotne luki w danych, które wymagają zastosowania zasady ostrożnościowej?
- Czy w raporcie jasno określono środki łagodzące niezbędne do uniknięcia lub zminimalizowania oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość i inne wartości dziedzictwa/ochrony?
- Czy raport jest jasny, kompletny i odpowiedni do celów wspierania procesu decyzyjnego?

Po przeprowadzeniu przeglądu (analiz) zespół ds. oceny oddziaływania powinien uwzględnić wszelkie uzasadnione informacje zwrotne lub wnioski w raporcie podczas jego finalizacji. Jeśli zespół zdecyduje się nie uwzględniać informacji zwrotnych w raporcie końcowym, powinien wyjaśnić, dlaczego tego nie zrobił. Ostateczna wersja raportu powinna zostać upubliczniona. We wrażliwych przypadkach, jeśli nie jest to możliwe, należy zapewnić jak największą przejrzystość poprzez udostępnianie treści, które nie są problematyczne i oferowanie nietechnicznego streszczenia i/lub publicznej prezentacji dla uprawnionych i innych interesariuszy.

6.13 PODEJMOWANIE DECYZJI

Decyzje dotyczące **proponowanego działania** podejmowane są w trakcie całego procesu oceny oddziaływania. Na przykład:

- odpowiednie organy i wnioskodawcy na etapie przesiewu (screening) (rozdział 6.4) i określania zakresu (rozdział 6.5) podejmują decyzje o tym, czy planowanie proponowanego działania powinno być kontynuowane czy nie,
- **wnioskodawca** może podjąć decyzję o zmianie lokalizacji, projektu, technologii itp. odpowiedniego działania w miarę określenia i oceny oddziaływań (rozdziały 6.8 i 6.9),
- główni inwestorzy, tacy jak banki rozwoju lub inne międzynarodowe instytucje finansowe, wykorzystują końcowy raport z oceny oddziaływania do podjęcia decyzji o sfinansowaniu proponowanego działania,
- odpowiednie organy wykorzystają końcowy raport z oceny oddziaływania jako podstawę do podjęcia decyzji o zatwierdzeniu proponowanego działania, a jeśli zostanie ona podjęta, to na jakich warunkach.

Ostateczna decyzja o tym, czy proponowane działanie powinno zostać zatwierdzone czy też nie, zostanie podjęta przez odpowiednie organy krajowe. Istnieją trzy wersje takiej decyzji:

- Zatwierdzenie zostało udzielone, w tym określone warunki (np. środki łagodzące). Powinno to mieć miejsce tylko wtedy, gdy proponowane działanie – wraz z warunkami – pozwoliłoby uniknąć wszystkich negatywnych oddziaływań na wyjątkową uniwersalną wartość lub jeśli jakiegokolwiek negatywne oddziaływania są zbyt małe, aby zasługiwały na dalsze rozważenie;
- Zatwierdzenie zostało odroczone, na przykład w oczekiwaniu na dodatkowe informacje lub na podstawie wniosków o przeprojektowanie proponowanego działania;
- Odmowa zatwierdzenia.

Oczekuje się, że **Państwa-Strony** podejmą te decyzje w świetle swoich zobowiązań wynikających z **Konwencji Światowego Dziedzictwa** – ocena oddziaływania powinna pomóc w podjęciu tych decyzji. **Ocena oddziaływania w kontekście światowego dziedzictwa ma na celu zapewnienie, że potencjalne oddziaływanie proponowanego działania na wyjątkową uniwersalną wartość zostanie w pełni uwzględnione w procesie decyzyjnym, w celu ochrony tych wyjątkowych miejsc.** Wszystkie proponowane działania – niezależnie od tego, czy są zlokalizowane na obszarze dobra światowego dziedzictwa czy w jego pobliżu – powinny być rozpatrywane pod kątem ich zgodności z długoterminową ochroną wyjątkowej uniwersalnej wartości. Ocena powinna również uwzględniać powiązania dobra z jego szerszym otoczeniem, ponieważ światowego dziedzictwa nie można rozpatrywać w izolacji. Proponowane działania, które nie są zgodne z tym celem, nie powinny zostać zatwierdzone.

6.14 DZIAŁANIA NASTĘPCZE

Jeżeli **proponowane działanie** zostanie zatwierdzone, potrzebne będą długoterminowe mechanizmy obserwacji w celu monitorowania i wdrażania **środków łagodzących**, niezbędnych do zapewnienia ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości i osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju (Tabela 6.4). Chociaż osoby zaangażowane w działania na rzecz **dobra światowego dziedzictwa** nie będą odpowiedzialne za wszystkie takie działania następcze, ich stałe wsparcie ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia wypełnienia długoterminowych zobowiązań w zakresie ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości.

Ocena oddziaływania powinna wskazywać niezbędne warunki – wymagane działania zmniejszające ryzyko – do zatwierdzenia, które stanowiąc będą podstawę dla jasnej strategii wdrażania. W przypadku mniejszego projektu może to być prosta lista uzgodnionych zaleceń. W przypadku dużego projektu może to być wstępny **Plan Zarządzania Środowiskowego i Społecznego** do dokumentacji kontraktowej dla proponowanego działania. Strategia wdrażania określi kierunki rozwoju proponowanych działań w terenie – powinna jasno wyjaśniać, w jaki sposób będą wdrażane i monitorowane środki łagodzące wymagane w ocenie oddziaływania.

W przypadku zatwierdzenia dużego projektu dobrą praktyką jest sporządzenie przez wnioskodawcę Planu Zarządzania Środowiskiem i Sprawami Społecznymi (ESMP), który określa sposób, w jaki projekt będzie realizowany w odniesieniu do odpowiednich przepisów i uzgodnionych środków łagodzących. Przy opracowywaniu planu ESMP dla projektu, który może mieć wpływ na wyjątkową uniwersalną wartość wskazane są konsultacje z instytucjami zajmującymi się dziedzictwem i zespołami zarządzającymi dobrami światowego dziedzictwa. Po uwzględnieniu uzgodnionych środków łagodzących i innych środków ochrony, plan ESMP może stać się dobrą podstawą do rozliczania wnioskodawców, monitorowania postępów projektu i omawiania wszelkich niezbędnych korekt w trakcie jego realizacji (rozdział 6.14). Ponadto jest to zalecane w celu zapewnienia wszystkim zaangażowanym w realizację projektu wiedzy na temat wyników oceny oddziaływania, nawet jeśli nie byli jej częścią.

Obowiązkiem wnioskodawcy jest dopilnowanie, aby proponowane działanie nie powodowało żadnych negatywnych oddziaływań podczas jego realizacji. Zazwyczaj będzie to nadzorowane przez **organy ds. środowiska i dziedzictwa**, a następnie może być realizowane przez „komitety obywatelskie”, wspólne komisje lub inne ustalenia odpowiednie dla lokalnego zarządzania. Zespół zarządzający dobrem światowego dziedzictwa powinien dokonać przeglądu wewnętrznych procesów monitorowania i oceny. Punkt Kontaktowy Państwa-Strony może uwzględnić aktualizację przedsięwzięcia i wdrożenie zaleceń oceny oddziaływania w okresowych raportach i/lub **raportach o stanie zachowania** składanych do **Centrum Światowego Dziedzictwa** UNESCO. Jest to szczególnie ważne w przypadku, gdy Komitet Światowego Dziedzictwa zażądał takiej sprawozdawczości. Proces oceny oddziaływania może zasugerować dodatkowe obszary, które mogą być z czasem monitorowane. Zapewnia to nie tylko dodatkowe kontrole wdrażania proponowanych działań, lecz także gwarantuje, że dostępne są bardziej wiarygodne i długoterminowe dane brzegowe dla wszelkich innych przyszłych działań (rozdział 6.6).

Tabela 6.4 Działania następcze po zatwierdzeniu proponowanego działania

Działanie następcze	Co musi się wydarzyć?	Kto jest za to odpowiedzialny?
Wdrażanie wymaganych środków łagodzących	Dokumentacja zaleceń oceny oddziaływania w zakresie środków łagodzących oraz ich wdrożenie w ramach rozwoju proponowanych działań. W przypadku dużych przedsięwzięć strategia stosowania powinna zostać włączona do Planu Zarządzania Środowiskiem i Sprawami Społecznymi wnioskodawcy. Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO powinno być na bieżąco informowane o postępach w stosowaniu, aby zapewnić ochronę wyjątkowej uniwersalnej wartości.	<ul style="list-style-type: none"> Wnioskodawca
Monitorowanie sytuacji wyjściowej	Ciągłe gromadzenie informacji o atrybutach dobra światowego dziedzictwa, które można wykorzystać do porównania z danymi sytuacji wyjściowej, zebranymi podczas oceny oddziaływania (rozdział 6.6), i prognozami oceny oddziaływania, w celu ustalenia, czy sytuacja przebiega zgodnie z planem, czy też należy coś zrobić.	<ul style="list-style-type: none"> Wnioskodawca Państwo-Strona Zespół zarządzający dobrem światowego dziedzictwa Obywatele
Monitorowanie i audyt zgodności	Bieżące gromadzenie informacji i przegląd w odniesieniu do warunków ustalonych w ramach pozwolenia na budowę w celu zapewnienia, że warunki są spełniane.	<ul style="list-style-type: none"> Właściwe organy Obywatele
Zarządzanie	Jeśli monitorowanie wykaże, że pojawiły się kwestie wymagające podjęcia działań, wówczas istniejące systemy zarządzania (zarówno w odniesieniu do proponowanych działań, jak i dobra światowego dziedzictwa) mogą zostać wykorzystane do szybkiej reakcji	<ul style="list-style-type: none"> Wnioskodawca Zespół zarządzający dobrem światowego dziedzictwa
Komunikowanie	Informowanie uprawnionych i innych interesariuszy (którzy mogą być bezpośrednio zaangażowani) o wynikach działań następczych. W przypadku działań cyklicznych (np. dziesięcioletnich planów zagospodarowania przestrzennego), monitorowanie stanu sytuacji wyjściowej zapewni informacje referencyjne dla oceny oddziaływania następnego planu.	<ul style="list-style-type: none"> Wnioskodawca Państwo-Strona Zespół zarządzający dobrem światowego dziedzictwa
Egzekwowanie	Jeśli okaże się, że przedsięwzięcie ma negatywne oddziaływanie na wyjątkową uniwersalną wartość dobra światowego dziedzictwa – ze względu na nieprzewidziane okoliczności, nowe sytuacje lub nieodpowiednie działania następcze i stosowanie środków łagodzących – przedsięwzięcie powinno zostać natychmiast wstrzymane. Komitet Światowego Dziedzictwa może zbadać sprawę i zażądać wysłania misji do dobra światowego dziedzictwa w celu udzielenia porady.	<ul style="list-style-type: none"> Centrum Światowego Dziedzictwa Organizacje doradcze Komitet Światowego Dziedzictwa Obywatele

SKRÓTY

W niniejszych *Wytycznych* starano się nie używać skrótów, aby tekst był jak najbardziej zrozumiały dla czytelników, którzy nie znają niektórych nowych terminów. Jednakże, w celu odniesienia się do innych dokumentów, które regularnie używają skrótów, warto zwrócić uwagę na te najczęściej występujące:

EIA	Ocena oddziaływania na środowisko (OOŚ) (Environmental Impact Assessment)
ESIA	Ocena oddziaływania na środowisko i społeczeństwo (Environmental and Social Impact Assessment)
ESMP	Plan Zarządzania Środowiskiem i Sprawami Społecznymi (Environmental and Social Management Plan)
FPIC	dobrowolna, uprzednia i świadoma zgoda (Free, Prior and Inform Consent)
ICCROM	Międzynarodowe Centrum Badań nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property)
ICOMOS	Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (International Council on Monuments and Sites)
IUCN	Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody (International Union for Conservation of Nature)
OUV	wyjątkowa uniwersalna wartość (Outstanding Universal Value)
SEA	Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko (Strategic Environmental Assessment)
SOUV	Deklaracja wyjątkowej uniwersalnej wartości (Statement of Outstanding Universal Value)

GLOSARIUSZ

Termin	Definicja
Działanie	Polityka, plan, program lub przedsięwzięcie.
Organizacje doradcze	<p>Trzy organizacje międzynarodowe wymienione w Konwencji światowego dziedzictwa, które doradzają Komitetowi Światowego Dziedzictwa w jego obradach, to: ICCROM (Międzynarodowe Centrum Badań nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego), ICOMOS (Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych) oraz IUCN (Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody).</p> <p>Organizacje doradcze pełnią następujące funkcje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doradztwo w realizacji Konwencji światowego dziedzictwa w obszarze, w którym się specjalizują; • Zapewnienie porad ekspertów w zakresie ochrony i zarządzania dobrami wpisanymi na Listę światowego dziedzictwa; • Wspieranie Centrum Światowego Dziedzictwa w przygotowywaniu dokumentacji Komitetu, porządku obrad jego posiedzeń oraz we wdrażaniu decyzji Komitetu; • Pomoc w opracowaniu i wdrożeniu Globalnej strategii na rzecz reprezentatywnej, zrównoważonej i wiarygodnej Listy światowego dziedzictwa, Strategii budowania potencjału światowego dziedzictwa, sprawozdawczości okresowej oraz wzmocnienia efektywnego wykorzystania Funduszu Światowego Dziedzictwa; • Monitorowanie stanu zachowania dóbr światowego dziedzictwa (w tym poprzez misje monitorowania reaktywnego na wniosek Komitetu i misje doradcze na zaproszenie Państw-Stron); • Analiza wniosków o pomoc międzynarodową; • Uczestniczenie w posiedzeniach Komitetu Światowego Dziedzictwa i Biura z głosem doradczym. <p>Organizacje doradcze są zaangażowane w analizę proponowanych działań i wszelkich działań powiązanych ocen oddziaływania, gdy są one wymagane przez Komitet Światowego Dziedzictwa.</p>
Obszar oddziaływania	<p>Obszar oddziaływania proponowanego działania to obszar geograficzny, na którym mogą wystąpić oddziaływania bezpośrednie, pośrednie i skumulowane. Koncepcja ta uwzględnia obszar, który będzie faktycznie zajmowany przez proponowane działanie, a także szerszy obszar, na który przedsięwzięcie będzie oddziaływać (np. poprzez emisje do powietrza, ruch drogowy lub działalność gospodarczą). Koncepcja ta powinna również uwzględniać odpowiednie granice dla atrybutów dobra światowego dziedzictwa i innych elementów środowiska (np. granice populacji, granice administracyjne, obszary występowania dzikiej przyrody). Brzegowe informacje na temat tego obszaru powinny zostać zebrane podczas oceny oddziaływania.</p>

Termin	Definicja
Atrybuty	<p>Atrybuty to elementy miejsca dziedzictwa, które stanowią o jego wartościach dziedzictwa/ochrony i umożliwiają zrozumienie tych wartości. Mogą to być cechy fizyczne, struktura materialna i inne namacalne cechy, ale mogą to być również aspekty niematerialne, takie jak procesy, ustalenia społeczne lub praktyki kulturowe, a także skojarzenia i relacje, które znajdują odzwierciedlenie w fizycznych elementach dobra.</p> <p>W przypadku miejsc dziedzictwa kulturowego mogą to być budynki lub inne budowle oraz ich formy, materiały, projekty, zastosowania i funkcje, ale także układy urbanistyczne, procesy rolnicze, ceremonie religijne, techniki budowlane, relacje wizualne i powiązania duchowe.</p> <p>W przypadku dóbr przyrodniczych mogą to być określone cechy krajobrazu, obszary siedlisk, wyróżniające się gatunki, aspekty związane z jakością środowiska (takie jak nienaruszony stan, wysoka/nieskazitelna jakość środowiska), skala i naturalność siedlisk oraz wielkość i żywotność populacji dzikich zwierząt.</p> <p>Atrybuty i interakcje między nimi powinny być przedmiotem działań w zakresie ochrony, konserwacji i zarządzania.</p> <p>Termin „atrybuty” jest szczególnie używany w odniesieniu do dóbr światowego dziedzictwa, a jasne zrozumienie atrybutów, które stanowią o ich wyjątkowej uniwersalnej wartości, ma kluczowe znaczenie dla ich długoterminowej ochrony. Rozmieszczenie przestrzenne tych atrybutów i odpowiednie wymogi ochrony powinny stanowić podstawę do określenia granic dobra i innych działań związanych z zarządzaniem</p>
Autentyczność	<p>Dobra światowego dziedzictwa, które są nominowane na podstawie kryteriów od (i) do (vi) (tj. dziedzictwo kulturowe) muszą spełniać warunki autentyczności.</p> <p>W zależności od rodzaju dziedzictwa kulturowego i jego kontekstu kulturowego, dobra mogą być rozumiane jako spełniające warunki autentyczności, jeśli ich wartości kulturowe (uznane w proponowanych kryteriach nominacji) są prawdziwie i wiarygodnie wyrażone za pomocą różnych atrybutów, w tym takich jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • forma i projekt, • materiały i tworzywo, • zastosowanie i funkcja, • tradycje, techniki i systemy zarządzania, • lokalizacja i otoczenie, • język i inne formy dziedzictwa niematerialnego, • duchowość i uczucia, • inne czynniki wewnętrzne i zewnętrzne.
Ocena sytuacji wyjściowej	<p>Ocena sytuacji wyjściowej (warunków brzegowych) to odpowiedni opis środowiska dotkniętego oddziaływaniem przedsięwzięcia: i) w jego obecnym stanie, ii) w stanie, w jakim znajdowało się w momencie wpisu na Listę światowego dziedzictwa oraz iii) w stanie, w jakim można by oczekiwać jego rozwoju, gdyby przedsięwzięcie nie było kontynuowane. Powinno to obejmować wszystkie wymiary środowiska: fizyczny, biologiczny, wykorzystanie zasobów, społeczny, kulturowy, zdrowotny i ekonomiczny. Skuteczność oceny oddziaływania zależy bezpośrednio od tego, jak dobrze warunki te są rozumiane.</p>

Termin	Definicja
Strefa buforowa	W przypadku dóbr światowego dziedzictwa strefa buforowa to obszar otaczający dobro, który ma dodatkowe prawne i/lub zwyczajowe ograniczenia dotyczące jego użytkowania i rozwoju w celu zapewnienia dodatkowej ochrony dobra. Powinno to obejmować bezpośrednie otoczenie dobra, ważne widoki i inne obszary lub atrybuty, które są funkcjonalnie ważne jako wsparcie dla dobra i jego ochrony. Obszar stanowiący strefę buforową powinien być określany w każdym przypadku za pomocą odpowiednich mechanizmów. Wyznaczanie stref buforowych jest przyjmowane przez Komitet Światowego Dziedzictwa; wszelkie modyfikacje lub tworzenie stref buforowych po wpisaniu dobra na Listę światowego dziedzictwa muszą zostać zatwierdzone przez Komitet Światowego Dziedzictwa po złożeniu formalnego wniosku określonego w paragrafach 163–167 Wytucznych Operacyjnych.
Oddziaływania skumulowane	Skumulowane oddziaływania wynikają z połączenia oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko z takim samym oddziaływaniem na środowisko innych przeszłych, obecnych lub racjonalnie przewidywalnych przyszłych przedsięwzięć lub działań, w tym tych, które mogą być umożliwione przez to przedsięwzięcie.
Likwidacja	Likwidacja następuje pod koniec okresu eksploatacji przedsięwzięcia i obejmuje całkowite usunięcie struktur i innych elementów eksploatacji przedsięwzięcia, zwykle przez tych, którzy je zbudowali. Celem jest przywrócenie miejsca do poprzedniego stanu.
Oddziaływanie bezpośrednie	Bezpośrednie oddziaływanie jest wynikiem związku przyczynowo-skutkowego między przedsięwzięciem a określonym atrybutem światowego dziedzictwa lub innymi elementami środowiska. Zobacz także: oddziaływanie, oddziaływanie pośrednie, oddziaływanie skumulowane.
Zarządzanie ryzykiem katastrof (DRM – Disaster risk management)	Opracowywanie, wdrażanie i ocena strategii, polityk i środków w celu: <ul style="list-style-type: none"> • poprawy zrozumienia ryzyka katastrof, • pomocy w ograniczaniu ryzyka katastrof, • przekazywania i promowania ciągłego doskonalenia praktyk w zakresie gotowości na wypadek katastrof, reagowania na nie i usuwania ich skutków. <p>Wyraźnym celem zarządzania ryzykiem katastrof jest zwiększenie bezpieczeństwa i dobrostanu ludzi, a także zrównoważony rozwój.</p>
Środowisko	Termin „środowisko” różni się znacznie w zależności od jurysdykcji i organizacji. Jednak w kontekście światowego dziedzictwa należy stosować kompleksową definicję, która obejmuje fizyczny, biologiczny, zasobowy, społeczny, kulturowy, zdrowotny i ekonomiczny wymiar środowiska przedsięwzięcia.
Organy ds. środowiska i dziedzictwa kulturowego	Organy ds. środowiska i dziedzictwa kulturowego to organizacje rządowe odpowiedzialne przede wszystkim za zarządzanie dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym i zapewnianie im ochrony w swoich krajach. Organy te będą również odpowiedzialne za wdrażanie działań związanych z Konwencją w swoich państwach.
Ocena oddziaływania na środowisko i społeczeństwo (ESIA)	Ocena oddziaływania na środowisko i społeczeństwo, znana również jako ocena oddziaływania na środowisko (EIA–OOŚ), odnosi się do oceny na poziomie projektu (np. projektu elektrowni wodnej lub autostrady). Zobacz także: ocena oddziaływania na dziedzictwo, ocena oddziaływania, strategiczna ocena oddziaływania na środowisko.

Termin	Definicja
Plan Zarządzania Środowiskiem i Sprawami Społecznymi (ESMP)	<p>W ramach oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo, zarządzanie oddziaływaniem obejmuje unikanie i minimalizację oddziaływania podczas planowania i opracowywania przedsięwzięcia. Na etapie wdrażania, Plany Zarządzania Środowiskiem i Sprawami Społecznymi (ESMP) stanowią część procesu planowania zarządzania oddziaływaniem i często są osadzone w systemie zarządzania środowiskiem i sprawami społecznymi.</p> <p>Indywidualne plany ESMP są zazwyczaj przygotowywane przez wnioskodawcę dla różnych etapów przedsięwzięcia w miarę potrzeb, np. budowy, eksploatacji, likwidacji i zamknięcia.</p> <p>ESMP zazwyczaj odnoszą się do konkretnych potrzeb, takich jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • gotowość i reagowanie na wypadek katastrof, • zarządzanie: <ul style="list-style-type: none"> • obszarem, głębą i bioróżnorodnością, • niebezpiecznymi substancjami i odpadami, • ilością i jakością wody, • jakością powietrza, • hałasem i wibracją, • zdrowiem i bezpieczeństwem publicznym, • dziedzictwem kulturowym. <p>Każdy plan ESMP określa role i obowiązki związane z realizacją planowanych działań, w tym nadzór, monitorowanie i sprawozdawczość. Warto, aby zespół zarządzający miejscem światowego dziedzictwa znał ESMP, by mógł omówić procesy monitorowania i upewnić się, że są one odpowiednie dla ochrony dziedzictwa.</p>
Części składowe środowiska	<p>Części składowe środowiska to konkretne elementy miejsca dziedzictwa, na które może oddziaływać proponowane działanie, w tym krajobraz, gleba, woda, powietrze i atmosfera, rośliny, dzika przyroda, ekosystemy, populacja ludzka i osady, inne dziedzictwo kulturowe itp. W ocenie oddziaływania niektóre z tych komponentów są określane jako wartościowe elementy środowiska (VEC – Valued Environmental Components). Są to części składowe środowiska, które z różnych powodów są uważane za ważne dla interesariuszy przedsięwzięcia, ogółu społeczeństwa, organów administracji rządowej lub innych kluczowych uczestników oceny oddziaływania. Są one sposobem na uporządkowanie kwestii – które należy zbadać w ramach oceny oddziaływania, zidentyfikowanych w ramach określania zakresu – w łatwe do zarządzania pakiety. W kontekście światowego dziedzictwa, atrybuty wyjątkowej uniwersalnej wartości należy uznać za cenne części składowe środowiska (VEC).</p>
Czynniki	<p>Czynniki to wszystko, co może mieć pozytywne lub negatywne oddziaływanie na wartości i atrybuty miejsca dziedzictwa oraz stan jego zachowania. Czynniki negatywne są zwykle nazywane zagrożeniami. Sposób, w jaki czynniki oddziałują na dobro, należy przeanalizować za pomocą szeregu parametrów, a mianowicie podstawowych przyczyn, które są źródłem czynnika, ich pochodzenia (czy pochodzą z dobra lub spoza niego), bieżącego i potencjalnego oddziaływania wynikającego z czynnika oraz zakresu i dotkliwości oddziaływania na atrybuty miejsca dziedzictwa.</p>
Dziedzictwo	<p>Są to wszystkie odziedziczone dobra, które ludzie cenią z powodów wykraczających poza zwykłą użyteczność. Dziedzictwo jest szerokim pojęciem i obejmuje wspólne dziedzictwo środowiska naturalnego, wytwory ludzi oraz wytwory i interakcje między ludźmi a przyrodą. Obejmuje ono środowiska zabudowane, lądowe, słodkowodne i morskie, krajobrazy i krajobrazy morskie, różnorodność biologiczną, georóżnorodność, kolekcje, praktyki kulturowe, wiedzę, doświadczenia życiowe itp.</p>

Termin	Definicja
Ocena oddziaływania na dziedzictwo (HIA – Heritage Impact Assessment)	Ocena oddziaływania na dziedzictwo to ocena na poziomie konkretnego działania lub projektu, która koncentruje się na identyfikacji i ocenie potencjalnego oddziaływania proponowanego działania lub projektu na wartości dziedzictwa/ochrony miejsca dziedzictwa przyrodniczego i/lub kulturowego. W kontekście dóbr światowego dziedzictwa ocena oddziaływania na dziedzictwo powinna w szczególności koncentrować się na identyfikacji i ocenie negatywnego i pozytywnego oddziaływania na atrybuty, które stanowią o wyjątkowej uniwersalnej wartości dobra światowego dziedzictwa.
Podejście oparte na prawach człowieka lub podejścia oparte na prawach	Podejście do ochrony oparte na prawach można rozumieć jako integrację norm, standardów i zasad dotyczących praw w politykę, planowanie, wdrażanie i ocenę wyników, aby zapewnić, że praktyka ochrony szanuje prawa we wszystkich przypadkach i wspiera ich dalszą realizację tam, gdzie jest to możliwe. Przyjęcie podejścia do ochrony opartego na prawach służy zapewnieniu, że ochrona praw i ochrona różnorodności biologicznej wzajemnie się wzmacniają.
Oddziaływanie	To efekty lub konsekwencje, jakie ma czynnik na atrybuty miejsca dziedzictwa zarówno pod względem stanu zachowania atrybutów, jak i ich zdolności do przekazywania wartości dziedzictwa/ochrony. Oddziaływanie to różnica między przyszłym stanem środowiska z realizacją projektu inwestycyjnego a przyszłym stanem bez niego. Należy pamiętać, że – aby wystąpiło oddziaływanie – musi istnieć źródło oddziaływania (np. hałas z zakładu przemysłowego), odbiorca lub atrybut dobra światowego dziedzictwa, który jest dotknięty oddziaływaniem (np. mieszkańcy mieszkający w pobliżu) oraz ścieżka lub droga, którą szkodliwe działanie lub materiał może dotrzeć do odbiorcy (np. powietrze). Oddziaływania mogą być pozytywne lub negatywne, a także bezpośrednie lub pośrednie, bieżące lub potencjalne i mogą pochodzić z miejsca dziedzictwa, wszelkich istniejących stref buforowych, a nawet spoza nich. Zobacz także: oddziaływanie bezpośrednie, oddziaływanie pośrednie, oddziaływanie skumulowane.
Ocena oddziaływania	Ocena oddziaływania to proces określania, przewidywania i oceny potencjalnego oddziaływania proponowanych działań na środowisko przed podjęciem ważnych decyzji i zobowiązań. Jest ona podejmowana w celu uniknięcia lub złagodzenia negatywnego oddziaływania oraz zwiększenia korzystnego oddziaływania. Ogólnie rzecz biorąc, ocena oddziaływania może być postrzegana jako sposób myślenia i planowania, który może być stosowany do wszystkich skali działalności. Ocena oddziaływania może być stosowana do propozycji rozwojowych na różnych poziomach – przedsięwzięć, planów, programów i polityk. Zobacz także: ocena oddziaływania na środowisko i społeczeństwo, ocena oddziaływania na dziedzictwo, strategiczna ocena oddziaływania na środowisko.
Oddziaływania pośrednie	Oddziaływania pośrednie to oddziaływania na środowisko, które nie są bezpośrednim wynikiem przedsięwzięcia, często powstające na uboczu lub w wyniku skomplikowanego procesu inwestycyjnego. Czasami określane są jako oddziaływania „drugiego” lub „trzeciego stopnia” lub „wtórne”. Zobacz także: oddziaływanie, oddziaływania bezpośrednie, oddziaływania skumulowane.
Integralność	Wszystkie dobra nominowane do wpisu na Listę światowego dziedzictwa muszą spełniać warunki integralności. Integralność jest miarą całości i nienaruszalności dziedzictwa przyrodniczego i/lub kulturowego oraz jego atrybutów. Zbadanie warunków integralności wymaga zatem oceny zakresu, w jakim dobro: <ul style="list-style-type: none"> a. zawiera wszystkie elementy niezbędne do wyrażenia jego wyjątkowej uniwersalnej wartości, b. jest odpowiedniej wielkości, aby zapewnić pełną reprezentację cech i procesów, które nadają mu znaczenie, c. cierpi z powodu niekorzystnego oddziaływania rozwoju i/lub zaniedbania.
Iteracyjny (powtarzalny)	Termin używany do opisu procesu oceny oddziaływania, który nie jest liniowy – etapy procesu powtarzają się w miarę gromadzenia nowych informacji.

Termin	Definicja
Łagodzenie	<p>Zgodnie z definicją łagodzenie (mitigation) to „działanie polegające na zmniejszeniu dotkliwości, powagi lub bolesności czegoś”. Ma ono na celu zapobieganie wystąpieniu negatywnych oddziaływań i utrzymanie tych, które wystąpią, na akceptowalnym poziomie. Środki łagodzące są najpierw określane i w stosownych przypadkach przyjmowane podczas studiów wykonalności przedsięwzięcia przy rozważaniu alternatyw i opcji projektowych, w celu uniknięcia lub zmniejszenia oddziaływania. Następnie stają się one częścią planu realizacji przedsięwzięcia w celu uwzględnienia oddziaływań, które mogą wystąpić podczas budowy, eksploatacji, likwidacji i zamknięcia. Środki łagodzące mogą obejmować zarówno środki strukturalne (np. zmiany projektu lub lokalizacji), jak i środki niestrukuralne (np. instrumenty instytucjonalne i polityczne, świadczenie usług na rzecz społeczności oraz szkolenia i budowanie potencjału).</p> <p>Podczas gdy ocena oddziaływania zazwyczaj obejmuje szereg środków łagodzących w ramach hierarchii środków łagodzących (od unikania do kompensacji), nie wszystkie z tych opcji są odpowiednie w kontekście światowego dziedzictwa. W rzeczywistości całkowite uniknięcie negatywnych oddziaływań lub zminimalizowanie ich do akceptowalnych poziomów to jedyne rodzaje środków łagodzących, które należy rozważyć. Należy zauważyć, że „łagodzenie” zwykle dotyczy radzenia sobie z negatywnymi oddziaływaniami. Przedsięwzięcia mogą mieć również pozytywne oddziaływanie, zwłaszcza jeśli zostały zaprojektowane z myślą o zachowaniu lub wzmocnieniu wartości biofizycznych lub społecznych.</p>
Krajowy Punkt Kontaktowy	Organizacja/-e rządowa/-e odpowiedzialna/-e przede wszystkim za zapewnienie realizacji działań związanych z Konwencją światowego dziedzictwa w swoich krajach i działająca/-e jako kanał komunikacji między Sekretariatem (Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO), krajowymi władzami publicznymi i innymi interesariuszami.
Wytyczne Operacyjne	<p>Wytyczne operacyjne do realizacji Konwencji światowego dziedzictwa (po raz pierwszy opublikowane w 1977 r., ostatnie wydanie: 2021 r.) to dokument, który ma na celu ułatwienie realizacji Konwencji światowego dziedzictwa poprzez ustanowienie procedur dotyczących:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wpisu dobra na Listę światowego dziedzictwa i Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu, - ochrony i konserwacji dóbr światowego dziedzictwa, - przyznawania pomocy międzynarodowej w ramach Funduszu Światowego Dziedzictwa, - mobilizowania wsparcia krajowego i międzynarodowego na rzecz Konwencji.
Inne wartości dziedzictwa/ ochrony	W kontekście niniejszych <i>Wytycznych</i> są to wartości związane z dziedzictwem/ochroną, które dobro może posiadać oprócz wyjątkowej uniwersalnej wartości. Mogą one obejmować powody wyznaczenia dobra światowego dziedzictwa jako mającego znaczenie dla dziedzictwa narodowego lub lokalnego oraz wartości rdzenne przypisywane dobru. Mogą one również obejmować inne aspekty miejsca, które – choć nie podtrzymują wyjątkowej uniwersalnej wartości – mają jednak wartość estetyczną, historyczną, naukową, społeczną lub inną.
Wyjątkowa uniwersalna wartość (OUV – Outstanding Universal Value)	Jest to wartość dziedzictwa kulturowego i/lub przyrodniczego, która jest tak wyjątkowa, że przekracza granice państwowe i ma wspólne znaczenie dla obecnych i przyszłych pokoleń całej ludzkości. W związku z tym stała ochrona tego dziedzictwa ma najwyższe znaczenie dla całej społeczności międzynarodowej.
Zgłoszenie z paragrafu 172 lub 174	<p>Paragraf 172 Wytycznych Operacyjnych do wdrażania Konwencji światowego dziedzictwa zachęca Państwa-Strony do powiadamiania Komitetu, za pośrednictwem Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO, o wszelkich proponowanych działaniach, które mogą oddziaływać na wyjątkową uniwersalną wartość dóbr światowego dziedzictwa przed podjęciem jakichkolwiek decyzji.</p> <p>Paragraf 174 stanowi, że społeczeństwo obywatelskie może również przekazywać informacje do Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO, jeśli uzna, że stan dobra uległ poważnemu pogorszeniu lub że niezbędne środki naprawcze nie zostały podjęte w proponowanym terminie, w którym to przypadku Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO skontaktuje się z Państwem-Stroną w celu zweryfikowania informacji.</p>

Termin	Definicja
Zasada ostrożnościowa	<p>Zasada ostrożnościowa umożliwiła decydentom przyjęcie środków zapobiegawczych, gdy dowody naukowe dotyczące zagrożenia dla środowiska lub zdrowia ludzkiego są niepewne, a stawka jest wysoka.</p> <p>Deklaracja z Rio de Janeiro (Organizacja Narodów Zjednoczonych, 1992 r.) definiuje zasadę ostrożności w następujący sposób: „W przypadku zagrożenia poważnymi lub nieodwracalnymi szkodami, brak pełnej pewności naukowej nie może być powodem odkładania efektywnych kosztowo środków zapobiegających degradacji środowiska”.</p>
Obszar realizacji przedsięwzięcia (PDA – Project development area)	<p>Obszar realizacji przedsięwzięcia to przewidywany obszar fizycznych zakłóceń związanych z budową i eksploatacją przedsięwzięcia. Obejmuje on główny teren lub trasę przedsięwzięcia, a także obszar wszelkiej nowej infrastruktury niezbędnej do jego obsługi, takiej jak drogi dojazdowe, linie przesyłowe energii oraz zbiorniki i rurociągi wodociągowe.</p> <p>Zobacz także: obszar oddziaływania.</p>
Wnioskodawca	<p>Osoba, grupa lub organizacja, która proponuje działanie, a następnie mobilizuje zespół do jego realizacji. Wnioskodawcą może być zespół zarządzający dobrem światowego dziedzictwa, inna instytucja rządowa, deweloper, organizacja, organizacja ludności rdzennej, grupa społeczna lub inny interesariusz.</p>
Proponowane działanie	<p>Zobacz: działanie.</p>
Rezydualne oddziaływania	<p>Oddziaływania, które nadal występują, nawet po opracowaniu środków łagodzących.</p> <p>Zobacz także: oddziaływania, środki łagodzące.</p>
Uprawnieni (rights-holders)	<p>Podmioty społecznie obdarzone uprawnieniami prawnymi lub zwyczajowymi w odniesieniu do zasobów dziedzictwa. W przypadkach, w których zaangażowana jest ludność rdzenna, ma ona prawo do swobodnej, uprzedniej i świadomej zgody przed zatwierdzeniem jakiegokolwiek przedsięwzięcia oddziałującego na jej ziemi lub terytorii i inne zasoby, a także musi uczestniczyć w ocenie oddziaływania.</p>
Określanie zakresu	<p>Określanie zakresu identyfikuje kwestie, które są uważane za wystarczająco ważne dla planowania i podejmowania decyzji, aby zostały uwzględnione w ocenie oddziaływania na środowisko i społeczeństwo, oraz eliminuje lub ogranicza rozważanie tych kwestii, które są mało istotne lub nie mają znaczenia. Pozwala to skupić się na ważnych kwestiach i uniknąć marnowania czasu i zasobów na zbędne poszukiwanie informacji.</p> <p>Określanie zakresu to proces, który następuje na wczesnym etapie oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo, zwykle po przesiewie (screening). Zwykle następuje podczas studiów wykonalności, kiedy charakter i zakres przedsięwzięcia (scope) są opracowywane na dość ogólnym poziomie, z niewielką ilością szczegółów lub bez nich. W związku z tym, określanie zakresu jest na ogół jakościową oceną potencjalnych zagrożeń i oddziaływań na środowisko (podczas gdy późniejsza ocena oddziaływania jest bardziej ilościowa).</p> <p>Zazwyczaj wynikiem procesu ustalania zakresu jest dokument mający na celu ukierunkowanie przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko (EIA–OOŚ). Dokument ten może przybierać różne formy i mieć różne nazwy w różnych systemach oceny oddziaływania, np. wstępne badanie środowiskowe, raport zakresowy, wytyczne dotyczące oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo, zakres wymagań i obowiązków oraz streszczenie biznesplanu.</p>
Przesiew (screening)	<p>Przesiew jest pierwszym etapem oceny oddziaływania i pomaga podjąć decyzję, czy ocena jest potrzebna. Kiedy przesiew wskazuje, że proponowane działanie potencjalnie miałoby negatywne oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość dobra światowego dziedzictwa, wymagana jest ocena oddziaływania i wnioskodawca powinien być zachęcany do rewizji proponowanego działania i jego skorygowania, jeśli trzeba, aby uniknąć lub minimalizować te potencjalne oddziaływania na wczesnych etapach.</p>

Termin	Definicja
Interesariusze (stakeholders)	<p>W kontekście światowego dziedzictwa interesariusze to osoby, które mają bezpośrednio lub pośrednio interesy i obawy związane z zasobami dziedzictwa, ale niekoniecznie posiadają do nich prawnie lub społecznie uznane uprawnienia.</p> <p>W ocenie oddziaływania interesariuszami są osoby lub grupy, na które przedsięwzięcie może oddziaływać, albo ktoś lub organizacja, która reprezentuje takie osoby. Łącznie te dwie grupy są czasami określane jako „zainteresowane i poszkodowane strony”.</p>
Stan zachowania (state of conservation)	<p>Stan zachowania odnosi się do warunków (w tym m.in. stanu fizycznego, autentyczności i integralności) dobra światowego dziedzictwa, jego podatności na zagrożenia, czynników oddziałujących oraz środków ochrony wprowadzonych w celu utrzymania jego wyjątkowej uniwersalnej wartości. W kontekście światowego dziedzictwa termin „stan zachowania” jest często używany w odniesieniu do regularnego monitoringu reaktywnego, regulowanego przez Wytyczne Operacyjne. Informacje na temat stanu zachowania dobra mogą być przekazywane do Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO, organizacji doradczych i do Komitetu Światowego Dziedzictwa za pośrednictwem raportów o stanie zachowania (SOC reports), przekazywanych przez zainteresowane Państwo-Stronę w celu spełnienia wymogów paragrafów 169 i 172 Wytycznych Operacyjnych lub z innych źródeł, zgodnie z paragrafem 174, w ramach procesów monitorowania reaktywnego. Procesy te mogą obejmować ocenę oddziaływania.</p>
Deklaracja wyjątkowej uniwersalnej wartości (SOUV – Statement of Outstanding Universal Value)	<p>Oficjalna deklaracja przyjęta przez Komitet Światowego Dziedzictwa w momencie wpisu dobra na Listę światowego dziedzictwa (lub z mocą wsteczną, w przypadku wpisów sprzed 2007 r.). Podsumowuje ona powody, dla których dobro zostało uznane za posiadające wyjątkową uniwersalną wartość, sposób, w jaki spełnia on odpowiednie kryteria, warunki integralności (a w przypadku dóbr kultury – autentyczności) oraz ustalenia i wymogi dotyczące ochrony i zarządzania, które mają na celu ochronę dobra i utrzymanie jego wyjątkowej uniwersalnej wartości w perspektywie długoterminowej. Przyjęta Deklaracja wyjątkowej uniwersalnej wartości stanowi zasadniczy punkt odniesienia do zarządzania i monitorowania dobra oraz jej stanu zachowania.</p>
Państwa-Strony	<p>Państwa, które przystąpiły do Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (Konwencji światowego dziedzictwa) (UNESCO, 1972 r.).</p>
Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko (SEA)	<p>Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko ma zastosowanie do strategicznych poziomów podejmowania decyzji, takich jak polityki, plany i programy. Jest ona ogólnie rozumiana jako ocena oddziaływania, która ma na celu uwzględnienie kwestii biofizycznych, społecznych, kulturowych, gospodarczych i zdrowotnych w strategicznym procesie decyzyjnym. Jej celem jest informowanie planistów, decydentów i społeczeństwa o zrównoważonym charakterze takich decyzji, ułatwianie poszukiwania najlepszej alternatywy i zwiększanie wiarygodności podejmowanych decyzji.</p>
Zakres zadań (Terms of reference)	<p>Zakres zadań to dokument zazwyczaj przekazywany zespołowi ds. oceny oddziaływania, opisujący ocenę, która musi zostać przeprowadzona, jakie kwestie należy wziąć pod uwagę i jakie szczególne metody należy zastosować. Dokument ten jest często adaptowany z raportu zakresowego (scoping report).</p>
Wartości	<p>W kontekście ochrony dziedzictwa wartości są cechami, dla których miejsce dziedzictwa jest uważane za ważne do ochrony dla obecnych i przyszłych pokoleń. Wartości są określane przez szereg czynników społecznych i kulturowych. To, co jest cenione przez jedną grupę społeczną, może nie być cenione przez inną, może być cenione z różnych powodów lub może być cenione przez jedno pokolenie, ale może nie być cenione przez następne pokolenie. Miejsca dziedzictwa mają zazwyczaj szereg wartości: estetycznych, architektonicznych, biologicznych, ekologicznych, historycznych, geologicznych, społecznych, duchowych itp. Wartości te są zawarte i przekazywane przez atrybuty miejsca dziedzictwa.</p>

Termin	Definicja
Szersze otoczenie (wider setting)	Szersze otoczenie dobra światowego dziedzictwa może odnosić się do topografii dobra, środowiska naturalnego i zabudowanego oraz innych elementów, takich jak infrastruktura, modele użytkowania gruntów, organizacja przestrzenna i relacje wizualne. Może obejmować powiązane praktyki społeczne i kulturowe, procesy gospodarcze i inne niematerialne wymiary dziedzictwa, takie jak postrzeganie i skojarzenia. Szersze otoczenie może również odgrywać istotną rolę w ochronie autentyczności i integralności dobra, a zarządzanie nim jest związane z jego rolą we wspieraniu wyjątkowej uniwersalnej wartości.
Centrum Światowego Dziedzictwa	Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO jest technicznym organem administracyjnym UNESCO, utworzonym w 1992 r. i powołanym przez Dyrektora Generalnego UNESCO. Działa jako Sekretariat Konwencji Światowego Dziedzictwa, jest punktem centralnym i koordynatorem w ramach UNESCO we wszystkich sprawach związanych ze światowym dziedzictwem oraz zapewnia bieżące zarządzanie Konwencją.
Konwencja światowego dziedzictwa	<i>Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego</i> to międzynarodowy traktat przyjęty przez ONZ w 1972 r., który definiuje rodzaj dóbr przyrodniczych lub kulturowych, które mogą zostać wpisane na Listę światowego dziedzictwa ze względu na ich wyjątkową uniwersalną wartość dla całej ludzkości. Konwencja, powszechnie znana jako Konwencja światowego dziedzictwa, określa sposób, w jaki społeczność międzynarodowa jako całość jest odpowiedzialna za ochronę takiego dziedzictwa i określa obowiązki Państw-Stron w zakresie identyfikacji potencjalnych miejsc, które mogą kwalifikować się do wpisania na Listę światowego dziedzictwa, oraz ich rolę w ich ochronie i zachowaniu. Podpisując Konwencję, każde państwo zobowiązuje się do ochrony nie tylko miejsc znajdujących się na jego terytorium, które zostały uznane za mające wyjątkową uniwersalną wartość, lecz także do ochrony swojego dziedzictwa narodowego i zaangażowania się w międzynarodowe wysiłki na rzecz ochrony, zachowania i promowania dziedzictwa ludzkości.
Dobro światowego dziedzictwa (World Heritage property)	Miejsce dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego lub mieszanego wpisane na Listę światowego dziedzictwa i w związku z tym uznane za posiadające wartość dla ludzkości. Odpowiedzialność za nominowanie dobra do wpisu na Listę światowego dziedzictwa spoczywa na państwie/państwach będącym/będących stroną/stronami, w którym/których dobro się znajduje. Komitet Światowego Dziedzictwa decyduje, czy dane dobro powinno zostać wpisane na Listę światowego dziedzictwa, biorąc pod uwagę zalecenia techniczne organizacji doradczych po przeprowadzeniu rygorystycznych procesów oceny. Używane jako termin ogólny „światowe dziedzictwo” (World Heritage) odnosi się do wszystkich dóbr przyrodniczych, kulturowych i mieszanych, wpisanych na Listę światowego dziedzictwa.

Agencja Spraw Kulturalnych, Japan and Kyushu University. 2020. *Heritage in Urban Contexts: Impacts of Development Projects on World Heritage Properties in Cities. Final Outcomes.* (Dziedzictwo w kontekście miejskim: Oddziaływanie projektów rozwojowych na dobra światowego dziedzictwa w miastach. Wyniki końcowe). <https://whc.unesco.org/en/events/1516/>

André, P., Enserink, B., Connor, D. and Croal, P. 2006. *Public Participation International Best Practice Principles.* (Międzynarodowe zasady najlepszych praktyk w zakresie udziału społeczeństwa.) Fargo, ND, International Association for Impact Assessment. (IAIA Special Publication Series, 4.) <https://www.iaia.org/uploads/pdf/SP4.pdf>

CSIR (Rada Badań Naukowych i Przemysłowych). 1996. *Strategic Environmental Assessment (SEA): A Primer.* (Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko (SEA): elementarz). CSIR Report ENV/S-RR96001. Stellenbosch (South Africa), Division of Water, Environment and Forest Technology

FAO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa). 2016. FPIC Toolkit. Rome FAO. https://www.fao.org/fileadmin/user_upload/faoweb/2018-New/Our_Pillars/FPIC_package_.zip

Glasson, J. and Therivel, R. 2019. *Introduction to Environmental Impact Assessment.* London, Routledge. *Wprowadzenie do oceny oddziaływania na środowisko*

IAIA (Międzynarodowe Stowarzyszenie Oceny Oddziaływania). 1999. *Principles of Environmental Assessment Best Practice.* (Zasady oceny oddziaływania na środowisko – najlepsze praktyki). Fargo ND, IAIA/Lincoln (UK), IEA. <https://www.iaia.org/uploads/pdf/Principles%20of%20IA%2019.pdf>

IAIA. 2009. *What is Impact Assessment? (Czym jest ocena oddziaływania?).* Fargo ND, IAIA. https://www.iaia.org/uploads/pdf/What_is_IA_web.pdf

IAIA. 2020. *Foundations of Impact Assessment* (unpublished). (Podstawy oceny oddziaływania (niepublikowane)). Fargo ND, IAIA

IAPP (International Association for Public Participation). n.d. *Core Values, Ethics, Spectrum – The 3 Pillars of Public Participation.* (Podstawowe wartości, etyka, spektrum - 3 filary partycypacji publicznej). <https://www.iap2.org/page/pillars>

ICID (Międzynarodowa Komisja ds. Nawadniania i Drenażu). 1993. *The ICID Environmental Checklist to Identify Environmental Effects of Irrigation, Drainage and Flood Control Projects.* (Środowiskowa lista kontrolna ICID do identyfikacji skutków środowiskowych projektów nawadniania, odwadniania i kontroli powodzi). Wallingford (UK), HR Wallingford. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08d-d5ed915d3cfd001c12/R5835-icid_enviromental_checklist.pdf

ICOMOS. 2011. *Guidance on Impact Assessment for Cultural World Heritage Properties.* (Wytyczne dotyczące oceny oddziaływania na dobra światowego dziedzictwa kulturowego). https://www.icrom.org/sites/default/files/2018-07/icomos_guidance_on_heritage_impact_assessments_for_cultural_world_heritage_properties.pdf

IDB (Inter-American Development Bank). 2019. *Meaningful Stakeholder Engagement.* (Znaczące zaangażowanie interesariuszy). https://publications.iadb.org/publications/english/document/Meaningful_Stakeholder_Engagement_A_Joint_Publication_of_the_MFI_Working_Group_on_Environmental_and_Social_Standards_en.pdf

IFC (Międzynarodowe Towarzystwo Finansowe). 2007. *Stakeholder Engagement: A Good Practice Handbook for Companies Doing Business in Emerging Markets.* (Zaangażowanie interesariuszy: Podręcznik

dobrych praktyk dla firm prowadzących działalność na rynkach wschodzących). Washington, DC, IFC. https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/affbc005-2569-4e58-9962-280c483baa12/IFC_StakeholderEngagement.pdf?MOD=AJPERES&CVID=jkD13-p

IFC. 2012. *IFC Performance Standards on Environmental and Social Sustainability*. (Standardy IFC dotyczące zrównoważonego rozwoju środowiskowego i społecznego). Washington, DC, IFC. https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/co2c2e86-e6cd-4b55-95a2-b3395d204279/IFC_Performance_Standards.pdf?MOD=AJPERES&CVID=kTjHBzk

IUCN. 2013a. *Governance, Equity and Rights*. (Administrowanie, równość i prawa). <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/our-work/governance-equity-and-rights>

IUCN. 2013b. *World Heritage Advice Note on Environmental Assessment*. (Wskazówki dotyczące oceny oddziaływania na środowisko dot. światowego dziedzictwa). https://www.iucn.org/sites/dev/files/import/downloads/iucn_advice_note_environmental_assessment_18_11_13_iucn_template.pdf

Morrison-Saunders, A. 2018. *Advanced Introduction to Environmental Impact Assessment*. (Zaawansowane wprowadzenie do oceny oddziaływania na środowisko). Cheltenham (UK), Edward Elgar

OECD-DAC. 2006. *Applying Strategic Environmental Assessment: Good Practice Guidance for Development Co-operation*. (Stosowanie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko: Wytyczne do dobrych praktyk dla współpracy na rzecz rozwoju). Paryż, OECD Publishing. https://www.oecd-ilibrary.org/applying-strategic-environmental-assessment_519njf7q195c.pdf?itemId=%2Fcontent%2Fpublication%2F9789264026582-en&mimeType=pdf

Therivel, R. and Wood, G. (eds). 2018. *Methods of Environmental and Social Impact Assessments*. (Metody oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo). London, Routledge

UNDP Serbia. 2010. *Guidelines on the Environmental Impact Assessment for Wind Farms*. (Wytyczne dotyczące oceny oddziaływania na środowisko dla farm wiatrowych). Belgrade, UNDP Serbia/Ministry of Environment and Spatial Planning of the Republic of Serbia. https://unece.org/DAM/env/eia/documents/EIAGuides/Serbia_EIA_windfarms_Jun10_en.pdf

UNECE. 2012. *Resource Manual to Support Application of the SEA Protocol*. (Poradnik wspierający stosowanie protokołu SEA) <https://unece.org/info/Environment-Policy/Environmental-assessment/pub/21602>

UNECE. 2015. *Good Practice Recommendations on Public Participation in Strategic Environmental Assessment*. (Zalecenia dotyczące dobrych praktyk w zakresie udziału społeczeństwa w strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko) Genewa, ONZ. Geneva, UN. https://unece.org/sites/default/files/2020-12/1514364_E_Espoo_web.pdf

UNESCO. 1972. *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*. Paryż, UNESCO. <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

UNESCO. 2008. *Enhancing Our Heritage: Monitoring and Managing for Success in World Natural Heritage Sites*. (Wzmacnianie naszego dziedzictwa: monitorowanie i zarządzanie sukcesem w miejscach światowego dziedzictwa przyrodniczego). Paryż, UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/eoh/>

UNESCO. 2010. *Managing Disaster Risks for World Heritage*. (Zarządzanie ryzykiem katastrof w światowym dziedzictwie). Paryż, UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/activities/630/>

UNESCO. 2012. *Managing Natural World Heritage*. (Zarządzanie światowym dziedzictwem przyrodniczym). Paryż, UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/managing-natural-world-heritage/>

UNESCO. 2013. *Managing Cultural World Heritage*. (Zarządzanie światowym dziedzictwem kulturowym). Paryż, UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/managing-cultural-world-heritage/>

UNESCO. 2015. *Policy on the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention*. (Polityka włączania perspektywy zrównoważonego rozwoju do procesów Konwencji światowego dziedzictwa.) Paryż, UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/sustainabledevelopment>

UNESCO. 2018. *Policy on Engaging with Indigenous Peoples. (Polityka współpracy z ludnością rdzenną)*. Paryż, UNESCO. <https://en.unesco.org/indigenous-peoples/policy>

UNESCO. 2021. *Wytyczne operacyjne do realizacji Konwencji światowego dziedzictwa*. Paryż, UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>

UNESCO/ICCROM/ICOMOS/IUCN. 2020. *Guidance on Developing and Revising World Heritage Tentative Lists. (Wytyczne dotyczące tworzenia i rewidowania Listy informacyjnej)*. <https://whc.unesco.org/document/184566>

ONZ. 1992. *Deklaracja z Rio w sprawie środowiska i rozwoju*, Rio de Janeiro, United Nations. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf

ONZ. 2007. *Deklaracja Praw Ludności Rdzennej*. Nowy Jork, ONZ. <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/declaration-on-the-rights-of-indigenous-peoples.html>

ONZ. 2015. *Przekształcamy nasz świat: Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju*, Nowy Jork, ONZ. <https://sdgs.un.org/2030agenda>

WHITRAP. 2016. *The HUL Guidebook: Managing Heritage in Dynamic and Constantly Changing Urban Environments. (Przewodnik HUL: Zarządzanie dziedzictwem w dynamicznych i stale zmieniających się środowiskach miejskich)*. https://www.hulballarat.org.au/resources/HUL%20Guidebook_2016_FINALWEB.pdf

Bank Światowy. 2018. *The World Bank Environmental and Social Framework. (Ramy środowiskowe i społeczne Banku Światowego)*. Waszyngton, DC, Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju/Bank Światowy. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/837721522762050108-0290022018/original/ESFFramework.pdf>

DODATKOWE POZYCJE

Campese, J., Sunderland, T., Greiber, T. and Oviedo, G. (eds). 2009. *Rights-Based Approaches: Exploring Issues and Opportunities for Conservation. (Podejścia oparte na prawach: Odkrywanie zagadnień i możliwości ochrony przyrody)*. Bogor, Indonesia, CIFOR and IUCN

CBD (Konwencja Bioróżnorodności Biologicznej). 2006. *Impact Assessment: Voluntary Guidelines on Biodiversity-Inclusive Impact Assessment. (Ocena oddziaływania: Dobrowolne wytyczne dotyczące oceny oddziaływania uwzględniającej różnorodność biologiczną)*. <https://www.cbd.int/decision/cop/?id=11042>

PODZIĘKOWANIA

Niniejsze poprawione *Wytyczne* zostały zaktualizowane w kontekście programu Liderzy Światowego Dziedzictwa przy udziale ICCROM, ICOMOS i IUCN jako organizacji doradczych Komitetu Światowego Dziedzictwa oraz UNESCO, a także dzięki wsparciu norweskiego Ministerstwa Klimatu i Środowiska. Niniejszy dokument opiera się na *Wskazówkach ICOMOS dotyczących ocen oddziaływania na dziedzictwo dla obiektów światowego dziedzictwa kulturowego* (2011) i jest zintegrowany z Poradnikiem IUCN *Wskazówka dotycząca światowego dziedzictwa w sprawie oceny oddziaływania na środowisko* (2013b). Został on rozszerzony na podstawie działań ICCROM w zakresie budowania potencjału w tym obszarze, w tym wspólnych kursów szkoleniowych ICCROM i WHITRAP, organizowanych od 2012 r. w zakresie ocen oddziaływania na dziedzictwo.

Wytyczne są wynikiem silnego partnerstwa między wszystkimi instytucjami, w szczególności głównym zespołem koordynującym, który śledził cały proces przez ponad trzy lata od warsztatów inauguracyjnych w Gland w Szwajcarii w 2018 roku. W skład głównego zespołu koordynującego weszli: Jyoti Hosagrahar, Feng Jing i Richard Veillon z UNESCO, Richard Mackay z ICOMOS International, Mizuki Murai z IUCN oraz Sarah Court i Eugene Jo z ICCROM. Zadanie opracowania poprawionych *Wytycznych* zostało powierzone Sarah Court i Riki Therivel. Autorzy pracowali w porozumieniu z Eugene Jo jako kierowniczką programu oraz Timem Badmanem, Josephem Kingiem i Valerie Magar jako współdyrektorami programu World Heritage Leadership. Ilustracje zostały zaprojektowane przez Felipe'a Echeverriego Velasca i Alberto José Moncayo. Gamini Wijesuriya recenzował dokument w trakcie całego procesu. Laura Frank kierowała procesem publikacji UNESCO, a Célia Zwahlen i Nicole Franceschini koordynowały komunikację. Międzynarodowe Stowarzyszenie Oceny Oddziaływania (IAIA) – jako wiodąca globalna sieć zajmująca się oceną oddziaływania – również przyczyniło się do procesu rewizji i przeglądu *Wytycznych*.

W trakcie opracowywania *Wytyczne* przeszły pięć przeglądów, przy czym wiele istotnych uwag i krytycznych opinii pochodziło od różnych instytucji, takich jak Norweskie Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Norweska Agencja Środowiska, Norweska Dyrekcja ds. Dziedzictwa Kulturowego, Komitety Krajowe ICOMOS i Międzynarodowe Komitety Naukowe, Instytut Szkoleń i Badań nad Światowym Dziedzictwem dla Regionu Azji i Pacyfiku, Arabskie Regionalne Centrum Światowego Dziedzictwa oraz Holenderska Komisja Oceny Oddziaływania na Środowisko. Dziękujemy również wszystkim uczestnikom kursów oceny oddziaływania, prowadzonych w ramach programu World Heritage Leadership, którzy korzystali z opracowywanych projektów i przekazywali informacje zwrotne na temat ich treści. Kursy te obejmowały Oman 2018 z ARC-WH, Chiny 2018 z WHITRAP, Czarnogórę 2018, Koreę 2019, Palestynę 2020 z UNESCO Ramallah, Egipt 2021 z UNESCO WHC, Słowenię 2021, Impact Assessment for World Heritage 2021 z WHITRAP oraz państwa arabskie 2021 z UNESCO WHC. Uczestnicy dorocznych konferencji IAIA (Durban 2018, Brisbane 2019) również mieli swój wkład w opracowanie zmienionych *Wytycznych*.

Chcielibyśmy szczególnie podziękować wszystkim poniższym recenzentom i uczestnikom warsztatów, którzy poświęcili czas na zapoznanie się z różnymi wersjami dokumentu i przekazali swoje cenne spostrzeżenia i doświadczenie: George Abungu, Rachel Asante-Owusu, Andrea Athanas, Line Bård-seng, Charlotte Bingham, Gwenaëlle Bourdin, Mohamed Ziane Bouziane, Elizabeth Bradshaw, Kristal Buckley, Elsa Chang, Nicholas Clarke, Ascanio D'Andrea, Guy Debonnet, Luisa De Marco, Susan Deyner, Regina Durighello, Steve Edwards, Aleksandra Einen, Ole Søre Eriksen, Arlene K. Fleming, Eva Hauge Fontaine, Nicole Franceschini, Carlo Francini, Sharif Shams Imon, Maya Ishizawa, Tilman Jaeger, Rohit Jigyasu, Selma Kassem, Chunggho Kim, Arend Kolhoff, Ping Kong, Cyril Kormos, Marie-Laure Lavenir, Kyung-Ah Lee, Leticia Leitao, Hong Li, Katri Lisitzin, Valerie Magar, Andrea Margotta, Andrew Mason, Muhammad Juma Muhammad, Masanori Nagaoka, Kazuhiko Nishi, Olukoya Obafemi, Ishanlosen Odiaua, Carlo Ossola, Chris Polglase, Yves Prevost, Britta Rudolff, Luis Enrique Sánchez, Peter Shadie, Adele Shaw, Gaute Sønstebo, Jane Thompson, Montira Horayangura Unakul, Remco Van Merm, Réka Viragos, Daniel Young-Torquemada i Katherine Zischka.

ZAŁĄCZNIKI: NARZĘDZIA

UWAGI DOTYCZĄCE KORZYSTANIA Z NARZĘDZIA 1 – WARTOŚCI DZIEDZICTWA/OCHRONY I ATRYBUTY

Celem tego narzędzia jest przedstawienie krok po kroku podejścia do wykorzystania **Deklaracji wyjątkowej uniwersalnej wartości** jako podstawy w odniesieniu do komponentu światowego dziedzictwa w ramach szerszej **Oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo (ESIA)** lub jako samodzielnej **Oceny oddziaływania na dziedzictwo (HIA)**. Deklaracja wyjątkowej uniwersalnej wartości to krótki tekst opisujący, dlaczego **dobro światowego dziedzictwa** zostało uznane za tak wyjątkowe, że zostało wpisane na Listę światowego dziedzictwa. Aby jednak móc korzystać z Deklaracji, warto przeanalizować jej treść i podzielić ją na **wartości** i **atrybuty**. Poniższe strony ilustrują, jak można to zrobić. Narzędzie to stanowi ogólny szablon sugerujący jedno z wielu możliwych podejść i może być dalej dostosowywane i ulepszane w razie potrzeb.

KROK 1: ZNAJDŹ DEKLARACJĘ WYJĄTKOWEJ UNIWERSALNEJ WARTOŚCI

Strona internetowa **Centrum Światowego Dziedzictwa** (<https://whc.unesco.org/en/list/>) zawiera specjalną część odnoszącą się do każdego dobra światowego dziedzictwa, w tym jego Deklarację wyjątkowej uniwersalnej wartości. Dobra są wymienione według państw lub można dostosować wyszukiwanie, aby znaleźć konkretne dobro według nazwy. Deklarację wyjątkowej uniwersalnej wartości można znaleźć na pierwszej stronie listy dóbr.

KROK 2: PRZEANALIZUJ DEKLARACJĘ WYJĄTKOWEJ UNIWERSALNEJ WARTOŚCI

Na potrzeby pierwszego kontaktu z tym tekstem, warto podkreślić różne części Deklaracji wyjątkowej uniwersalnej wartości, które opisują wartości i atrybuty.

Wartości dziedzictwa/ochrony

Niektóre zwroty w Deklaracji opisują, dlaczego dobro światowego dziedzictwa jest uważane za wyjątkowe, interesujące, odmienne lub szczególne jego wartości. Przykład w Ramce A1.1 wyjaśnia, w jaki sposób Park Morski Błękitnego Morza i zabytkowe miasto Heritopolis są uważane za wyjątkowe, ponieważ jego „*systemy morskie rozwinęły unikalne i różnorodne ekosystemy i gatunki*” (wartości w kolorze czerwonym, kursywą).

Atrybuty

Niektóre słowa w Deklaracji będą opisywać atrybuty, które stanowią o wyjątkowej uniwersalnej wartości (OUV). Często pomocne jest myślenie o atrybutach jako o tych elementach dobra światowego dziedzictwa, na których koncentrują się działania związane z zarządzaniem i ochroną dobra – elementy, które chcemy chronić i przekazać przyszłym pokoleniom. Mogą to być cechy fizyczne, odnoszące się do tkanki materialnej i innych namacalnych cech, ale mogą to być również aspekty niematerialne, takie jak procesy, ustalenia społeczne lub praktyki kulturowe, a także skojarzenia i relacje, które znajdują odzwierciedlenie w fizycznych elementach dobra. Przykłady atrybutów (podkreślone) w Ramce A1.1 obejmują „skupiska trawy morskiej”, „diugonie przybrzeżne” i „skupiska raf”.

Ramka A1.1 Fragment Deklaracji wyjątkowej uniwersalnej wartości dla fikcyjnego obszaru Morskiego Parku Narodowego Morza Błękitnego (BSMNP) i zabytkowego miasta Heritopolis, z przykładami wartości (*na czerwono, kursywą*) i atrybutów (podkreślone).

Dobro położone jest w *wyjątkowym pod względem ekologicznym i globalnym regionie* Morza Błękitnego. Dobro obejmuje 400 000 ha, ze strefą buforową o powierzchni 600 000 ha obejmującą zarówno obszary morskie, jak i lądowe. Jest to *część większego obszaru przejściowego między północnymi i południowymi strefami biogeograficznymi*, a jego *systemy morskie rozwinęły unikalne i różnorodne ekosystemy i gatunki*, w tym zagrożone skupiska ekologiczne. W dużej mierze niezakłócone siedliska obejmują rzadkie przykłady tropikalnych systemów raf koralowych i unikalnych gatunków koralowców miękkich. Dobro i jego otoczenie obejmują również skupiska trawy morskiej i siedliska namorzynowe. Siedliska te są *domem dla populacji ptaków morskich, ssaków morskich, ryb, koralowców, rekinów, mant i żółwi morskich*, a miejsce to *stanowi ważne żerowiska dla ostatniej pozostałej zdrowej populacji zagrożonego wyginieciem diugoni przybrzeżnych*. BSMP *jest ważnym źródłem larw i miejscem tarła* komercyjnych gatunków ryb.

Dobro *zawiera imponujące zjawiska przyrodnicze i obszary o wielkim naturalnym pięknie* i jest *stosunkowo niezakłócone*. Znajduje się tu *szereg typów siedlisk*, takich jak rozległe systemy raf koralowych, namorzyny, trawy morskie oraz obszary międzypyłwowe i błotne, które umożliwiają przetrwanie (rozmnazanie, żerowanie i odpoczynek) zagrożonych wyginieciem diugoni przybrzeżnych, rekinów, mant, delfinów i ptaków wędrownych. Różne biofizjograficzne strefy rafowe, z których każda *jest typowym zbiorowiskiem raf koralowych, wspierają bogactwo życia morskiego i zapierające dech w piersiach podwodne widoki*.

Położone na wybrzeżu Morza Błękitnego zabytkowe miasto portowe Heritopolis odegrało rolę w historii jako miejsce wymiany między historycznymi kulturami na przestrzeni wieków. Podczas gdy znaczna część *architektury odzwierciedla bogactwo złotego wieku miasta jako portu handlowego w XVIII wieku, budynki prezentują znacznie starszy układ urbanistyczny, który sięga VI wieku*. XVIII-wieczny układ urbanistyczny kładł równy nacisk na zabudowę i na publiczne tereny zieleni w centrum miasta. Ponadto w obrębie tkanki miejskiej *znajduje się szereg znaczących zabytków z każdego etapu historii miasta – Mauzoleum Eugeniusza, Bazylika św. Heleny i Wielki Meczet z medresą i łaźniami – i wszystkie są ważnymi arcydziełami architektury z różnych okresów*. Eklektyczna mieszanka architektury wernakularnej i monumentalnej odzwierciedla różnorodne społeczności, które żyły w mieście przez półtora tysiąclecia i które nadal pielęgnują tradycyjne praktyki. Przez wieki kupcy, podróżnicy i pielgrzymi przybywali do Heritopolis dzięki tętniącemu życiu portowi, który jest połączony z rozległą siecią żegludową. Wielu z tych gości z czasem stało się mieszkańcami, przynosząc swoje tradycje i wierzenia religijne, które znajdują odzwierciedlenie w nadal kultywowanych świętach i tradycjach, które są nadal obchodzone w poszczególnych dzielnicach i związane z konkretnymi zabytkami, a także związane z duchowymi wierzeniami nawiązującymi do świata przyrody. Miasto utrzymuje swoją historyczną funkcję portową i jest ważnym węzłem na okolicznych szlakach handlowych.

KROK 3: WYODRĘBNIJ I UPORZĄDKUJ WARTOŚCI DZIEDZICTWA

Kolejnym krokiem jest sporządzenie listy wartości, które zostały określone na podstawie Deklaracji wyjątkowej uniwersalnej wartości. Nie wolno przepisywać Deklaracji, jednak po wyodrębnieniu wartości format czasami wymaga dostosowania, np. utworzenia pełnego zdania lub połączenia dwóch podobnych wartości w jedno zdanie (Ramka A1.2).

Ramka A1.2 Przykładowa lista wartości związanych z wyjątkową uniwersalną wartością Heritopolis i BSMNP

Heritopolis i Morski Park Narodowy Morza Błękitnego są wyjątkowe, ponieważ...

- ... jest to wyjątkowy region pod względem ekologicznym i globalnym.
- ... systemy morskie rozwinęły unikalne i różnorodne ekosystemy i gatunki, w tym zagrożone społeczności ekologiczne.
- ... zapewnia ważne żerowiska dla ostatniej pozostałej zdrowej populacji zagrożonych wyginięciem diugoni przybrzeżnych.
- ... jego architektura odzwierciedla złoty wiek bogactwa miasta jako portu handlowego w XVIII wieku, a jego zabytki są ważnymi arcydziełami architektury z różnych okresów.
- ... miasto utrzymuje swoją historyczną funkcję portową i jest ważnym węzłem na okolicznych szlakach handlowych.

KROK 4: OKREŚL INNE WARTOŚCI DZIEDZICTWA/OCHRONY

Oprócz wyjątkowej uniwersalnej wartości, konieczne będzie również zidentyfikowanie **innych wartości dziedzictwa/ochrony**. Mogą to być wartości uznane międzynarodowo, krajowo i lokalnie, tj. **inne powody, dla których dobro dziedzictwa jest uważane za ważne i interesujące**. Nie ma hierarchii wartości – w rzeczywistości wyjątkowa uniwersalna wartość jest zazwyczaj współzależna z innymi wartościami. W szczególności nie należy zapominać o wartościach związanych z dziedzictwem niematerialnym.

Na przykład Heritopolis jest uważane za miejsce o znaczeniu krajowym, ponieważ związek społeczności z ich środowiskiem przyrodniczym znajduje odzwierciedlenie w ich sztuce i architekturze miejsc kultu religijnego i jest celebrowany podczas wielu tradycyjnych świąt.

KROK 5: WPISZ WARTOŚCI ZWIĄZANE Z WYJĄTKOWĄ UNIWERSALNĄ WARTOŚCIĄ I INNYMI WARTOŚCIAMI DZIEDZICTWA/OCHRONY DO TABELI WARTOŚCI I ATRYBUTÓW

Po określeniu wartości można je wpisać do pierwszej kolumny tabeli wartości i atrybutów (Tabela A1.1). Wszystkie wartości, które zostały wyodrębnione z Deklaracji wyjątkowej uniwersalnej wartości, można wstawić do OUV ze względu na poziom uznania. Inne wartości dziedzictwa/ochrony można wstawić do wartości krajowych lub lokalnych.

Uwaga: aby dana wartość została uznana za wyjątkową uniwersalną wartość, musi najpierw zostać uznana za ważną na poziomie lokalnym i krajowym. Z tego powodu nie jest konieczne powtarzanie tej samej wartości na każdym poziomie uznania.

Tabela A1.1 Tabela przykładowych wartości i atrybutów – wpisywanie wartości

Poziom uznania	Wartości dziedzictwa/ochrony	Atrybuty	Źródła informacji
OUV	Jest to wyjątkowy region pod względem ekologicznym i globalnym		
	Systemy morskie rozwinęły unikalne i różnorodne ekosystemy i gatunki, w tym zagrożone społeczności ekologiczne		
	Jest domem dla populacji różnych gatunków		
	Zapewnia ważne żerowiska dla ostatniej pozostałej zdrowej populacji zagrożonych wyginięciem diugoni przybrzeżnych		
	Jego architektura odzwierciedla złoty wiek bogactwa miasta jako portu handlowego w XVIII wieku, a jego zabytki są ważnymi arcydziełami architektury z różnych okresów		
	Święta i tradycje są nadal kultywowane w poszczególnych dzielnicach i związane z konkretnymi zabytkami, a także związane z wierzeniami duchowymi związanymi ze światem przyrody		
	Miasto utrzymuje swoją historyczną funkcję portową i jest ważnym węzłem na okolicznych szlakach handlowych		
Krajowe			
Lokalne			

KROK 6: WPISZ ATRYBUTY DO TABELI WARTOŚCI I ATRYBUTÓW

Po wpisaniu wartości do tabeli nadszedł czas, aby powrócić do Deklaracji wyjątkowej uniwersalnej wartości, przeanalizowanej w kroku 2., w celu wyodrębnienia atrybutów. Pamiętając, że atrybuty stanowią o wartościach dziedzictwa, można je wpisać w trzeciej kolumnie tabeli, obok każdej wartości, którą wspierają (Tabela A.1.2).

Tabela A1.2 Tabela przykładowych wartości i atrybutów: wpisywanie atrybutów

Poziom uznania	Wartości dziedzictwa/ochrony	Atrybuty	Źródła informacji
OUV	Jest to wyjątkowy region pod względem ekologicznym i globalnym	Morze Błękitne, obszary morskie i lądowe	
	Systemy morskie rozwinęły unikalne i różnorodne ekosystemy i gatunki, w tym zagrożone społeczności ekologiczne	Ekosystemy, gatunki, zagrożone społeczności ekologiczne, rzadkie przykłady tropikalnych systemów raf koralowych i unikalne gatunki koralowców miękkich, skupiska trawy morskiej i siedliska namorzynów	
	Jest domem dla populacji różnych gatunków	Populacje różnych gatunków (np. ptaków morskich, ssaków morskich, ryb, koralowców, rekinów, mant i żółwi morskich)	
	Zapewnia ważne żerowiska dla ostatniej pozostałej zdrowej populacji zagrożonych wyginięciem diugoni przybrzeżnych	Żerowiska, diugonie przybrzeżne	
	Jego architektura odzwierciedla złoty wiek bogactwa miasta jako portu handlowego w XVIII wieku, a jego zabytki są ważnymi arcydziełami architektury z różnych okresów	XVIII-wieczna architektura, port, Mauzoleum Eugeniusza, Bazylika św. Heleny i Wielki Meczet z medresą i łaźniami	
	Święta i tradycje są nadal kultywowane w poszczególnych dzielnicach i związane z konkretnymi zabytkami, a także związane z wierzeniami duchowymi związanymi ze światem przyrody	Święta, tradycje, dzielnice, mieszkańcy, zabytki, wierzenia duchowe związane ze światem przyrody/środowiskiem przyrodniczym	
	Miasto utrzymuje swoją historyczną funkcję portową i jest ważnym węzłem na okolicznych szlakach handlowych	Port, funkcje portu, szlaki handlowe	

KROK 7: DOPRECYUJ ATRYBUTY W TABELI WARTOŚCI I ATRYBUTÓW

Atrybuty mogą wymagać dopracowania i w tym celu konieczne może być przeprowadzenie pewnych badań. Dzieje się tak, ponieważ:

- Niektóre Deklaracje wyjątkowej uniwersalnej wartości nie wymieniają wszystkich atrybutów, które stanowią o wartości dziedzictwa. Należy je dodać;
- Niektóre atrybuty wymienione w Deklaracji wyjątkowej uniwersalnej wartości są bardzo ogólne i wymagają doprecyzowania. W przykładzie Heritopolis „gatunki” i „zabytki” mogą wymagać analizy i bardziej szczegółowego wyjaśnienia. Ponadto „ekosystemy” mogą być rozpatrywane holistycznie, ale więcej szczegółów może być potrzebnych podczas oceny oddziaływania;
- Należy również wymienić cechy, które przekazują inne wartości dziedzictwa/ochrony.

KROK 8: OKREŚL ŹRÓDŁA INFORMACJI

Ostatnią kolumnę tabeli można następnie wypełnić odniesieniami do dostępnych źródeł informacji o atrybutach (Tabela A1.3). Źródła te mogą obejmować wiedzę posiadaną przez ludzi, odniesienia bibliograficzne, zbiory danych, fotografie, statystyki GIS, materiały archiwalne lub inne istotne materiały. Wymienienie ich może pomóc w prowadzeniu badań na kolejnych etapach **oceny oddziaływania** lub wskazać, skąd należy pozyskać nowe dane.

Niektóre informacje na temat dóbr światowego dziedzictwa mogą być bardzo wrażliwe i będą wymagały starannego postępowania się nimi w celu zachowania poufności. Dotyczy to w szczególności świętej wiedzy tajemnej ludności rdzennej. W stosownych przypadkach można to jednak odnotować w tabeli.

Tabela A1.3 Tabela przykładowych wartości i atrybutów: wstaw źródła informacji

Poziom uznania	Wartości dziedzictwa/ochrony	Atrybuty	Źródła informacji
OUV	Jest to wyjątkowy region pod względem ekologicznym i globalnym	Morze Błękitne, obszary morskie i lądowe	Della Corte et al. (2002). <i>Assessment of habitat management system of the Blue Sea Marine National Park and its Orange Dugong Habitat</i>
	Systemy morskie rozwinęły unikalne i różnorodne ekosystemy i gatunki, w tym zagrożone społeczności ekologiczne	Ekosystemy, gatunki, zagrożone społeczności ekologiczne, rzadkie przykłady tropikalnych systemów raf koralowych i unikalne gatunki koralowców miękkich, skupiska trawy morskiej i siedliska namorzynów	Mizuku et al. (2008). <i>Coral Reef Management Plan: Field Survey and Analysis</i>
	Jego architektura odzwierciedla złoty wiek bogactwa miasta jako portu handlowego w XVIII wieku, a jego zabytki są ważnymi arcydziełami architektury z różnych okresów	XVIII-wieczna architektura, port, Mauzoleum Eugeniusza, Bazylika św. Heleny i Wielki Meczet z medresą i łaźniami	Makee et al. (2012a). <i>Cultural Heritage and Urban Values Assessment</i>
	Święta i tradycje są nadal kultywowane w poszczególnych dzielnicach i związane z konkretnymi zabytkami, a także związane z wierzeniami duchowymi związanymi ze światem przyrody	Święta, tradycje, dzielnice, mieszkańcy, zabytki, wierzenia duchowe związane ze światem przyrody, środowiskiem przyrodniczym	Kim, F (2014). <i>Ancient Histories: The Architecture and History of Heritopolis</i> Przekaz ustny (NB: potencjalnie wrażliwy) <i>Heritopolis Community Archives Project</i>

NARZĘDZIE 1 – WARTOŚCI I ATRYBUTY DZIEDZICTWA

Poziom uznania	Wartości dziedzictwa/ochrony	Atrybuty	Źródła informacji
OUV			
Krajowy			
Lokalny			

NARZĘDZIE 2 – OKREŚLANIE POTENCJALNYCH ODDZIAŁYWAŃ

Celem tego narzędzia jest zilustrowanie podejścia krok po kroku do określania oddziaływań, które mogą powstać, gdy element **proponowanego działania** wchodzi w interakcję z jednym atrybutem dóbr światowego dziedzictwa lub większą ilością. Narzędzie to stanowi ogólny szablon sugerujący jedno z wielu możliwych podejść i może być dalej dostosowywane i ulepszone w razie potrzeby.

Oddziaływanie na ptaki gniazdujące spowodowane przez hałas związany z proponowanym działaniem. Oddziaływanie to interakcja proponowanego działania z atrybutem dobra światowego dziedzictwa. W tym przykładzie hałas spowodowany proponowanym działaniem może oddziaływać na gniazdujące ptaki, które zaniepokojone opuszczą dany obszar. W przypadku gdy ptaki są atrybutem dobra światowego dziedzictwa, doprowadziłoby to do utraty wyjątkowej uniwersalnej wartości.

KROK 1: LISTA ATRIBUTÓW DOBRA ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA

Narzędzie 1 – Wartości i atrybuty zostało zaprojektowane, aby pomóc określić atrybuty, które stanowią o wyjątkowej uniwersalnej wartości dobra światowego dziedzictwa. W Narzędziu 1. trzecia kolumna zawiera listę wszystkich atrybutów, jak pokazano w Tabeli A2.1.

Tabela A2.1 Tabela przykładowych wartości i atrybutów

Poziom uznania	Wartości dziedzictwa/ochrony	Atrybuty	Źródła informacji
OUV	Jest to wyjątkowy region pod względem ekologicznym i globalnym	Morze Błękitne, obszary morskie i lądowe	Della Corte et.al. (2002) <i>Assessment of habitat management system of the Blue Sea Marine National Park and its Orange Dugong Habitat</i>
	Systemy morskie rozwinęły unikalne i różnorodne ekosystemy i gatunki, w tym zagrożone społeczności ekologiczne	Ekosystemy, gatunki, zagrożone społeczności ekologiczne, rzadkie przykłady tropikalnych systemów raf koralowych i unikalne gatunki koralowców miękkich, skupiska trawy morskiej i siedliska namorzynów	Mizuku et al. (2008). <i>Coral Reef Management Plan: Field Survey and Analysis</i>
	Jego architektura odzwierciedla złoty wiek bogactwa miasta jako portu handlowego w XVIII wieku, a jego zabytki są ważnymi arcydziełami architektury z różnych okresów	XVIII-wieczna architektura, port, Mauzoleum Eugeniusza, Bazylika św. Heleny i Wielki Meczet z medresą i łaźniami	Makee et al. (2012a). <i>Cultural Heritage and Urban Values Assessment</i> .
	Święta i tradycje są nadal kultywowane w poszczególnych dzielnicach i związane z konkretnymi zabytkami, a także związane z wierzeniami duchowymi związanymi ze światem przyrody	Święta, tradycje, dzielnice, mieszkańcy, zabytki, wierzenia duchowe związane ze światem przyrody, środowiskiem przyrodniczym	Kim, F (2014). <i>Ancient Histories: The Architecture and History of Heritopolis</i> Przekaz ustny (NB: potencjalnie wrażliwy) <i>Heritopolis Community Archives Project</i>

Atrybuty te można wymienić w pierwszej kolumnie Narzędzia 2. (tabela A2.2). Atrybuty mogą pojawiać się wielokrotnie w Narzędziu 1., ale muszą być wymienione tylko raz w Narzędziu 2.

Tabela A2.2 Tabela pokazująca określanie przykładowych oddziaływań: wpisz atrybuty

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
1	Narzędzie 2	Identyfikacja potencjalnych oddziaływań										
2												
3												
4		Element proponowanego działania, który ma potencjał wywoływania oddziaływania										
5	Atrybuty											
6	Ekosystemy											
7	Systemy raf koralowych											
8	Unikalne gatunki koralowców miękkich											
9	Skupiska trawy morskiej											
10	Siedliska namorzynowe											
11	Architektura XVIII wieku											
12	Mauzoleum Eugeniusza											
13	Bazylika św Heleny											
14	Wielki Meczet, madras i łaźnie											
15	Świąta, tradycje, sąsiedztwa											
16	Port											
17	etc.											

KROK 2: ZROZUM PROPONOWANE DZIAŁANIE

Należy zrozumieć szczegóły proponowanych działań. Należy wziąć pod uwagę wszystkie etapy proponowanego działania – budowę, eksploatację, likwidację, naprawę – aby dokładnie zrozumieć, co będzie miało miejsce (bezpośrednio i pośrednio), w jaki sposób i kiedy przez cały okres trwania proponowanego działania.

Etapy cyklu życia proponowanego działania. Ocena oddziaływania powinna uwzględniać cały cykl życia proponowanego działania, ponieważ oddziaływanie na wyjątkową uniwersalną wartość może wystąpić na każdym etapie.

Ważne jest również, aby zrozumieć, czy proponowane są jakiegokolwiek powiązane działania (na przykład utworzenie drogi dojazdowej lub instalacja linii energetycznych), a także ocenić oddziaływanie tych działań. Należy również rozważyć prawdopodobne pośrednie konsekwencje proponowanych

ZAŁĄCZNIKI: NARZĘDZIA

działań – na przykład zwiększenie liczby odwiedzających miejsce dziedzictwa kulturowego z powodu nowego kompleksu hotelowego lub zmniejszenie sprzedaży w tradycyjnych sklepach z powodu pojawienia się nowego centrum handlowego. Jednak na tym etapie oceny oddziaływania nie jest konieczne ocenianie, czy te elementy proponowanego działania mogą mieć pozytywne czy negatywne oddziaływanie – ważne jest po prostu określenie ich wszystkich.

Można utworzyć listę opisującą wszystkie elementy proponowanych działań, które mogą oddziaływać na dobro światowego dziedzictwa. Poniżej podano kilka przykładów (należy jednak przede wszystkim zrozumieć konkretne szczegóły każdego proponowanego działania):

- wyburzenie budynków,
- budowa nowych budynków,
- budowa nowych dróg dojazdowych,
- przesiedlenie mieszkańców,
- nowi pracownicy budowlani,
- ruch drogowy związany z pracami na placu budowy,
- eksploatacja nowych budynków,
- eksploatacja nowych dróg dojazdowych,
- nowi pracownicy operacyjni.

KROK 3: WPISZ ELEMENTY PROPONOWANEGO DZIAŁANIA DO NARZĘDZIA 2.

Po sporządzeniu spisu elementów proponowanego działania, można go wpisać do Narzędzia 2. (Tabela A2.3).

Tabela A2.3 Tabela pokazująca określanie przykładowych oddziaływań: wpisz proponowane działania

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	Narzędzie 2	Identyfikacja potencjalnych oddziaływań						
2								
3								
4		Element proponowanego działania, który ma potencjał wywołania oddziaływania						
5	Atrybuty	Wyburzenie budynków	Budowa nowych budynków	Budowa nowych dróg dojazdowych	Eksploatacja nowych dróg dojazdowych	Przesiedlenie mieszkańców	Nowi pracownicy budowlani	etc.
6	Ekosystemy							
7	Systemy raf koralowych							
8	Unikalne gatunki koralowców miękkich							
9	Skupiska trawy morskiej							
10	Siedliska narozynowe							
11	Architektura XVIII wieku							
12	Mauzoleum Eugeniusza							
13	Bazylika św. Heleny							
14	Wielki Meczet, madras i łaźnie							
15	Świąta, tradycje, świąteczność							
16	Fort							
17	etc.							

KROK 4: ZROZUMIENIE, W JAKI SPOSÓB ELEMENTY PROPONOWANEGO DZIAŁANIA MOGĄ POTENCJALNIE ODDZIAŁYWAĆ Z ATRYBUTAMI

Krok ten obejmuje zrozumienie, które elementy proponowanego działania mogą wchodzić w interakcje z atrybutami dobra światowego dziedzictwa. W niektórych przypadkach interakcja będzie oczywista, w innych przypadkach można wykorzystać mapy i plany, aby zrozumieć dokładne lokalizacje zarówno proponowanego działania, jak i atrybutów. W złożonych przypadkach specjaliści mogą być potrzebni do określenia tych interakcji – na przykład ornitolog może być w stanie wskazać, czy hałas i zakłócenia spowodowane budową będą oddziaływać na określony gatunek ptaka w sezonie lęgowym, natomiast inny specjalista wskaże, czy proponowana podziemna linia kolejowa może powodować wibracje, które mogą oddziaływać na zabytkowe budynki na powyższym obszarze.

Każda potencjalna interakcja między elementem proponowanego działania a atrybutem powinna zostać odnotowana w Narzędziu 2. Gwarantuje to, że proponowane działanie było systematycznie analizowane na każdym etapie, określając w ten sposób pełen zakres jego potencjalnego oddziaływania.

Jeśli narzędzie to jest wykorzystywane na etapie **określenia zakresu (scoping)** oceny oddziaływania lub we wstępnej analizie, wówczas określenie interakcji może być wystarczające do nakreślenia obszarów, które będą wymagały dalszej uwagi podczas oceny oddziaływania, oraz jacy specjaliści i **interesariusze** będą musieli być prawdopodobnie zaangażowani.

Tabela A2.4 Tabela pokazująca określanie przykładowych oddziaływań: odnotuj każdą potencjalną interakcję pomiędzy proponowanym działaniem i atrybutami

Narzędzie 2	Określanie potencjalnych oddziaływań				
	Element proponowanego działania, który potencjalnie może wywołać oddziaływanie				
Atrybut	Budowa nowego ośrodka wczasowego	Eksploatacja nowego ośrodka wczasowego)	Wyburzenie budynków pod nową linię kolejową i dworce	Eksploatacja nowej linii kolejowej i dworców	itd.
Rafa koralowa	X	X		X	
Siedliska namorzynowe	X			X	
Diugonie	X	X		X	
Zabytki (np. Mauzoleum Eugeniusza, Bazylika św. Heleny)		X		X	
Mieszkańcy	X	X	X	X	
Układ urbanistyczny			X	X	
Zabytkowy port				X	
Itd.					

KROK 5: OPISZ JAKIE POTENCJALNE INTERAKCJE MOGĄ WYSTĄPIĆ POMIĘDZY PROPONOWANYM DZIAŁANIEM A ATRYBUTAMI

Po określeniu potencjalnych interakcji między elementami proponowanego działania a atrybutami przydatne może być rozpoczęcie ich opisywania. Umożliwia to bardziej zaawansowaną analizę różnych rodzajów pozytywnych i negatywnych oddziaływań, które mogą wystąpić, a także lepsze zrozumienie konkretnych kwestii, które należy zbadać. W związku z tym do tabeli można dołączyć notatki z dodatkowymi szczegółami, tak aby służyła ona jako streszczenie.

Tabela A2.5 Tabela pokazująca określanie przykładowych oddziaływań: do każdego oddziaływania dodano więcej szczegółów, żeby zapewnić podsumowanie kwestii, które będą musiały zostać uwzględnione w ocenie oddziaływania

Narzędzie 2	Określanie potencjalnych oddziaływań				
	Element proponowanego działania, który potencjalnie może wywołać oddziaływanie				
Atrybuty	Budowa nowego ośrodka czasowego	Zwiększony ruch turystyczny może uszkodzić koralowce	Wyburzenie budynków pod nową linię kolejową i dworce	Eksploatacja nowej linii kolejowej i dworców	itd.
Rafa koralowa	Budowa wzdłuż linii brzegowej może oddziaływać na jakość wody i środowisko morskie	Działalność budowlana może zakłócić bytowanie wrażliwych diugoni		Nowe szlaki dojazdowe mogą zwiększyć dostęp do chronionych obszarów	
Siedliska namorzynowe	Namorzyny wykarczowane na terenie budowy			Nowe szlaki dojazdowe mogą zwiększyć dostęp do chronionych obszarów	
Diugonie	Działalność budowlana może zakłócić bytowanie wrażliwych diugoni	Zwiększony ruch turystyczny może zakłócić bytowanie wrażliwych diugoni		Nowe szlaki dojazdowe mogą zwiększyć liczbę ludzi powodujących zakłócenia	
Zabytki (np. Mauzoleum Eugeniusza, Bazylika)		Zwiększenie presji ze strony turystyki		Nowe szlaki dojazdowe mogą zwiększyć ruch turystyczny	
Święta i tradycje		Potencjalne szanse ekonomiczne, gdy więcej osób będzie uczestniczyć w świętach (+), zwiększony ruch turystyczny może zmienić święta i tradycje (-)		Szlaki pielgrzymek i procesji będą musiały być prawdopodobnie zmienione, gdy linia kolejowa przetnie miasto	
Układ urbanistyczny			Wyburzenia mogą zmienić układ urbanistyczny	Linia kolejowa może odciąć niektóre dzielnice	

NARZĘDZIE 2 – OKREŚLENIE POTENCJALNYCH ODDZIAŁYWAŃ

ELEMENT PROPONOWANEGO DZIAŁANIA, KTÓRY POTENCJALNIE MOŻE SPOWODOWAĆ ODDZIAŁYWANIE							
	ELEMENT PROPONOWANEGO DZIAŁANIA	ELEMENT PROPONOWANEGO DZIAŁANIA					
ATRYBUTY							

NARZĘDZIE 3 – OCENIANIE POTENCJALNYCH ODDZIAŁYWAŃ

Celem tego narzędzia jest zilustrowanie krok po kroku podejścia do oceniania oddziaływań, które obejmuje szczegółowe rozważenie, w jaki sposób proponowane działanie będzie oddziaływać na atrybuty światowego dziedzictwa. Narzędzie to powinno być stosowane wyłącznie po przeprowadzeniu badań nad dobrem światowego dziedzictwa i proponowanym działaniem – nie zastępuje ono badań. Narzędzie 3. umożliwia raczej podsumowanie bardziej złożonego gromadzenia i analizy danych w tabeli, dzięki czemu wnioski mogą być jasno przedstawione i udostępnione. Narzędzie to stanowi ogólny szablon sugerujący jedno z wielu możliwych podejść i może być dalej dostosowywane i ulepszone w razie potrzeby.

KROK 1: PRZEPROWADZENIE BADAŃ NAD ZIDENTYFIKOWANYMI POTENCJALNYMI ODDZIAŁYWANIAMI

W **Narzędziu 2.** potencjalne oddziaływania zidentyfikowano poprzez odnotowanie prawdopodobnej interakcji między elementem proponowanego działania a atrybutem:

Tabela A3.1 Tabela pokazująca określanie oddziaływań z zaznaczonymi interakcjami

Narzędzie 2	Określanie potencjalnych oddziaływań				
	Element proponowanego działania, który potencjalnie może wywołać oddziaływanie				
Atrybuty	Budowa nowego ośrodka wczasowego	Eksploracja nowego ośrodka wczasowego	Wyburzenie budynków pod nową linię kolejową i dworce	Eksploracja nowej linii kolejowej i dworców	itd.
Rafa koralowa	Wzniesienie budynków nowego ośrodka wczasowego może oddziaływać na jakość wody i środowisko morskie	Zwiększony ruch turystyczny może uszkodzić koralowce		Nowe szlaki dojazdowe mogą zwiększyć dostęp do chronionych obszarów	
Siedliska namorzynowe	Namorzyny wykarczowane na terenie budowy			Nowe szlaki dojazdowe mogą zwiększyć dostęp do chronionych obszarów	
Diugonie	Działalność budowlana może zakłócić bytowanie wrażliwych diugoni	Zwiększony ruch turystyczny może zakłócić bytowanie wrażliwych diugoni		Nowe szlaki dojazdowe mogą zwiększyć liczbę ludzi powodujących zakłócenia	
Zabytki (np. Mauzoleum Eugeniusza, Bazylika)		Zwiększenie presji ze strony turystyki		Nowe szlaki dojazdowe mogą zwiększyć ruch turystyczny	
Święta i tradycje		Potencjalne szanse ekonomiczne, gdy więcej osób będzie uczestniczyć w świętach (+), zwiększony ruch turystyczny może zmienić święta i tradycje (-)		Szlaki pielgrzymek i procesji będą musiały być prawdopodobnie zmienione, gdy linia kolejowa przetnie miasto	
Układ urbanistyczny			Wyburzenia mogą zmienić układ urbanistyczny	Linia kolejowa może odciąć niektóre dzielnice	
Zabytkowy port				Nowe powiązania komunikacyjne mogą ograniczyć funkcjonowanie portu	
Itd.					

Każde oddziaływanie będzie musiało zostać dogłębnie poznane w celu jego oceny. Należy to zrobić na podstawie badań zarówno jakościowych, jak i ilościowych.

KROK 2: WPISZ ELEMENTY I ATRYBUTY PROPONOWANEGO DZIAŁANIA DO NARZĘDZIA 3.

Na podstawie przeprowadzonych badań każda potencjalna interakcja zidentyfikowana w Narzędziu 2. musi teraz zostać wpisana do **Narzędzia 3**. Dla każdej interakcji **elementy** proponowanego działania powinny być wymienione w **pierwszej kolumnie**, a atrybuty w **drugiej kolumnie** (Tabela A3.2).

Tabela A3.2 Tabela przedstawiająca ocenianie oddziaływania: wpisz elementy proponowanego działania i atrybuty, między którymi mogą być interakcje

Narzędzie 3		Ocena potencjalnych oddziaływań
Element proponowanego działania	Artybut	Opis potencjalnego oddziaływania
Namorzyny wyrzynane na terenie budowy	Siedliska namorzynów	
Eksploatacja nowego ośrodka wypoczynkowego	Diugonie	
Eksploatacja nowego ośrodka wypoczynkowego	Święta i tradycje	
Eksploatacja nowego ośrodka wypoczynkowego	Święta i tradycje	

KROK 3: OPISZ JAK ELEMENT PROPONOWANEGO DZIAŁANIA MOŻE ODDZIAŁYWAĆ NA ATRYBUT

Na podstawie przeprowadzonych badań trzecią kolumnę można teraz wypełnić opisem, jak element może **oddziaływać** na atrybut (co się stanie, gdy wejdą w interakcję). Powinno to być krótkie streszczenie (Tabela A3.3).

Tabela A3.3 Tabela przedstawiająca ocenianie oddziaływania: wstawianie opisów potencjalnych oddziaływań

Element proponowanego działania	Artybut	Opis potencjalnego oddziaływania
Namorzyny wyrzynane na terenie budowy	Siedliska namorzynów	50 hektarów siedlisk namorzynów byłyby usunięte, teren osuszony i wyrównany przed rozpoczęciem budowy.
Eksploatacja nowego ośrodka wypoczynkowego	Diugonie	Planowana działalność turystyczna w wodach przybrzeżnych (w tym małe łódzie i nurkowanie) spowodowałyby przeniesienie się diugoni w inne miejsce.
Eksploatacja nowego ośrodka wypoczynkowego	Święta i tradycje	Szacowana liczba 17 tysięcy gości rocznie potencjalnie weźmie udział w obchodach świąt, zwiększając finansowanie tradycyjnych imprez i przynosząc potencjalne szanse ekonomiczne dla miejscowych mieszkańców.
Eksploatacja nowego ośrodka wypoczynkowego	Święta i tradycje	Proponowana strategia turystyczna może zmienić organizację obchodów świąt pod względem uczestników, logistyki i lokalnej atmosfery.

KROK 4: SZCHARAKTERYZUJ ELEMENT PROPONOWANEGO DZIAŁANIA

Kolumny 4, 5 oraz 6 w Narzędziu 3. mają na celu bardziej szczegółowe poznanie elementu proponowanego działania:

- **Jak często** będzie miało miejsce to potencjalne działanie? *Czy zdarzy się to raz? Czy sporadycznie? Czy w sposób ciągły?*
- **Jak długo** potrwa to potencjalne działanie? *Czy będzie to działanie krótkoterminowe czy długoterminowe?*
- Czy to potencjalne działanie można **zmienić w przyszłości**? *Czy działanie jest odwracalne czy nieodwracalne?*

Odpowiedzi na te pytania należy umieścić w Narzędziu 3. dla każdego z wymienionych potencjalnych skutków. Odpowiedzi na te pytania należy uzasadnić wystarczającymi danymi i badaniami w raporcie z oceny oddziaływania.

Tabela A3.4 Tabela pokazująca szacowanie przykładowych oddziaływań: Wpisz cechy charakterystyczne proponowanego działania.

Szacowanie potencjalnych oddziaływań				
Element proponowanego działania	Opis potencjalnego oddziaływania	Częstotliwość działania	Długotrwałość działania	Odwracalność działania
		Jednorazowe/ przerywane/ ciągłe	Krótkoterminowe/ długoterminowe	Odwracalne / nieodwracalne
Element proponowanego działania	50 hektarów siedlisk namorzynów byłyby usunięte, teren osuszony i wyrównany przed rozpoczęciem budowy.	Jednorazowe	Długoterminowe	Nieodwracalne
Element proponowanego działania	Planowana działalność turystyczna w wodach przybrzeżnych (w tym małe łódzie i snorkowanie) spowodowałoby przeniesienie się diugoni w inne miejsce.	Ciągłe	Długoterminowe	Nieodwracalne
Element proponowanego działania	Szacowana liczba 17 tysięcy gości rocznie potencjalnie weźmie udział w obchodach świąt, zwiększając finansowanie tradycyjnych imprez i przynosząc potencjalne szanse ekonomiczne dla miejscowych mieszkańców.	Ciągłe	Długoterminowe	Nieodwracalne
Element proponowanego działania	Proponowana strategia turystyczna może zmienić organizację obchodów świąt pod względem uczestników, logistyki i lokalnej atmosfery.	Ciągłe	Długoterminowe	Nieodwracalne

KROK 5: ZDEFINIUIJ, JAKIEJ ZMIANIE ULEGNIE ATRYBUT

Kroki 3 i 4 opisują element proponowanego działania. Odpowiedzi te powinny następnie być podstawą wpisów w kolumnach 7, 8, 9 i 10, które określają oczekiwaną zmianę atrybutu:

- Czy zmiana atrybutu **może zostać cofnięta w przyszłości**? Czy oddziaływanie jest odwracalne czy nieodwracalne?
- **Jak długo** trwałaby zmiana atrybutu? Czy byłaby ona tymczasowa czy trwała?
- **Jak bardzo** zmieniłby się atrybut? Czy nie nastąpiłaby żadna zmiana? Czy zmiana byłaby nieznaczna, niewielka lub duża?
- Jaka jest **jakość** tej zmiany? Czy byłaby to zmiana pozytywna czy negatywna?

Odpowiedzi na te pytania muszą być uzasadnione wystarczającymi danymi i badaniami w raporcie z oceny oddziaływania.

Tabela A3.5 Tabela pokazująca określanie przykładowego oddziaływania: definiowanie charakteru zmian dotyczących atrybutów

	Często- tliwość działania	Długo- trwałość działania	Odwra- calność działania	Odwra- calność zmiany atrybutu	Długo- trwałość zmiany atrybutu	Stopień zmiany atrybutu	Jakość zmiany atrybutu
	Jednora- zowa/ przerywa- na/ ciągła	Krótko- termi- nowa/ długoter- minowa	Odwra- calna/ nieod- wracalna	Odwra- calna/ nieod- wracalna	Tymcza- sowa/ stała zmiana	Zerowa/ nieznaczą- ca/ średnia/ duża zmiana	Pozytywna/ negatywna zmiana
50 hektarów siedlisk namorzynów byłyby usunięte, teren osuszony i wyrównany przed rozpoczęciem budowy.	Jednora- zowa	Długo- termi- nowa	Nieod- wracalna	Nieod- wracalna	Stać	Duża	Negatywna
Planowana działalność turystyczna w wodach przybrzeżnych (w tym małe łódzie i snorkowanie) spowodowałaby przeniesienie się diugoni w inne miejsce.	Ciągła	Długo- termi- nowa	Nieod- wracalna	Nieod- wracalna	Stać	Duża	Negatywna
Szacowana liczba 17 tysięcy gości rocznie potencjalnie weźmie udział w obchodach świąt, zwiększając finansowanie tradycyjnych imprez i przynosząc potencjalne szanse ekonomiczne dla miejscowych mieszkańców.	Ciągła	Długo- termi- nowa	Nieod- wracalna	Odwra- calna	Tymcza- sowa	Średnia	Pozytywna
Proponowana strategia turystyczna może zmienić organizację obchodów świąt pod względem uczestników, logistyki i lokalnej atmosfery.	Ciągła	Długo- termi- nowa	Nieod- wracalna	Nieod- wracalna	Stać	Średnia	Negatywna

KROK 6: OCENĘ ODDZIAŁYWANIE

Ostatnia kolumna (II) Narzędzia 3. zawiera końcową ocenę każdego określonego oddziaływania. Powinna ona odzwierciedlać **opis** oddziaływania, a także **charakterystykę** zarówno działania, jak i **zmian** atrybutu, które zostały określone w poprzednich krokach.

Następujące kategorie oddziaływania mogą być negatywne lub pozytywne:

- **neutralne** – badanie potencjalnego oddziaływania ujawnia, że nie nastąpi żadna zmiana atrybutu,
- **małe** – badanie potencjalnego oddziaływania pokazuje, że zmiana byłaby nieistotna,
- **średnie** – badanie potencjalnego oddziaływania pokazuje, że nastąpiłaby pewna zmiana atrybutu,
- **duże** – badanie potencjalnego oddziaływania pokazuje, że zmiana atrybutu byłaby duża.

Tabela A3.6 Tabela pokazująca określanie przykładowego oddziaływania: szacowanie stopnia oddziaływania

Często- tliwość działania	Czas działania	Odwra- calność działania	Odwra- calność zmiany atrybutu	Długotrwa- łość zmiany atrybutu	Stopień zmiany atrybutu	Jakość zmiany atrybutu	Ocena oddziaływania
Jednora- zowa/ przerywa- na/ ciągła	Krótkoter- minowa/ długoter- minowa	Odwra- calna/ nieodwra- calna	Odwra- calna/ nieodwra- calna	Tymczasowa/ stała zmiana	Zerowa/nie- znacząca/ średnia/duża zmiana	Pozytywna/ negatywna zmiana	Neutralne/małe/ średnie/duże oddziaływanie (pozytywne i negatywne)
Jednora- zowa	Długoter- minowa	Nieodwra- calna	Nieodwra- calna	Stać	Duża	Negatywna	Duże negatywne oddziaływanie
Ciągła	Długoter- minowa	Nieodwra- calna	Nieodwra- calna	Stać	Duża	Negatywna	Duże negatywne oddziaływanie
Ciągła	Długoter- minowa	Nieodwra- calna	Odwra- calna	Tymczasowa	Średnia	Pozytywna	Średnie pozytywne oddziaływanie
Ciągła	Długoter- minowa	Nieodwra- calna	Nieodwra- calna	Stać	Średnia	Negatywna	Średnie pozytywne oddziaływanie

KROK 7: WYKORZYSTAJ OCENĘ ODDZIAŁYWAŃ DO ROZWAŻENIA ALTERNATYW LUB ŚRODKÓW ŁAGODZĄCYCH

Wyniki uzyskane za pomocą Narzędzia 3. można wykorzystać do opracowania planów proponowanych działań, które należy zmienić w celu uniknięcia potencjalnego negatywnego oddziaływania na wyjątkową uniwersalną wartość lub przynajmniej ograniczenia go do akceptowalnego poziomu. Potencjalnie pozytywne oddziaływanie można również zbadać, aby zrozumieć, czy można je wzmocnić.

Szacowanie jest procesem iteracyjnym (powtarzalnym) – gdy proponowane działanie zostanie zmienione, będzie musiało zostać ponownie ocenione przy użyciu Narzędzia 3.

KROK 8: WYKORZYSTAJ OCENĘ ODDZIAŁYWAŃ DO SPRAWOZDAWCZOŚCI

Po dokonaniu oceny wszystkich proponowanych działań i ich potencjalnego oddziaływania, pola wpływu w ostatniej kolumnie można zaznaczyć kolorem – w zależności od charakteru i stopnia oddziaływania – w celu skutecznego przekazania oceny końcowej.

Tabela A3.7 Tabela pokazująca określanie przykładowego oddziaływania, gdzie stopień oddziaływania jest wskazany kolorem

Częstotliwość działania	Czas działania	Odwracalność działania	Odwracalność zmiany atrybutu	Długość zmiany atrybutu	Stopień zmiany atrybutu	Jakość zmiany atrybutu	Ocena oddziaływania
Jednorazowa/przerywana/ciągła	Krótkoterminowa/długoterminowa	Odwracalna/nieodwracalna	Odwracalna/nieodwracalna	Tymczasowa/stała zmiana	Zerowa/nieznaczna/średnia/duża zmiana	Pozytywna/negatywna zmiana	Neutralne/male/średnie/duże oddziaływanie (pozytywne i negatywne)
Jednorazowa	Długoterminowa	Nieodwracalna	Nieodwracalna	Staża	Duża	Negatywna	Duże negatywne oddziaływanie
Ciągła	Długoterminowa	Nieodwracalna	Nieodwracalna	Staża	Duża	Negatywna	Duże negatywne oddziaływanie
Ciągła	Długoterminowa	Nieodwracalna	Odwracalna	Tymczasowa	Średnia	Pozytywna	Średnie pozytywne oddziaływanie
Ciągła	Długoterminowa	Nieodwracalna	Nieodwracalna	Staża	Średnia	Negatywna	Średnie pozytywne oddziaływanie

NARZĘDZIE 3 – OCENA POTENCJALNYCH ODDZIAŁYWAŃ

ELEMENT PRO-PONOWANEGO DZIAŁANIA	ATRYBUT	OPIS POTENCJALNEGO ODDZIAŁYWANIA	CZĘSTOŚĆ DZIAŁANIA	CZAS TRWANIA DZIAŁANIA	ODWRACALNOŚĆ DZIAŁANIA	ODWRACALNOŚĆ ZMIANY ATRYBUTU	DŁUGOŚĆ WAŁOŚĆ ZMIANY ATRYBUTU	STOPIEŃ ZMIANY ATRYBUTU	JAKOŚĆ ZMIANY ATRYBUTU	OCENA ODDZIAŁYWANIA
			Jednorazowe/przenywane/ciągłe	Krótkoterminowe/długoterminowe	Odwracalne/nieodwracalne	Odwracalne/nieodwracalne	Stała/tymczasowa zmiana	Zerowa/nieznaczna/średnia/duża zmiana	Pozytywna/negatywna zmiana	Neutralne/miłe/średnie/duże oddziaływanie (pozytywne/negatywne)
										Duże negatywne oddziaływanie
										Średnie negatywne oddziaływanie
										Miłe negatywne oddziaływanie
										Neutralne
										Miłe pozytywne oddziaływanie
										Średnie pozytywne oddziaływanie
										Duże pozytywne oddziaływanie

INFORMACJE KONTAKTOWE

Nazwa i adres	Krótki opis	Zakres odpowiedzialności w odniesieniu do Konwencji
<p>ICCROM Międzynarodowe Centrum Badań nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego Via di S. Michele 13 00153 Rzym Włochy Tel: +39 06 585-531 E-mail: iccrom@iccrom.org www.iccrom.org</p>	<p>ICCROM (Międzynarodowe Centrum Badań nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego) jest organizacją międzyrządową z siedzibą w Rzymie we Włoszech. Założona przez UNESCO w 1956 r. Statutowe funkcje ICCROM obejmują prowadzenie badań, dokumentację, pomoc techniczną, budowanie potencjału i programy podnoszenia świadomości społecznej w celu wzmocnienia ochrony nieruchomego i ruchomego dziedzictwa kulturowego.</p>	<p>Szczególna rola ICCROM w odniesieniu do Konwencji obejmuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rolę priorytetowego partnera w zakresie szkoleń dotyczących dziedzictwa kulturowego, • monitorowanie stanu zachowania dóbr światowego dziedzictwa kulturowego, • rozpatrywanie wniosków o pomoc międzynarodową składanych przez Państwa-Strony, • zapewnianie wkładu i wsparcia dla działań na rzecz budowania potencjału.
<p>ICOMOS Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych Międzynarodowy Sekretariat 11, rue du Séminaire de Conflans 94 220 Charenton-le-Pont Francja Tel: + 33 (0)1 41 94 17 59 E-mail: secretariat@icomos.org www.icomos.org</p>	<p>ICOMOS (Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych) to organizacja pozarządowa z siedzibą w Paryżu we Francji. Założona w 1965 r. Jej rolą jest promowanie stosowania teorii, metodologii i technik naukowych w konserwacji dziedzictwa architektonicznego i archeologicznego. Jej działalność opiera się na zasadach Międzynarodowej Karty Konserwacji i Restauracji Zabytków z 1964 r. (Karta Wenecka).</p>	<p>Szczególna rola ICOMOS w odniesieniu do Konwencji obejmuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ocenę dóbr nominowanych do wpisu na Listę światowego dziedzictwa, • monitorowanie stanu zachowania dóbr kulturowych światowego dziedzictwa, • rozpatrywanie wniosków o pomoc międzynarodową składanych przez Państwa-Strony, • zapewnianie wkładu i wsparcia dla działań na rzecz budowania potencjału.
<p>IUCN Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody Rue Mauverney 28, 1196 Gland, Szwajcaria Tel: +41 22 999-0000 E-mail: worldheritage@iucn.org www.iucn.org</p>	<p>IUCN (Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody) została założona w 1948 r. i zrzesza rządy krajowe, organizacje pozarządowe i naukowców w ramach ogólnoświatowego partnerstwa. Jej misją jest wywieranie wpływu, zachęcanie i pomaganie społeczeństwom na całym świecie w zachowaniu integralności i różnorodności przyrody oraz zapewnienie sprawiedliwego i zrównoważonego ekologicznie wykorzystania zasobów naturalnych. IUCN ma swoją siedzibę w Gland w Szwajcarii.</p>	<p>Szczególna rola IUCN w odniesieniu do Konwencji obejmuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ocenę dóbr nominowanych do wpisu na Listę światowego dziedzictwa, • monitorowanie stanu ochrony dóbr przyrodniczych światowego dziedzictwa, • rozpatrywanie wniosków o pomoc międzynarodową składanych przez Państwa-Strony, • zapewnianie wkładu i wsparcia dla działań związanych z budowaniem potencjału.
<p>Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO 7, place de Fontenoy 75352 Paryż 07 SP Francja Tel: +33 (0)1 45 68 11 04 whc.unesco.org</p>	<p>Założone w 1992 r. Centrum Światowego Dziedzictwa jest centralnym punktem i koordynatorem w ramach UNESCO we wszystkich sprawach związanych ze światowym dziedzictwem. Zapewniając bieżące zarządzanie Konwencją, Centrum organizuje coroczne sesje Komitetu Światowego Dziedzictwa, doradza Państwom-Stronom w przygotowywaniu nominacji dóbr, organizuje międzynarodową pomoc z Funduszu Światowego Dziedzictwa na żądanie, a także koordynuje zarówno raportowanie stanu zachowania dóbr, jak i działania nadzwyczajne podejmowane w przypadku zagrożenia dobra. Centrum organizuje również seminaria techniczne i warsztaty, aktualizuje Listę światowego dziedzictwa i bazę danych, opracowuje materiały dydaktyczne w celu podniesienia świadomości wśród młodych ludzi na temat potrzeby ochrony dziedzictwa oraz informuje opinię publiczną o kwestiach związanych ze światowym dziedzictwem.</p>	

Wytyczne i zestaw narzędzi do oceny oddziaływania w kontekście światowego dziedzictwa

Celem tej publikacji jest przedstawienie wskazówek dotyczących oceny oddziaływania na dobra światowego dziedzictwa przy użyciu ram, które można zastosować zarówno do dóbr przyrodniczych i kulturowych, jak i do projektów na małą lub dużą skalę – w ramach szerszych ocen oddziaływania na środowisko i społeczeństwo (ESIA) lub do samodzielnej oceny oddziaływania na dziedzictwo (HIA).

Ponadto Poradnik służy również jako źródło budowania potencjału i podnoszenia świadomości w zakresie zarządzania dobrami światowego dziedzictwa. Będzie stanowić podstawę powiązanych działań w zakresie budowania potencjału prowadzonych przez UNESCO, organizacje doradcze i Centra Kategorii 2 UNESCO, a także może być używany niezależnie do samodzielnego uczenia się. Ma on na celu wsparcie wdrażania Konwencji światowego dziedzictwa wraz z Wytycznymi Operacyjnymi.